

JABATAN AKAUNTAN NEGARA
MALAYSIA

IPN JOURNAL

OF RESEARCH AND PRACTICE IN PUBLIC SECTOR ACCOUNTING AND MANAGEMENT

VOLUME 9, NO.1, 2019

Published by
Institut Perakaunan Negara
Jabatan Akauntan Negara Malaysia
ISSN 2180-4508

ISSN 2180-4508

9 772180 450005

**IPN JOURNAL OF RESEARCH AND PRACTICE
IN PUBLIC SECTOR ACCOUNTING AND MANAGEMENT
VOLUME 9, NO.1, 2019**

ARTICLES

Financial Management Practices and Performance of Zakat Institutions in Malaysia	1
<i>Fatimah Sakeenah Anuar</i> <i>Norhayati Mohd Alwi</i> <i>Noraini Mohd Ariffin</i>	
Cadangan Pengolahan Perakaunan Berasaskan Syariah bagi Kutipan dan Agihan Zakat	27
<i>Mohd Fairuz Md Salleh</i> <i>Norida Basnan</i> <i>Azlina Ahmad</i> <i>Azizah Harun</i> <i>Hairunnizam Wahid</i> <i>Ainol Basirah Abdul Wahab</i>	
Amalan Perakaunan Zakat di Majlis Agama Islam Negeri Terpilih	47
<i>Marhanum Che Mohd Salleh</i> <i>Siti Alawiah Siraj</i>	
Functional Expense Reporting Practice Among Non-Profit Organisations (NPOs)	67
<i>Noor Raudhiah Abu Bakar</i> <i>Teh Suhaila Tajuddin</i> <i>Norlia Abdul Karim</i>	
Perakaunan Hasil Wakaf bagi Majlis Agama Islam Negeri di Malaysia	85
<i>Fathiyah Abu Bakar</i> <i>Ku Nor Izah Ku Ismail</i> <i>Chek Derashid</i> <i>Norfaiezah Sawandi</i> <i>Muhammad Syahir Abdul Wahab</i> <i>Suhami Ishak</i>	

Call for Papers	103
------------------------	------------

**IPN JOURNAL OF RESEARCH AND PRACTICE
IN PUBLIC SECTOR ACCOUNTING AND MANAGEMENT
VOLUME 9, NO.1, 2019**

EDITORIAL BOARD

Chairman

Dr. Yacob Mustafa
Accountant General of Malaysia

Chief Editor

Dr. D. Joyce Christina Dharmaraj
National Accounting Institute (IPN)

Editors

Prof. Dr. Zulkarnain Muhamad Sori
International Centre for Education in Islamic Finance (INCEIF)

Prof. Madya Dr. Zakiah Saleh
University of Malaya (UM)

Dr. Siti Alawiah Siraj
International Islamic University Malaysia (UIAM)

Dr. Norida Basnan
The National University of Malaysia (UKM)

Dr. Shahril Baharim
Selangor State Treasury

Dr. Murni Subroto
Accountant General's Department of Malaysia

Dr. Saleh Hashim
Accountant General's Department of Malaysia

Managing Editor

Nor Azeema Omar
National Accounting Institute (IPN)

NATIONAL ACCOUNTING INSTITUTE

Director

Burhanudin Mohd Noor

Administrators

Mazli Mohd Razali
Siti Hajar Ja'afar
Mohd Shyazali Salleh

Phone: +603-83244400
Fax: +603-83187394
Email: research@anm.gov.my
Website: <http://jurnal.ipn.gov.my>

Financial Management Practices and Performance of Zakat Institutions in Malaysia

Fatimah Sakeenah Anuar¹, Norhayati Mohd Alwi², Noraini Mohd Ariffin²

¹ *Sunway Education Group, Malaysia*

² *Universiti Islam Antarabangsa Malaysia*
<https://doi.org/10.58458/ipnj.v09.01.01.0056>

Received: 17 June 2019

Reviewed: 27 September 2019

Accepted: 21 October 2019

Abstract

In Malaysia, critics have raised concerns over mismanagement and goal achievement in zakat institutions. In the light of this, zakat institutions have responded to these concerns by adopting greater transparency to show their accountability. This study examines the current financial management practices and performance in zakat institutions. Six elements of the Financial Management Accountability Index (FMAI), i.e. organisational management, budget, receipts, expenditures, assets and reporting, were used as a benchmark. The study also attempts to find a relationship between financial management practices and financial performance. It employed the census method where all 14 zakat institutions were enumerated, and a sample of 140 employees and 140 customers responded to performance questionnaires. Empirical data were collected mainly through three sets of questionnaires. The data were analysed using descriptive analysis and bivariate correlation. The findings show that receipts, disbursements and asset management are the most crucial areas reflecting a 'good' level of practice by zakat institutions. The results also show that there is a positive relationship between financial management and financial performance. This study is significant as it highlights areas for improvement and hence spurs the institutions to achieve their goal. The results may guide zakat institutions on the means to adopt greater transparency and accountability to the public in future.

Keywords: zakat, financial management, accountability, performance.

1.0 Introduction

The zakat system is a holistic system derived from Islam to uplift the spiritual and socio-economic status of Muslims. It tries to economically help its beneficiaries, i.e. the eight categories of asnaf (the poor, needy, 'amil, fi sabilillah, muallaf, slave who seeks freedom, person in debt, and traveller), and to encourage brotherhood between the rich and the poor. According to Majid (2003), discussion on zakat appears in more than 40 verses of the Qur'an, 170 hadith and in the works of many acknowledged scholars, indicating the significance of zakat. The word zakat is derived from the root word 'zaka' which means cleanliness, growth, praise and blessing (Qardawi, 1980).

Mismanagement in non-profit and religious organisations has always been an issue due to the nature of high trust in employees and less stringent financial controls (Fram, 2019). In line with this, the public becomes more concerned about the effectiveness, accountability and transparency of such organisations (Hasan & Siti, 2010). Zakat institutions, as part of non-profit and religious organisations, have also to contend with various rumours and perceptions. The administration and management expenses were found to have overridden the priorities of distributing zakat funds. Political intervention in the distribution process has worsened the situation (Chodhury, 2012). Improper mechanisms for identifying the beneficiaries and their level of priority also contributed to the lack of effectiveness of zakat institutions. Furthermore, non-availability of accurate data on zakat payers and beneficiaries is one of the sources of corruption in the zakat system (Chodhury, 2012).

Zakat institutions in Malaysia are unique in that they are legislated separately by each state authority (Mohd Fairuz et al., 2018). They are also different in terms of organisational structure. Some are government statutory bodies, while others are corporatised or privatised. The application of guidelines on zakat varies as well. Some zakat institutions follow Treasury rulings, others the Malaysian Accounting Standard Board (MASB), Companies Act, financial best practices of the respective State Islamic Religious Councils (SIRCs) and National Procedure for Corporate Accounting. Moreover, some zakat institutions collect dissimilar types of zakat. For example, some zakat institutions do not collect zakat from Kumpulan Wang Simpanan Pekerja (KWSP). Also, in the reporting and disclosure of information in 2013, merely three zakat institutions distributed their annual reports only, four distributed annual reports and bulletins only and two disseminated bulletins and flyers. These created inconsistencies in financial management and reporting, and thus, performance was hard to compare.

Due to the different financial management styles of zakat institutions in this country, internal control is a crucial factor in ensuring appropriate management and accountability practices. Weak control may invite unpleasant situations such as intentional or unintentional mismanagement, and scandals or doubts among stakeholders. There have been several occurrences in the past. Yearly reports from the Malaysian Auditor General and Public Accounts Committee show considerable mismanagement in government agencies or non-profit institutions such as the Pilgrimage Fund, the KWSP and the Federal Land Development

Authority (Bakar & Saleh, 2011).

Therefore, in order to enhance transparency and accountability, and to convince the public, zakat institutions must observe best management practices in their operations. Amran and Auzair (2011) stated that because trust or amanah has been given to zakat institutions, management effectiveness remains a subject of interest among stakeholders. This shows that the adoption of best practices in financial management is vital in zakat institutions.

From another perspective, zakat institutions have to be accountable to the Muslim public by providing information on their programmes such as how effective zakat institutions are in realising their intended outcome. Keating and Frumklin (2003), as highlighted in Ihsan and Adnan (2009), stated that the stakeholders decide whether to participate and support an organisation based on such non-financial information. It means that if zakat payers do not have confidence in zakat institutions, they will pay zakat directly to the asnaf instead of through zakat institutions. If the asnaf do not have confidence in the institutions, they tend to seek help from others first instead of referring to zakat institutions.

Zakat collection from the public is the major source of funds for these institutions and the asnaf who receive benefits from the funds and expect effective and efficient solutions to their problems. Thus, all levels of society are interested in and affected by these institutions. That is why the public insists on information pertaining to how the money is managed and handled. They want to know the performance of these institutions to ensure operational accountability and transparency. These are the reasons this study was initiated.

1.1 Objectives of the Study

The study aims to realise the following objectives:

1. To identify the current implementation level of financial management practices in zakat institutions
2. To highlight the significant weaknesses of financial management practices in zakat institutions
3. To evaluate the performance of zakat institutions from the perspective of the management, employees and customers
4. To ascertain the relationship between financial management practices and financial performance in zakat institutions

In order to evaluate the financial management practices (FMP) in zakat institutions, 6 areas were assessed, namely, organisational management, management of zakat collection and other receipts, management of zakat distribution and other expenditures, management of assets, management of budgeting and management of reporting. These six areas are a crucial part of financial management introduced by the National Audit Department (Bakar &

Ismail, 2010). Meanwhile, the performance of zakat institutions is based on three perspectives or dimensions proposed by Said et al. (2012). They are financial performance index (FPI), employee satisfaction index (ESI) and customer satisfaction index (CSI).

2.0 Literature Review

Many prior studies have tested the effectiveness of zakat institution operations and management. For example, Mohd Noor, Abdul Rasool, Md Yusof, Ali and Abdul Rahman (2015) discussed issues of fairness, appropriateness, channels and methods of zakat distribution. The distribution of zakat funds is highly dependent on the trend of zakat payment and the distribution budget proposed by the State Islamic Religious Councils (SIRCs). Furthermore, prior studies found that zakat institutions did not manage the zakat funds in their custody efficiently. Abdul Halim, Musa, Mujaini, Hasan and Shawal (2005) and Ahmad and Ma'in (2014) discovered that zakat institutions were lagging in both collection and distribution of resources, particularly in terms of technical efficiency. The studies by Azizah, Musa, Ayob, Norzehan and Mohd Saiyidi Mokhtar (2005), Ahmad Shahir and Adibah (2010), Eri (2004), Halidan (2006), Hasan (2005), Ismail (2006), Kamil (2005) and Zainal Abidin (2006) supported these issues as well.

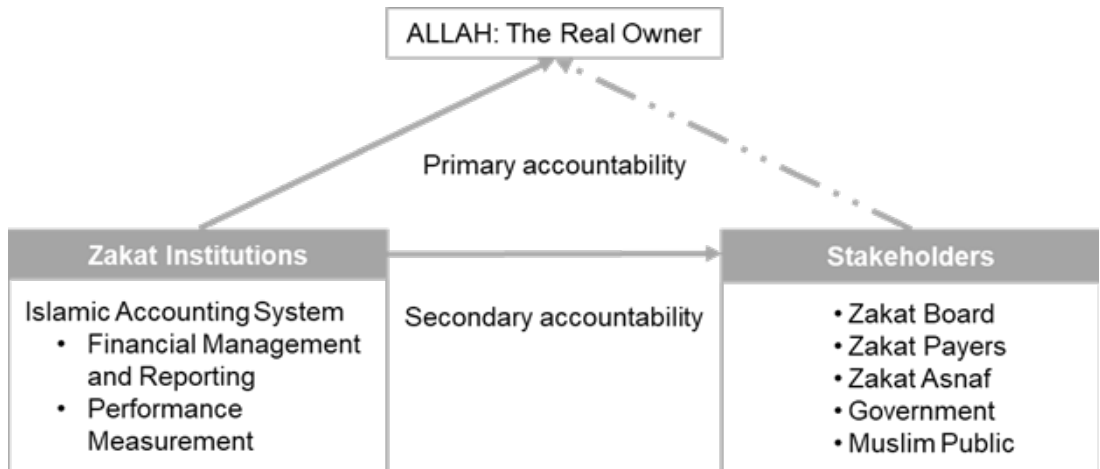
Furthermore, the credibility of zakat institutions in managing zakat fund has also been questioned. Studies by Abdul Halim et al. (2005), Ahmad and Ma'in (2014), Azizah et al. (2005) and Syed Yusuf, Mastuki and Din (2011) discovered that zakat practitioners lacked management accounting knowledge. Thus, public perception of the inefficiencies of zakat institutions is pronounced.

On the other hand, some studies on the exposure of accounting knowledge among zakat practitioners revealed the professionalism of zakat institutions in managing zakat funds. These, however, were contradicted by the findings of Ahmad Shahir and Adibah (2010), Hasan (2005) and Kamil (2005) that most zakat payers and potential zakat payers were doubtful about the credibility of zakat practitioners. Due to this, some may choose to pay zakat informally or even not pay zakat although they should. All these issues explain the perceptions of zakat payers, beneficiaries and the Muslim public.

2.1 Zakat Institutions and Accountability

Zakat institutions which uphold the role of zakat are bound under two types of accountability as illustrated in Figure 1. The primary accountability is to Allah swt. Zakat institutions have to ensure their operations, management and activities are in compliance with Shari'ah. In addition, they have to fulfil the Maqasid al-Shari'ah (objectives of Shari'ah). In order to be accountable at all times, zakat institutions should have a committee which can be a filter or checker of Shari'ah rule. For example, Majlis Ugama Islam dan Adat Resam Melayu Pahang (MUIP) has a Syura committee and Majlis Fatwa for the supervisory role. Their functions should be broadened and professionalised, similar to the functions of an audit committee.

Figure 1: Zakat Institutions Accountability Framework

(Adapted from Ram, Norazita & Norfaiezah, 2014)

The secondary accountability is to zakat institution stakeholders. Zakat payers as 'donors' or fund providers will normally ask for financial information (Cordery & Morley, 2005) as well as non-financial information such as the performance of zakat institutions. Zakat institutions need to inform zakat payers whether they have fulfilled the objective of zakat as per the zakat payers' wishes. Therefore, information about the programmes organised by zakat institutions is also important to zakat payers.

Zakat institutions are organisations that uphold the objectives of the zakat system. They need to have appropriate management practices and observe accountability and transparency to their stakeholders. According to Hameed (2000), the objective of zakat institutions is to aid Muslims in discharging their religious financial obligation and fulfilling their amanah. Therefore, this religious organisation is bound by the Islamic accountability framework, which encompasses the relationship between the Real Owner, Allah swt, and mankind, the zakat board, zakat payers, 8 beneficiaries or zakat asnaf, government and Muslim public.

The main objective of zakat institutions is to achieve al-Falah, which means prosperity or success in the world and the hereafter rather than maximising one's self-interest. These institutions collect zakat from stakeholders to distribute mainly to the needy (asnaf faqir and miskin). They are accountable for managing the fund appropriately and distributing it to the people who need the fund. Furthermore, they are responsible for reporting the flow of funds to the stakeholders. In their relationship with mankind (hablunminannas), zakat institutions need to provide the best services in managing the funds for the benefit of the zakat payers and beneficiaries, to give satisfaction, instil confidence and show their credibility.

2.2 Financial Management and Accountability

In zakat institutions, financial management has become a basic element in promoting

and supporting the good performance of the institutions. As part of accounting, it is one of the means to discharge accountability (Ihsan & Adnan, 2009) of zakat institutions to their stakeholders, zakat payers, zakat asnaf, the Muslim public and, most importantly, Allah who is the Real Owner of Wealth. The concept of muhasabah encourages continuous improvements in performance. Therefore, a benchmark is a useful tool to help zakat institutions revise their own activities, controls and processes.

The UNDP (1996) classified accountability into four levels: managerial accountability, fiscal accountability, programme accountability and individual accountability. These classifications are mainly to describe accountability in the public sector. Akhidime (2012), Khan (1985) and Othman et al. (2007) tested at least three of the four levels in their studies. In the Third Assembly of ASOSAI (1985) in Tokyo, Khan (1985) deliberated on the independent and effective use of audit in promoting government accountability. He used three levels of accountability (managerial accountability, fiscal accountability and programme accountability) which were identified in the 7th Congress of INTOSAI in 1971. Othman et al. (2007) also tested the three levels of accountability and applied them in respect of financial management in the Malaysian public sector. Alkhidime (2012), on the other hand, integrated all four levels of accountability in his study on public financial management in Nigeria.

To explain further, managerial accountability refers to the answerability of management for its use of the zakat fund. The zakat management must be accountable by efficiently and effectively using the resources and avoiding any waste. Fiscal accountability means avoiding corruption and any misleading transactions pertaining to zakat money. On the other hand, programme accountability refers to the effectiveness of programmes organised by zakat institutions to achieve the zakat objectives, while individual accountability relates to the qualities projected by an individual such as honesty, integrity and trust. Thus, these classifications are appropriate to further explain the accountability of zakat institutions in Malaysia.

It should be noted that in terms of fiscal accountability, four measures are involved – adherence to applicable regulations, consistency with good accounting principles, accuracy and fairness of reports, and the reality and legitimacy of transactions. For managerial accountability, three measures are covered, which are the competency of information, operational performance and contribution to objectives. Programme accountability covers three areas which are benefits, impact and sustainability of programmes organised. Lastly, individual accountability measures the commitment, honesty, integrity and transparency of individuals in the organisations.

3.0 Data and Methodology

A quantitative method was used to measure both the current implementation of financial management practices (FMPs) and performance of zakat institutions. This study encompassed 14 zakat institutions with 140 of their employees and 140 customers consisting of zakat payers, the asnaf and other stakeholders. Data were collected mainly using e-mailed questionnaires, which were also the primary data, using binomial and dichotomous scale.

To fulfil research objectives 1 and 2, data from Questionnaire 1 (Q1) were required. For that, the primary data were the main source of information. For research objective 3, data were derived from the financial performance index (FPI), customer satisfaction index (CSI) and employee satisfaction index (ESI). The FPI data were gained directly from primary sources – the questionnaires, and secondary sources such as annual reports, websites and bulletins. On the other hand, research objective 4 was met through the combination of data in Questionnaires 1, 2 and 3.

In order to achieve objectives 1 and 2, Q1 was developed based on secondary data and various research papers on financial management such as those by Bowrin (2004), Duncan, Flesher and Stocks (1999), Hareed (2008), Okello-Obura and Kigongon-Bukenya (2008), and Siraj et al. (2007). Q1 consists of 7 parts. Part 1 covers the background of zakat institutions while Parts 2 to 7 cover all six FMPs. The questionnaire was distributed to all zakat institutions in the 14 states and answered by the high-level managers or finance managers. It examined existence, occurrence and compliance in 6 management areas.

These six management areas were adopted from the Financial Management Accountability Index (FMAI) proposed by the National Audit Department (NAD), which was promoted in the study of Bakar and Ismail (2011). This study chose to adopt the FMAI as it has been used in ministries and state governments since 2008. The FMAI has been a tool to prevent mismanagement and corruption within organisations. It also provides a competitive environment among all organisations to improve their financial management practices. The FMAI was deemed suitable as it could indicate compliance test as well.

There are 9 elements in the FMAI but this study adopted only six of them, which are organisational management, financial control (receipt), financial control of disbursements of fund, bank operation, asset management, budgetary control and financial reporting. This is due to the nature of the other three areas which is unsuited to zakat institutions. In zakat institutions, management of loans is irrelevant as Shari'ah does not approve of zakat money being provided as a loan. Management of investments is also unnecessary as the money distributed is not expected to receive any return. Furthermore, management of trust funds, trust accounts and deposits too is unsuitable as the money from zakat payers is not a deposit in nature. Thus, only six areas were examined in this study. Accordingly, this study modified the FMAI scores as specified by the NAD as per Table 1 in order to reflect the same significant level of each element. Based on the data collected from Q1, the existence, occurrence and compliance in the FMP were calculated by application of good practice as 1 point and the non-application as 0 point. Then, the scores were converted to percentage.

Table 1: 'FMAI Scores' of Six Management Areas

FMAI Management areas (6 relevant areas)	Scores (%)
Organisational management	20/85*100=24
Zakat collection and other receipts	15/85*100=18
Zakat distribution and other expenditures	25/85*100=29
Assets management	15/85*100=18
Budgeting	5/85*100=6
Reporting	5/85*100=5
Total	85/85*100=100

In answering research objective 3, the evaluation of various performance measurements in zakat institutions, performance measures in three different perspectives were developed. 'Performance' encompassed three main measures – financial performance, employee performance and customer performance. Financial performance covered the efficiency, growth and coverage of zakat. Employee and customer performance reflected the satisfaction level of zakat institution employees and customers such as the zakat payer, zakat asnaf and other stakeholders. Thus, research objective 3 involves the construction of the FPI, CSI and ESI.

The FPI was adopted from Said et al. (2012). Initially, 9 measures were proposed to assess the financial performance of zakat institutions. However, in order to improve the comprehensiveness of the performance indicator, another two indices, index 5 and 11, were added to the 9 measures proposed by Said et al. (2012). The first additional index was the coverage of zakat system in 2012. It could be calculated by adding the total number of zakat payers and zakat asnaf, over the total number of Muslims in the state in 2012. The second additional index was the growth of zakat system coverage. The index compared the coverage for 2012 to that of the previous year, 2011. The 11 indices of the FPI are shown in Table 2.

Table 2: Financial Performance Index (FPI)

Measurement	Category	
Measure Collection 1 (MC1)		
Total zakat collection (2012)	EFFICIENCY of zakat collection	≥ good
Cost of employment for zakat Collection (2012)		≤ bad
Measure Collection 2 (MC2)		
Total administrative cost (2012)	EFFICIENCY of zakat collection	≥ bad
Total zakat collection (2012)		≤ good
Measure Collection 3 (MC3)		
Total zakat Collection (2012)	PERFORMANCE of zakat collection	≥ good
Budgeted zakat Collection (2012)		≤ bad
Measure distribution 1 (MD1)		
Total zakat distribution (2012)	PERFORMANCE of zakat distribution	≥ good
Total zakat collection (2012)		≤ bad

Measure Coverage 1 (MV1) – additional Total no. of zakat payer + Total no. of zakat asnaf (2012)	PERFORMANCE of zakat system coverage	$\geq$ good $\leq$ bad
Total no. of Muslims in the state (2012)		
Measure Collection 4 (MC4) Total zakat Collection (2012)	PERFORMANCE of Individual 'Amil and other staff (collection)	$\geq$ good $\leq$ bad
Number of employees (2012)		
Measure Distribution 2 (MD2) Number of asnaf (in assistance)	PERFORMANCE of zakat distribution	$\geq$ good $\leq$ bad
Number of applications of assistance		
Measure Collection 5 (MC5) Total zakat collection (2012)	AVERAGE collection from individual Muslims	$\geq$ good $\leq$ bad
Number of Muslims (2012)		
Measure Collection 6 (MC6) Zakat collection (2012) – zakat collection (2011)	GROWTH of zakat collection	$\geq$ good $\leq$ bad
Zakat collection (2012)		
Measure Coverage 2 (MV2) Zakat payers (2012) – zakat payers (2011)	GROWTH of zakat coverage (collection)	$\geq$ good $\leq$ bad
Zakat payers (2012)		
Measure Coverage 3 (MV3) - additional Compare ratio 5 to this function: Total no. zakat payer + Total no. zakat asnaf (2011)	GROWTH of zakat system coverage	$\geq$ good $\leq$ bad
Total no. of Muslims in the state (2011)		

(Adapted from Said et. al., 2012)

Questionnaire 3 (Q3) comprised the CSI. Although the CSI was adopted from Said et al. (2012), the first item in the index had to be amended as the first element in Said et al. (2012) was not applicable to zakat institution customers. The ESI and CSI scores were calculated directly from the Likert scale and converted to percentage. The percentage of significance for each element in research objective 2 was distributed equally as illustrated in Table 3 and Table 4.

Table 3: Percentage in ESI

Elements	Percentage
Knowledge advancement	25%
Financial benefit	25%
Non-financial benefit	25%
Working environment	25%

However, in research objective 2, the allocated percentages were based on SERVQUAL ratio and the scores were in percentages. Subsequently, the same star rating level as management assessment was used. All three measures were star-rated, based on the percentage. Then,

the scores were compared by the average performance score among zakat institutions.

Table 4: Percentage of Significance in CSI

	Description of performance	Weight
Assurance	Inspire trust and confidence	11%
Reliability	Performance of service in a dependable and accurate manner	32%
Tangible	Availability and appearance of facilities and personnel	22%
Empathy	Willingness of staff to understand the needs of customers	19%
Responsiveness	Willingness of the staff to assist customers and provide prompt service	16%

After the three questionnaires and FPI were designed, soft copies of Q1 and FPI were e-mailed to all 14 zakat institutions. Q2 and Q3 were distributed to 140 employees of zakat institutions, zakat payers and the asnaf. After a long period of data collection, the response rate for Q1 was found to be 93% and 13 of 14 zakat institutions had responded to the questionnaire. Q2 and Q3 obtained a response rate of 51.4% (72 respondents out of 140) and 80% (112 respondents out of 140) respectively.

In analysing the data, inferential statistics was employed in order to determine whether there was any relationship between the FMP and the FPI. In order to answer the question, a combination of bivariate correlation and Pearson correlation was employed. Bivariate correlation tested the relationship between two variables, in this case the FMP and the FPI, to determine whether an increase in the FMP would lead to an increase in the FPI or an increase in the FMP would lead to a decrease in the FPI or vice versa. Thus, two questions were answered. First, was the relationship between the FMP and the FPI significant? The answer mainly depended on the p-values. The relationship was considered significant if the value was less than 0.05. A value which was more than 0.05 indicated the relationship stated above was not significant. The second question was whether the relationship was positive or negative. The answer was based on whether the p-values were positive or negative. A positive relationship would mean the FMP positively affected the FPI and vice versa.

4.0 Findings and Discussions

4.1 Financial Management Practices (FMPs)

Tables 5 and 6 demonstrate the overall scores for the 6 FMPs. Table 6 shows that zakat institution practices scored 90.90% in distribution and disbursement, which was the highest score. In contrast, reporting scored only 61.06%, which was the lowest of the management areas. The study found that in all 6 FMPs, zakat distribution and disbursement, zakat receipts and collections, and asset management had the highest scores. This can be seen in the top

three rankings in Table 6. The higher the score, the better the practice of zakat institutions. Thus, it can be concluded that these three FMPs are considered significant to zakat institutions' perspectives. These zakat institutions tend to have better practices, particularly in financial management areas.

Referring to the star rating scale, zakat institutions applied 'excellent' practices in receipts and collection, and disbursement and distributions (average mean = 90.90 and 90.74 respectively) and 'good' practices in asset management, budgeting and organisational management practices (average mean = 80.54, 73.65, 71.63 respectively). The rationale behind these results is that these practices were of the greatest concern to zakat institution stakeholders. The Muslim public often asks the management how the collection money is distributed and handled. In addition, the way their assets are managed too is of strong concern to the Muslim public. This is reflected in the majority of literature on zakat institutions, which is studies of the performance of collection and the distribution of zakat money. Prior studies also supported that receipts, disbursements and asset management, particularly money, seriously require internal control. Weak practices make the organisation vulnerable to fraud, mismanagement, waste and abuse (General Accounting Office of United States, 1981; McCoy, 2010). Furthermore, zakat institutions showed their accountability by enhancing their reporting on collection and distribution.

Bakar and Ismail (2011) reported that the allocation of percentages provided by the Financial Management Accountability Index (FMAI) led to different conclusions. The FMAI shows organisational management had the highest significance. However, zakat institutions came second to last in all the practices. This may indicate two possible situations. First, organisational management may be a less significant area for zakat institutions in Malaysia as the FMAI was prepared by the National Audit Department (NAD) for general organisations in Malaysia. It has also been in practice since 2012. Second, zakat institutions in Malaysia are not implementing these organisational management practices sufficiently well. According to the percentages determined by the NAD, 24% was allocated for organisational management. It means that from the NAD's point of view, organisational management is among the most significant areas in financial management. However, the FMP score for the area was among the least significant. Therefore, zakat institutions may view this result as a potential gap to be closed in the future.

Based on the data collected from Q1, the existence, occurrence and compliance in FMPs were calculated by application of good practice receiving 1 point and non-application 0 point. Then, the scores were converted to percentage. According to the overall scores of the FMPs in Table 5, the results implied that zakat institutions in Malaysia are fulfilling their accountability in a 'good' manner. However, reporting is inadequate, and not always 'satisfactorily' done. This is consistent with the study by Raedah, Siti Normala and Sherliza (2013) which highlighted the gap in disclosure improvement in Malaysian zakat institutions. This shows the lack of transparency in the reporting of standard practices in zakat institutions. This could be due to the lack of regulation and supervision in these accounting institutions. After all, zakat

institutions had to minimise the disclosure gaps since this factor had a significant influence on the zakat payers' trust (Samargandi, Tajularifin & Ghani, 2018).

This shows that zakat institutions always do their best to fulfil primary and secondary accountability by distributing and collecting zakat funds according to Shari'ah. However, due to limited resources such as staff and management knowledge, there was room for improvement for secondary accountability, particularly in the area of reporting. Through analysis of the level of accountability, zakat institutions seemed to have a 'good' level of fiscal accountability as adherence to applicable regulations, consistency with good accounting principles, the accuracy and fairness of the reports, and the reality and legitimacy of transactions were always adequately observed. These are reflected in the scores gained from this FMP evaluation.

Table 5: Six Financial Management Practices Scores Ranking

Six Financial Management Practices								Average Score (%)	Rank
States	OM	RT	DB	AM	BG	RPT			
	24%	18%	29%	18%	6%	5%			
1 Perlis	24.00	16.47	26.10	14.82	4.42	3.23	89.05		2
2 Kedah	17.25	16.47	27.07	15.88	4.42	3.96	85.05		4
3 Kelantan	18.75	17.39	24.65	14.82	4.74	3.33	83.68		6
4 Perak	23.25	16.17	27.07	16.41	4.11	3.23	90.23		1
5 Terengganu	18.00	16.78	28.52	14.29	3.47	3.13	84.19		5
6 Johor	18.00	16.47	28.52	14.82	5.05	3.33	86.20		3
7 Pahang	16.50	13.12	24.65	15.35	4.74	3.33	77.69		12
8 Pulau Pinang	15.00	17.08	27.55	12.71	3.47	3.13	78.94		9
9 Selangor	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA		NA
10 Wilayah Persekutuan	13.50	16.78	27.55	12.71	5.37	2.60	78.51		11
11 Sabah	14.25	16.78	27.55	12.71	5.37	2.71	79.36		8
12 Sarawak	17.25	16.17	28.03	14.29	4.74	3.13	83.61		7
13 Melaka	13.50	16.78	18.85	14.82	3.16	1.88	68.99		13
14 Negeri Sembilan	14.25	15.86	26.58	14.82	3.16	2.71	78.62		10
SCORE, N=13 (%)	71.63	90.74	90.90	80.54	73.65	61.06	<u>81.86</u>		
RANK	5	2	1	3	4	6			

Note: OM=organisational management; RT=receipt and collection; DB=distribution and disbursement; AM=asset management; BG=budgeting; RPT=reporting

Table 6: Six Financial Management Practices Scores and Star Ratings

No.	Financial Management Practices	Scores	Ratings	Star
1	Organisational management	72%	Good	***
2	Receipts and collections	90.74%	Excellent	****
3	Disbursements and distributions	90.90%	Excellent	****
4	Asset management	81%	Good	***
5	Budgeting	74%	Good	***
6	Reporting	61%	Satisfactory	**

Based on the data collected in Q1, zakat institutions in Perak showed the highest marks in FMPs, and Melaka had the lowest scores. However, this study focused on areas of improvement among the following six areas:

Organisational Management

According to Table 6, zakat institutions in Malaysia practised 'good' organisational management. All these institutions basically had an appropriate organisation chart, delegation of power, a written Work Procedure Manual and Desk Files. However, some did not maintain a computerised accounting system. Internal and external audit systems were not delegated appropriately to independent parties such as external auditors. The existence of basic organisational management indicates that zakat institutions in Malaysia had structured internal procedures which enabled their staff to do their jobs in the best manner.

Receipts and Collections

According to Table 6, practices relating to receipts and collections implemented in zakat institutions in Malaysia were 'excellent'. All procedures were carried out appropriately. However, due to the shortage of staff, segregation of duties and responsibility rotation did not obtain perfect marks. Some zakat institutions used a corporate approach as one of the ways to solve this issue. Personnel were employed under the professionalism scheme of 'amil. There are many differences between a professional 'amil and a traditional 'amil. A professional 'amil is more proactive and innovative in terms of his approaches (Wahid & Kader, 2010). In addition, he is equipped with the required Shari'ah and accounting knowledge and skills. He has to undergo appropriate training and is bound by appropriate human capital and knowledge advancement planning (Obaidullah, 2012). Unlike the professional 'amil, a traditional 'amil is appointed informally. He only has a religious background and has not undergone proper training and is not bound to human capital and knowledge advancement plans. Furthermore, he is employed under sub-standard human resource planning.

By appropriate management and planning of human resources, all personnel can be optimally utilised and employment can be planned under competitive employment schemes. For example, in Melaka, the Majlis Agama Islam Melaka (MAIM) has its own professional 'amil and supporting 'amil as the subordinate to enhance proper administration of collecting zakat

(MAIM, 2014). Similarly, in history, one of the success factors in the golden age of Caliph Umar Abdul Aziz was that zakat was controlled, collected and disbursed by trustworthy and professional 'amil (Ayuniyyah, 2011).

Disbursements and Distributions

The average score for disbursements and distributions shows that zakat institutions had 'excellent' practices. They managed to operate with full accountability. All documented procedures, segregation of duties and processes were carried out in the best way. Zakat institutions as holistic institutions are accountable for managing zakat money in the best way. Appropriate distribution of zakat money is one of the ways to show their accountability to Allah and to the zakat beneficiaries. As the distribution of zakat money has among the highest potential risks of mismanagement, the majority of zakat institutions had excellent FMP. Thus, they could employ best practices to prevent any irregularities.

Asset Management

Zakat institutions in Malaysia practised 'good' asset management. All of them secured their assets in appropriate places and maintained them according to schedule. All assets were labelled with the names of the institutions. However, upon disposal of the assets, some zakat institutions did not appropriately report it and investigations were not conducted by a specific committee. Again, this explains the low score of reporting. Zakat institutions should make it transparent how they recognised an asset to avoid the misperception that the zakat money was used to buy assets. This also highlights the importance of unique accounting standards for zakat institutions.

Budgeting

'Good' budgeting practices by zakat institutions in Malaysia suggest that the organisations planned and managed zakat funds with full awareness of accountability to Allah. All the zakat institutions prepared their annual budget and made a comparison between the actual and budgeted amounts. As the accounting regulations varied, monitoring budget variance and scope of budgets also varied. The reporting of budgets varied, therefore some zakat institutions did not show their secondary accountability towards their stakeholders. Some zakat institutions considered budgeting as internal information only.

Reporting

The average score for reporting practices shows the performance by zakat institutions to be 'satisfactory'. All zakat institutions satisfactorily discharged their secondary accountability by providing annual reports on income and expenditure, balance sheets, cash flow and the principal activities. They had a particular standard that regulated their accounting practices, such as the Malaysian Financial Reporting Standards (MFRS) and Treasury Instruction (TI).

They were also accountable for making known their mission, activities and key members of staff on their corporate websites. On the other hand, the lack of standardisation of regulations was the reason for several differences. Accounting standards and accounting requirements varied according to the style of the institution. For example, not all zakat institutions disclosed their budget, had their annual report audited by independent auditors and generated reports in the same period.

4.2 Performance of Zakat Institutions

Financial Performance Index (FPI)

Eleven (11) financial performance indicators, adopted from Said et al. (2012), were assessed in zakat institutions using secondary data – annual reports, bulletins, websites and others. The FPI generally assessed 3 financial performance areas, which are zakat collection, zakat distribution and zakat system coverage. The results of the financial performance index, presented in Table 7, show ‘good’ zakat distribution and ‘satisfactory’ zakat collection. However, zakat system coverage was ‘not satisfactory’. As shown in Table 7, the distribution of zakat monies was ‘good’ and acceptable. Good distribution indicates that the zakat institutions in Malaysia were managing zakat funds with full accountability. This is shown by their commitment to always discharge their accountability towards Allah and Muslims. The zakat institutions always tried their best to allocate zakat monies fairly and appropriately to the 8 categories of asnaf. As required by Shari’ah, zakat funds collected should be distributed in the same year. The result shows ‘good’ distribution of the funds.

Table 7: FPI Star Rating – Ranking

Performance Areas	Score	Star Rating	Rank	Level
Zakat collection	50.16	**	2	Satisfactory
Zakat distribution	70.71	***	1	Good
Zakat system coverage	25.14	*	3	Not Satisfactory

This result is quite surprising as it contradicts the reports from the public and prior researches. There were reports in Selangor about the mismanagement of zakat distributions which gave rise to the intervention of political parties (Utusan Online, 25 July 2015). On social media, there was an open letter from a member of the public to the high authority of zakat, questioning the efficiency of zakat in solving social problems (The Malaysian Insider, 19 December 2014). Kamil (2005) found that most zakat payers doubted the credibility of zakat institutions in managing the zakat fund.

Furthermore, many prior studies such as those by Abdul Halim et al. (2005) and Ahmad and Ma’in (2014) discovered a lack of efficiency in the distribution. In contrast, this research has an opposite result, with zakat institutions actually having good distributions of zakat to the 8 categories of asnaf. Therefore, further research is required to understand the reasons behind the public critics and dissatisfaction with zakat institutions’ distribution of zakat money. Perhaps

zakat money has an indirect impact on the economy of the Muslim society as a whole.

Zakat collection was 'satisfactory' but there is still potential for improvement. For example, the efficiency of zakat collection as compared to the cost of employing the 'amil should be optimised. Every member of staff should have his or her targets and KPIs aligned with the aim of the zakat institution. Moreover, the increment rate for zakat collections should be improved. On closer scrutiny, the satisfactory result may be due to this study covering all zakat institutions in Malaysia. It is understood that zakat institutions in urban states such as Wilayah Persekutuan are more efficient and effective in zakat collection, but for less urban states such as Perak, Pahang and Kelantan, a lot of improvement strategies have to be taken into consideration.

Employee Satisfaction Index (ESI)

Four elements of the ESI were tested, namely knowledge advancement, financial benefit, non-financial benefit and work environment, which zakat institutions offered their employees. The first element was knowledge advancement opportunities offered to the employees of zakat institutions. This was to evaluate employee satisfaction with the knowledge advancement opportunities available to them. As shown in Table 8, on average, knowledge advancement was ranked as 'good'. The employees were least satisfied (compared to other measures) with offers of scholarship or loan in order to further their studies. They had greater satisfaction (good) with supervision, feedback, training and development in the zakat institutions and personal knowledge development.

Table 8: Overall Performance in ESI

	Knowledge Advancement	Financial Benefit	Non-financial Benefit	Working Environment	Total
Percentage (Star)	77.10 (***)	79.74 (***)	75.07 (***)	81.03 (***)	78.25 (***)
Level	Good	Good	Good	Good	Good

The second element was financial benefit offered to the employees of zakat institutions. This was to evaluate employee satisfaction with the financial benefits offered such as bonus, job promotion as well as various loans. On average, all zakat institutions gained a 'good' score as shown in Table 8. This indicates a good level of satisfaction with opportunities for job promotion and career advancement, loans and benefits, bonus and overtime payment. The third element was non-financial benefits offered to the employees. This was to evaluate employee satisfaction with the non-financial benefits offered, such as the provision of benefits to support family needs, understanding benefit options, comparability and favourable benefits compared to other organisations' and staff assistance programmes. On average, all zakat

institutions gained a 'good' score. This indicates a 'good' level of satisfaction with the benefits offered to fulfil family needs and understanding of other benefit options and staff assistance programmes.

The last element was the work environment of the employees. This was to evaluate employee satisfaction with the existing work environment (i.e. inter-departmental cooperation, appropriate and organised structure, clear assignment of responsibilities, facilities, safety, teamwork and fairness in treatment of all employees). On average, employee satisfaction with the work environment was 'good'.

Overall, the ESI shows a 'good' level of satisfaction among employees. This indicates that zakat institutions in Malaysia had good practices in providing benefit plans, facilities and work environment to their employees. This is consistent with the commandment of Allah to treat employees fairly and not to be a tyrant. Employees should be paid their salaries before the sweat on their brows had dried. This is to show primary accountability to Allah, as the concern is not only to manage funds, but also to treat others well. These are the roles of the vicegerents of Allah.

Customer Satisfaction Index (CSI)

In the CSI, five major elements were evaluated, namely assurance, reliability, tangibles, empathy and responsiveness. The first element, assurance, evaluated performance in inspiring trust in and showing confidence to customers. On average, as shown in Table 9, all zakat institutions were more than satisfactory. Kelantan had a lower score for customer satisfaction and trust in appropriate management of the zakat fund. Selangor too obtained a lower score, which shows that the customers lacked trust in zakat institutions helping them and solving their problems. In Sabah, all measures obtained less than 3.0 mean scores. This suggested a low assurance in the services provided to customers.

Table 9: Overall Performance in CSI

	Assurance	Reliability	Tangible	Empathy	Responsiveness	Total
Percentage (Star)	83.57 (***)	81.37 (***)	78.58 (***)	81.20 (***)	80.19 (***)	80.76 (***)
Level	Good	Good	Good	Good	Good	Good

The second element was reliability. This was to evaluate the reliability of services provided and whether the services were delivered in a dependable and accurate manner. On average, all zakat institutions gained more than 69%. Kelantan had a lower score for reliability in meeting deadlines, providing services as well as poor provision of value-added services. Selangor obtained a low score in customer satisfaction with first time services and customer friendliness.

Wilayah Persekutuan's score illustrated poor access to the network by customers. In Sabah, the result portrayed a low level of reliability in the services provided to customers.

The third element was tangibles. This was to evaluate the interior comfort and physical facilities such as parking space, convenience in terms of location, counters in operation and facilities for the disabled. On average, all zakat institutions scored more than 66%. Kedah, Selangor and Sabah received among the lowest scores in this element (73.67%, 68.88% and 66.5% respectively). Selangor had the lowest score for measuring accessibility and convenience in terms of the physical location of the office. Sabah obtained a low score, which shows that the office of the zakat institutions lacked interior comfort and physical facilities.

The fourth element was empathy. This was to evaluate the willingness of the staff to understand the needs of customers. On average, all zakat institutions scored more than 70.5%. The low scoring states were Kedah, Selangor and Sabah (77.5%, 73.13% and 70.5%). Kedah had the lowest score, indicating that fewer value-added services were provided such as photocopying service and filling in forms for customers or visitors. Wilayah Persekutuan had a low score, which shows that the staff lacked a courtesy when dealing with customers. Sabah scored low marks on confidentiality of customers' information and lack of value-added services in terms of financial and personal counselling.

The fifth element was responsiveness. This was to evaluate the willingness of the staff to assist customers and provide prompt services responsibly. On average, all zakat institutions obtained more than 65%. Selangor and Sabah were among the lowest scorers in this element (66.11%, 71.53%). Sabah received low marks for efficiency of counter services and an inadequate number of staff available.

Overall Performance of Zakat Institutions

According to Table 10, the overall performance for zakat institutions in Malaysia was only at a 'satisfactory' level. The ESI and CSI performance were 'good', but the FPI was 'not satisfactory'. This indicates that the zakat institutions have to improve their performance to achieve better results. States receiving a three-star (***) rating such as Perlis and Kelantan had high religious awareness. Perlis had the advantage of a small Muslim population which was easy to manage. Pulau Pinang and the Wilayah Persekutuan, which were among the most developed states in Malaysia, were expected to be more advanced in terms of technology and their collection and distribution were higher compared to the less developed states. The Muslim populations in these states were also highly aware of the obligation of zakat and they were more demanding with regard to the accountability and transparency of zakat management. Sabah and Sarawak, on the other hand, have a relatively small Muslim population and they could manage the zakat administration under their own jurisdictions.

Table 10: Overall Performance Star Rating

Country	Mean			Total	Star Rating	Level
	FPI	ESI	CSI			
Perlis	76.49	83.33	87.40	82.41	***	Good
Kedah	32.73	74.90	78.72	62.11	**	Satisfactory
Kelantan	37.72	100.00	78.76	72.16	***	Good
Perak	40.09	83.20	80.37	67.89	**	Satisfactory
Terengganu	32.42	60.12	81.83	58.12	**	Satisfactory
Johor	40.58	75.94	83.88	66.80	**	Satisfactory
Pahang	27.68	62.14	77.56	55.79	**	Satisfactory
Pulau Pinang	74.85	79.22	79.37	77.81	***	Good
Selangor	45.44	0.00	72.21	58.82	**	Satisfactory
Wilayah Persekutuan	63.80	68.75	78.98	70.51	***	Good
Sabah	63.21	81.77	68.27	71.08	***	Good
Sarawak	43.43	82.29	89.13	71.62	***	Good
Melaka	30.87	88.80	88.59	69.42	**	Satisfactory
Negeri Sembilan	41.35	76.82	85.62	67.93	**	Satisfactory
Total Average	46.48	78.25	80.76	68.03	**	Satisfactory
Star Rating	*	***	***	**		
Level	Not Satisfactory	Good	Good	Satisfactory		

Relationship Between FMP and FPI

With reference to Table 11, the Pearson correlation shows an insignificant relationship between these two variables as the value was not close to -1 or 1. As a result, this study concludes that there was no significant relationship between the FMP and the financial performance of zakat institutions in Malaysia. This may be the reason why zakat institutions did not focus greatly on the FMP.

Table 11: Correlation Test of Association

		FMP	FPI
FMP	Pearson Correlation	1	.132
	Sig. (2-tailed)		.667
	N	13	13

Table 12: Pearson Correlation Test of Association

		FPI									
		1	2	3	4	5	6	8	9	10	11
FMPOM	Pearson Correlation	.680*	.111	.400	-.384	.145	-.259	.014	.112	-.088	-.057
	Sig. (2-tailed)	.044	.760	.286	.195	.710	.501	.962	.704	.798	.860
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12
FMPRC	Pearson Correlation	.239	.342	.245	-.076	.203	.016	.014	.153	.073	.109
	Sig. (2-tailed)	.536	.334	.525	.806	.600	.968	.962	.600	.831	.736
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12
FMPDB	Pearson Correlation	-.252	.233	.173	-.340	.284	.028	.023	.148	.062	.099
	Sig. (2-tailed)	.512	.517	.656	.256	.459	.944	.937	.614	.857	.760
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12
FMPAM	Pearson Correlation	.149	.036	.193	-.131	.047	-.163	-.105	-.051	-.143	-.046
	Sig. (2-tailed)	.703	.921	.618	.669	.905	.676	.722	.862	.674	.887
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12
FMPBG	Pearson Correlation	-.098	.168	.212	-.418	.159	.129	.123	.203	-.134	-.144
	Sig. (2-tailed)	.802	.643	.585	.155	.682	.742	.674	.487	.694	.656
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12
FMPRP	Pearson Correlation	.197	.026	.162	-.301	.175	-.182	-.096	-.071	.021	.067
	Sig. (2-tailed)	.611	.944	.678	.318	.653	.639	.743	.810	.951	.836
	N	9	10	9	13	9	9	14	14	11	12

The bivariate correlation test was also done for each indicator and element of the FPI and FMP. The result shows that the organisational management score and the FPI1 (efficiency of

zakat collection by staff employed) had a significant relationship as the value of significance (2-tailed) was less than 0.05. This indicates that excellent organisational management was related closely to the efficiency of staff in collecting zakat. It is parallel with the measures proposed in the FMAI, that human resource management and delegation of tasks were included under items evaluated in organisational management. This could be a possible reason for the relationship between these two variables.

Furthermore, the FPI4, which represents distribution over collection, had a negative relationship with all FMPs. Although this relationship was not significant, the total collection for the year had an influence on or was influenced by the FMP. Ideally, better management would lead to better and sustainable performance. However, in the current environment, there is still a long way to go to ensure that improvement in the management will lead to better performance, due to the challenges.

5.0 Conclusion and Recommendations

To sum up, the study found that on average, all the zakat institutions implemented a 'good level' of financial management practices (FMPs). Collection and distribution practices were accounted to be 'excellent' in the assessment. This indicates a high significance of the FMP in zakat institutions. These results prove that zakat institutions in Malaysia did perform their obligations with full responsibility and accountability to Allah. They continuously try to improve their collection every year and distribute it to all recognised asnaf. It could be seen in their reports that the amount of collection increased annually. Furthermore, many activities and innovative actions were initiated by zakat institutions throughout Malaysia, which enabled the zakat monies to reach the asnaf. The matter of least important from the zakat institutions' perspective was reporting. In terms of fulfilling the needs of information to their stakeholders, there were many areas which could be improved.

This study found that overall, the performance of zakat institutions was 'good'. The employee satisfaction index (ESI) and customer satisfaction index (CSI) had 'good' results. However, the financial performance index (FPI) was 'not satisfactory'. This proves that there are many potential areas for improvement. The FPI shows that the more developed states were expected to be more advanced in terms of technology. This factor could be significant in ensuring the effectiveness and efficiencies in zakat administration. This supports past research by Wahab, Zainol and Rahman (2012). Furthermore, the Muslim populations in more developed states were more aware of zakat administration and their demands for accountability and transparency were higher. Small Muslim populations can also be an advantage for states such as Perlis, Sabah and Sarawak as this made it easier for the zakat institutions to manage the zakat monies among Muslims.

Thirdly, this study reveals that in general, there were positive correlations between financial management practices and financial performance. Specifically, organisational management had a significant relationship with the efficiency of employment cost. It shows that organisational

management had a significant relationship with the efficiencies of cost of employment in raising zakat fund.

In recent years, many researchers have taken an interest in these research areas. Nevertheless, there remain many potential areas for future research. Such academic studies will help religious based and/or non-profit organisations to upgrade their practices and become more competitive and reputable in the eyes of the public. This would also enhance the accountability and integrity of religious-based organisations in the public eye as historical events and more recent events in churches have created a negative impression of religious-based organisations. Through this study, the levels of financial management practices and financial performance of zakat institutions in Malaysia have been revealed.

In the opinion of the researcher, further study on the impact of the 'best management benchmark' may extend this study. Furthermore, continuous performance measurement as proposed by Mohd Noor et al. (2015) can be used as an assessment measurement framework for zakat institutions in the future. A recommendation to the practitioners, particularly zakat institution executives in the front line, is to investigate further the main factors that hinder Muslims from seeking help from zakat institutions. It would also be useful to conduct a survey on the extent to which zakat institutions assist the Muslim asnaf to improve their poor and difficult lives to become more independent, and perhaps also to become zakat payers. Ultimately, the relationship between financial management practices and financial performance should progress towards having competitive zakat institutions in Malaysia. All stakeholders should put pressure on zakat institutions for uniform reporting of financial performance and assessment of their financial management practices. By doing this, future researchers may find new areas to demonstrate better management which would lead to better performance.

References

- Abdul Halim, M. N., Musa, A., Mujaini, T., Hasan, B., & Shawal, K. (2005). Prestasi Pengagihan Dana Zakat di Malaysia (Performance of zakat fund distribution in Malaysia). *Isu-isu Kontemporari Zakat di Malaysia*. 1.
- Ahmad, I. & Ma'in, M. (2014). The Efficiency of Zakat Collection and Distribution: Evidence from Two Stage Analysis. *Journal of Economic Cooperation and Development*. 35(3), 133-170.
- Ahmad Shahir, M. & Adibah, A. B. (2010). Administration of Zakat in Selangor State: Issues and Challenges. *National Convention Proceedings on Development and Administration of Wealth in Islam 2010*. Shari'ah Department, Faculty of Islamic Studies, UKM.
- Akhidime, A. E. (2012). Accountability and Financial Reporting in Nigeria Public Financial Management: An Empirical Exploration. *Knowledge Review*. 26 (3), 36-44.

- Amran, N., & Auzair, S. M. (2011). Management Control System, Organisational Commitment and Managerial Performance in Zakat Institutions in N. M. Alwi & S. P. Nelson (Eds.). *Islam, Accounting and Finance: Challenges and Opportunities in the New Decade*. Malaysia: International Islamic University Malaysia.
- Ayuniyyah, Q. (2011). Factors Affecting Zakat Payment through Institution of 'Amil: Muzaki's Perspectives Analysis: Case Study of Badan Amil Zakat Nasional (BAZNAS). Master's dissertation, International Islamic University Malaysia.
- Azizah, D., Musa, A., Ayob, W., Norzehan, A. B., & Mohd Saiyidi Mokhtar, M. R. (2005). Research on Financial Management Practices in the Distribution of Zakat Fund according to Zakat Managers' Perspectives. (Kajian Terhadap Amalan Perakaunan Pengurusan Dalam Aspek Agihan Dana Zakat Dari Perspektif Pengurus Zakat.). *Isu-Isu Kontemporari Zakat di Malaysia*. 1.
- Bakar, N. B. A., & Ismail, S. (2010, 12-13 July 2011). Financial Management Accountability Index (FMAI) in Malaysian Public Sector: A Way Forward. Paper presented at the Proceedings of the Sixth Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting (APIRA) Conference. Sydney, Australia.
- Bakar, N. B. A., & Saleh, Z. (2011). Disclosure of Accountability Information in Public Sector: The Case of Malaysian Federal Statutory Bodies. Paper presented at the 13th Biennial CIGAR Conference: Bridging Public Sector and Non-profit Sector Accounting. Ghent, Belgium.
- Bowrin, A. R. (2004). Internal Control in Trinidad and Tobago Religious Organisations. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 17(1), 31.
- Chodhury, M. Z. (2012, July). Zakat System's Failure to Deliver. *The Express Tribune with the International New York Times*. Retrieved 2 August 2015 from <http://www.tribune.com.pk>.
- Cordery, C.J., & Morley, R. F. (2005, July). Hegemony, stakeholder salience and the construction of accountability in the charity sector. Paper presented at the AFAANZ Conference. Melbourne, Australia.
- Duncan, J., Flesher, D., & Stocks, M. (1999). Internal Control Systems in US Churches - An Examination of the Effects of Church Size and Denomination on Systems of Internal Control. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 12(2), 21
- Eri, S. (2004). *Zakah Management: To Change 15 Traditions, Implement 4 Basic Principles*. (Manajemen Zakat: Tinggalkan 15 Tradisi Terapkan 4 Prinsip Dasar). (1st ed.). Ciputat, Institut Manajemen Zakat.

- Fram, E. (2019). Mismanagement Causes Huge Agency Failure - A Word to the Wise Non-profit?. Non-Profit Management. Retrieved 21 August 2019 from <https://non-profit-management-dr-fram.com/2019/07/14/mismanagement-causes-huge-agency-failure-a-word-to-the-wise-nonprofit-3/>
- General Accounting Offices of United States. (1981). Weak Internal Controls Make the Department of Labor and Selected CETA Grantees Vulnerable to Fraud, Waste and Abuse. The Comptroller General Report to the Congress of the United States.
- Halidan, M. D. (2006). Pengalaman Pengurusan Zakat Pahang (Zakat Pahang's Experience in Managing Zakat). UKM.
- Hameed, S. (2000). The Need for Islamic Accounting: Perception of Its Objectives and Characteristics by Malaysian Accountants and Academics. PhD Thesis, University of Dundee, Scotland
- Hareed, B. A. (2008). The Financial Control Practices of Zakat Institutions in State Islamic Religious Councils in Malaysia. Master of Science in Accounting, International Islamic University Malaysia, Malaysia.
- Hasan, B. (2005). Membayar Zakah: Kesedaran Ummah? (Pay Zakah: Public Awareness?). Isu-isu Kontemporari Zakat di Malaysia. 1.
- Hasan, B. & Siti, A. K. N. (2010). Views on the Issue of Accountability in Non-Profit Organisations. Malaysian Management Journal. 14, 49 - 60.
- Hyndman, N. (1990). Charity accounting - An empirical study of the information needs of contributors to UK fund raising charities. Financial Accountability & Management. 6 (4), 295-307.
- Ihsan, H. & Adnan, M. A. (2009). Waqf Accounting and the construction of accountability. In: MC (IIUM Management Centre), AIKOL (Ahmad Ibrahim Kulliyah of Laws) and IIMU (International Institute for Muslim Unity), International conference on Waqf Laws and Management: Reality and Prospects. Kuala Lumpur 20-22 October 2009. Malaysia: International Islamic University.
- Ismail, H. (2006). Pengurusan Zakat: Pengalaman Negeri Melaka (Melaka State's Experience in Managing Zakat). UKM.
- Kamil, M. I. (2005). The Role of Intrinsic Motivation Factors on Compliance Behaviour of Zakah on Employment Income. Isu-Isu Kontemporari Zakat di Malaysia. 1.

- Khan, M. Y. (1985). The Role of Audit in Promoting Government Accountability. 3rd ASOSAI Symposium. Tokyo.
- Keating, E.K. & Frumklin, P. (2003). Reengineering non-profit financial accountability: Toward a more reliable foundation for regulation. *Public Administration Review*. 63 (1), 3-15.
- MAIM. (2014). <http://www.maim.gov.my/maim>. Retrieved 31 October 2014.
- Majid, M. Z. A. (2003). *Pengurusan ZAKAT*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- McCoy, D. (2010). Internal Controls Over Cash Processes. The North Carolina Office of the State Controller.
- Mohammed Obaidullah. (2012). *Zaka Management for Poverty Alleviation*. Islamic Research and Training Institute, Jeddah, Saudi Arabia.
- Mohd Fairuz, M.S, Norida, B, Azlina, A, Azizah, H, Hairunnizam, W, & Ainol Basirah, A. W. (2018). Amalan Pengiktirafan Hasil oleh Institusi Wakaf, Zakat, dan Baitulmal di Malaysia, *IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*. 8, 1-21.
- Mohd Noor, A. H., Abdul Rasool, M. S., Md. Yusof, R., Ali, S. M. & Abdul Rahman, R. (2015). Efficiency of Islamic Institutions: Empirical Evidence of Zakat Organisations' Performance in Malaysia. *Journal of Economics, Business and Management*. 3(2), 282-286.
- Okello-Obura, C., & Kigongon-Bukenya, I. M. N. (2008). Financial Management and Budgeting Strategies for LIS Programmes Uganda's Experience. *Library Review*. 57(7), 13.
- Othman, O., Ismail, M. S., Syed Ismail, S. S., Saidin, S. Z., Rahim, M. S., Md Saleh, M. S., et al. (2007). *Public Sector Accounting in Malaysia*. Singapore: Thomson Learning
- Qardawi, Y. A. (1980). *Fiqh Al Zakat*. 1(2). Jeddah Scientific Publishing Centre King Abdulaziz University.
- Raedah, S., Siti Normala, S. O. & Sherliza, P. N. (2013). Towards Developing a Disclosure Index for Malaysian Zakat Institutions. Paper Proceedings of the 5th Islamic Economics System Conference (iECONS 2013), "Sustainable Development Through the Islamic Economics System", Kuala Lumpur.

- Ram A. J. S., Norazita, M. A. A. & Norfaiezah, S. (2014). Islamic Accountability Framework in the Zakat Funds Management. *Procedia - Social and Behavioural Sciences*. International Conference on Accounting Studies (ICAS 2014), 164, 508-515.
- Said, J., Ghani, E. K., Zawawi, S. N. H., & Yusof, S. N. S. (2012). Composite Performance Measurement for Zakat Organisations. *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*. 4(1), 50-59.
- Samargandi, N., Tajularifin, S. M., & Ghani, E. K. (2018). Can disclosure practices and stakeholder management influence Zakat payers' trust? A Malaysian evidence. *Business and Economic Horizons* (4), 88
- Siraj, S. A., Ibrahim, S. H. M., & Sulaiman, M. (2007). The Financial Management Practices of State Mosques in Peninsular Malaysia. *Indonesian Management & Accounting Research*. 6(2), 21
- Syed Yusuf, S. N., Mastuki, N. A., & Din, G. (2011). Changes in Management Accounting Practices of Zakat Institution: Is it Successful? Paper presented at the 8th International Conference on Islamic Economics and Finance. Doha, Qatar.
- The Malaysian Insider. (2014). Dear Jamil Khir, is Zakat really doing its job? – Oppressed Generational Muslim. Retrieved 10 August 2015 from <http://www.themalaysianinsider.com>.
- United Nations Development Programme, UNDP. (1996). Aid Management Programme. Modular Training / Learning Package: Financial Management (Module 3). Nigeria
- Utusan Online. (2015). Agihan Zakat PKR Selangor Diragui? (Doubt about zakat distribution under the administration of PKR Selangor?). Retrieved 10 August 2015 from <http://www.utusan.com.my>.
- Wahab, N. A., Zainol, Z., & Rahman, A. R. A. (2012). Efficiency of Zakat Institution in Malaysia: The Role of Technology. Paper presented at the International Islamic Accounting and Finance (IIAFC) Kuala Lumpur.
- Wahid, H., & Kader, R. A. (2010). Localisation of Malaysian Zakat Distribution: Perceptions of Amil and Zakat Recipients. Paper presented at the The Tawhidi Epistemology: Zakat and Waqf Economy, Bangi.
- Zainal Abidin, J. (2006). Pengurusan Agihan Zakat: Pengalaman Baitulmal Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. (Management of zakat distribution: Experience of Federal Territory of Kuala Lumpur Baitulmal). UKM.

Cadangan Pengolahan Perakaunan Berasaskan Syariah bagi Kutipan dan Agihan Zakat

**Mohd Fairuz Md Salleh¹, Norida Basnan, Azlina Ahmad, Azizah Harun
Hairunnizam Wahid, Ainol Basirah Abdul Wahab**

Universiti Kebangsaan Malaysia
<https://doi.org/10.58458/ipnj.v09.01.02.0057>

Received: 30 August 2019

Reviewed: 7 October 2019

Accepted: 21 October 2019

Abstrak

Artikel ini mengutarakan cadangan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat dari perspektif institusi zakat sebagai pemegang amanah. Cadangan ini mengambil kira amalan perakaunan semasa institusi zakat di Malaysia dalam mengakaunkan kutipan dan agihan zakat dan pandangan pakar dari aspek syariah berkaitan kutipan dan agihan zakat untuk diaplikasikan dalam pengolahan perakaunan. Dengan menggunakan kaedah analisis kandungan penyata kewangan dan perbincangan dengan pihak institusi zakat, kajian mendapati amalan semasa perakaunan bagi kutipan dan agihan zakat dalam kalangan institusi zakat yang dikaji tidak menunjukkan banyak perbezaan. Kesemua institusi zakat yang dikaji mengakaunkan kutipan zakat sebagai hasil apabila diterima dan agihan zakat sebagai belanja apabila pembayaran atau agihan kepada asnaf dilakukan. Lebihan kutipan zakat iaitu amaun yang masih belum diagihkan kepada asnaf pada sesuatu tempoh perakaunan diakaunkan sebagai ekuiti. Namun, berdasarkan dapatan daripada temu bual dengan kumpulan pakar fiqh, fokus harus diberikan bagi meneliti ketepatan amalan mengiktiraf kutipan zakat sebagai hasil, agihan zakat sebagai belanja dan lebihan kutipan zakat sebagai ekuiti dan sama ada amalan tersebut selari dengan tuntutan syarak. Selari dengan peranan institusi zakat sebagai pemegang amanah, adalah dicadangkan kutipan dan agihan zakat diiktiraf sebagai terimaan dan agihan dalam Penyata Penerimaan dan Agihan mengikut asas tunai. Manakala, lebihan kutipan zakat pada tahun semasa diiktiraf sebagai liabiliti. Cadangan ini juga bertujuan memastikan pelaporan maklumat zakat dalam penyata kewangan adalah tepat serta tidak mengelirukan masyarakat Islam sebagai pemegang taruh, selain dapat menzahirkan akauntabiliti institusi

¹ Penulis adalah Pensyarah Kanan di Pusat Pembangunan Inklusif dan Lestari, Fakulti Ekonomi dan Pengurusan, Universiti Kebangsaan Malaysia. Artikel ini adalah sebahagian daripada dapatan projek penyelidikan yang dibiayai oleh Jabatan Akauntan Negara Malaysia.

zakat sebagai pemegang amanah dengan lebih baik. Cadangan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat ini boleh dijadikan panduan dalam membangunkan kerangka kerja konseptual pelaporan kewangan dan piawaian perakaunan patuh syariah khusus bagi institusi zakat di Malaysia.

Kata kunci: zakat, kutipan zakat, agihan zakat, perakaunan institusi zakat

Abstract

This article proposes Syari'ah-based accounting treatment for collecting and distributing zakat from the perspective of a zakat institution as a trustee. The proposed accounting treatment considers the current practices of zakat institutions in Malaysia in accounting for the collection and distribution of zakat as well as the expert opinion on the Syari'ah aspects regarding the collection and distribution of zakat. Using the method of content analysis of financial statements and discussions with zakat institution officials, the study found that current accounting practices for collection and distribution among the zakat institutions studied did not show much difference. The zakat institutions account for the collection of zakat as revenue when received and the distribution of zakat as expenditure when payment or distribution to asnaf is made. The amount of zakat collection that has not yet been allocated to asnaf during a given accounting period is recognised as equity. However, based on the findings from interviews with a group of fiqh experts, focus should be given to examining the accuracy of the practice of recognising zakat collection as revenue, distribution of zakat as expense and excess of zakat collection as equity and whether the practice is in line with Islamic law or Syari'ah. In line with the zakat institution's role as a trustee, it is proposed that the zakat collection and distribution be recognised as receipts and distributions and disclosed in the Statement of Receipts and Distributions on a cash basis. Meanwhile, excess zakat collection in the current year is recognised as a liability. The proposal also aims to ensure that the reporting of zakat information in the financial statements is accurate and does not mislead the Muslim community as stakeholders, in addition to better disclosing the zakat institution's accountability as a trustee. The proposed Syari'ah-based accounting treatment for the collection and distribution of zakat can be a guide in developing a financial reporting conceptual framework and specific Syari'ah-compliant accounting standards for zakat institutions in Malaysia.

Keywords: zakat, collecting zakat, distributing zakat, accounting of zakat institutions

Pengenalan

Istilah zakat diambil daripada perkataan asas bahasa Arab yang bermaksud penyucian dan sesuatu yang berkembang (Mannan, 1986). Ia boleh juga diertikan sebagai pertambahan, kebajikan dan pemberian. Istilah zakat banyak dinyatakan dalam al-Quran bersama-sama perkataan lain seperti *sadaqat* dan *solat* yang juga merupakan konotasi yang membawa maksud satu pemberian atau kebajikan. Bagi seseorang Muslim yang berkemampuan, mengeluarkan zakat merupakan salah satu rukun Islam yang diwajibkan sepertimana yang dimaksudkan dalam surah at-Taubah, ayat 103;

“Ambillah (sebahagian) daripada harta-harta mereka menjadi sedekah (zakat), supaya dengannya engkau membersihkan mereka (daripada dosa) dan menyucikan mereka (daripada akhlak yang buruk) dan doakanlah untuk mereka, kerana sesungguhnya doamu itu menjadi ketenteraman bagi mereka dan (ingatlah) Allah Maha Mendengar, lagi Maha Mengetahui”

Dalam al-Quran, zakat tidak diuraikan dari aspek kutipan tetapi dalam al-Sunah kutipan zakat telah dinyatakan dengan sejelas-jelasnya. Manakala dari aspek pengagihan zakat, al-Quran telah memberi panduan yang jelas untuk dilaksanakan, sepertimana terdapat dalam ayat 60, surah at-Taubah. Pada surah at-Taubah ayat 60, Allah SWT telah menjelaskan kelompok-kelompok yang berhak menerima zakat iaitu melalui firman-Nya yang bermaksud,

“Sesungguhnya zakat-zakat itu hanyalah untuk orang-orang fakir, orang-orang miskin, pengurus-pengurus zakat, para mu'allaf yang dijinakkan hatinya, untuk memerdekan budak, orang-orang yang berhutang, untuk jalan Allah dan orang-orang yang sedang dalam perjalanan, sebagai sesuatu ketetapan yang diwajibkan Allah, dan Allah Maha Mengetahui lagi Maha Bijaksana”

(Surah at-Taubah 9: 60)

Tafsiran ayat tersebut jelas menunjukkan terdapat lapan golongan manusia yang berhak menerima agihan zakat. Lapan golongan tersebut ialah *al-fuqara'* (orang fakir), *al-masakin* (orang miskin), amil, mualaf yang perlu dijinakkan hatinya, *al-riqab* (hamba), *al-gharimin* (orang yang memiliki hutang), *fi-sabilillah* (orang yang berjuang di jalan Allah) dan akhirnya *ibn sabil* (musafir yang sedang dalam perjalanan). Ini jelas menunjukkan pengagihan zakat merupakan satu tanggungjawab dan amanah besar yang dipikul oleh institusi zakat (Qardawi, 1999; Mahmood Zuhdi, 2003).

Peningkatan jumlah hasil zakat setiap tahun menjadikan aspek pengurusan zakat oleh institusi zakat seperti Majlis Agama Islam Negeri sangat perlu diberi perhatian (Khairul Azhar, 2017). Ia juga menunjukkan keperluan kepada tatacara perakaunan dan pelaporan hasil yang lebih sistematik dan telus bagi membolehkan institusi zakat menzahirkan akauntabilitinya kepada pihak berkepentingan (Hailani & Sanep, 2009). Beberapa kajian lepas mendapati pengagihan

zakat masih lagi kurang meyakinkan, sama seperti apa yang berlaku dalam sistem percukaian yang dianggap efisien dalam mengutip cukai tetapi kurang efisien dalam mengagihkan cukai (Qardawi, 1999).

Terdapat beberapa kajian lain yang mengkaji amalan pelaporan oleh beberapa institusi zakat di Malaysia (Htay & Salman, 2104; Sapingi et. al, 2016; Hairunnizam et. al, 2017; dan Norfaiezah et. al, 2017). Kesemua kajian ini berpendapat satu pendedahan maklumat kutipan dan pengagihan zakat yang tepat, lengkap dan telus adalah perlu untuk mengurangkan tahap ketidakpuasan hati dalam kalangan pembayar zakat terhadap pendedahan maklumat kewangan dan bukan kewangan oleh institusi zakat. Ini bermakna, maklumat kutipan dan agihan zakat tersebut seharusnya terhasil daripada pengolahan perakaunan yang tepat, bersumberkan syariah Islamiah dan selari dengan peranan institusi zakat sebagai pemegang amanah.

Sehubungan itu, artikel ini mencadangkan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat. Cadangan ini mengambil kira amalan semasa institusi zakat di Malaysia dalam mengakaunkan kutipan dan agihan zakat serta pandangan pakar dalam bidang fiqh berhubung aspek syariah berkaitan kutipan dan agihan zakat.

Institusi Zakat Sebagai Pemegang Amanah

Pengurusan dana zakat oleh institusi yang diberi amanah merupakan faktor penting dalam pembangunan sosioekonomi umat Islam khususnya dan negara secara amnya. Dalam konteks Malaysia, pentadbiran zakat diletakkan di bawah kuasa kerajaan negeri seperti yang termaktub dalam Perkara 97(3) Perlembagaan Persekutuan. Pentadbiran zakat tersebut dilaksanakan oleh Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) serta agensi yang diberi mandat oleh MAIN. Ini bermakna pentadbiran dan pengurusan zakat bergantung kepada struktur pentadbiran institusi agama Islam di setiap negeri.

Bagi sesetengah negeri, contohnya Johor, pengurusan zakat dilaksanakan oleh MAIN, manakala bagi sesetengah negeri yang lain, ia dilaksanakan oleh agensi di bawah MAIN seperti Lembaga Zakat atau Pusat Zakat (seperti di Selangor dan di Sabah). Menurut Wahbah al-Zuhaili (2005), MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN merupakan entiti perundangan (*syakhsiyyah 'iktibariyyah*) yang mempunyai hak ke atas pengurusan dan pemegangan amanah harta awam umat Islam menurut maslahat termasuk yang berkaitan dengan pengurusan wang zakat.

Selari dengan pandangan Sahibus Samahah Dato' Haji Yahya Ahmad, Timbalan Mufti Negeri Johor tentang MAIN (yang disebut sebagai majlis) seperti berikut:

“...majlis berperanan sebagai ulul amri dan atas nama ulul amri itulah majlis mengutip, mengurus dan mengagihkan. Jadi dari segi itu mungkin mengurus itu termasuk dari sudut pemilikan aset yang akhirnya juga manfaatnya

kepada asnaf. Oleh itu, dari segi syaraknya “khuz min amwalihim..” ambillah daripada harta mereka, ambil itu daripada ulul amri tadi yang disebutkan sultan sebagai ulul amri kemudian sultan memberikan kuasa kepada majlis dan majlis berperanan dengan perkenan daripada sultan...”

Kenyataan di atas jelas menunjukkan bahawa dalam konteks Malaysia, MAIN atau agensi yang diberi kuasa oleh MAIN merupakan institusi *ulul amri* yang diberi amanah menguruskan dana zakat dan seterusnya memainkan peranan penting dalam memenuhi dan memelihara kepentingan umat Islam dan juga masyarakat awam amnya. Seiring dengan perkembangan ekonomi dan kewangan umat Islam, serta pemodenan tadbir urus MAIN, pengurusan zakat pada masa kini dilihat lebih kompleks dan memerlukan kepada sistem pengurusan yang cekap dan berkesan bagi menjamin kelestarian sosioekonomi umat Islam. Sebagai institusi berlandaskan Islam yang merupakan pemegang amanah dalam pentadbiran hal ehwal agama Islam termasuk zakat, MAIN dan agensi yang diberi mandat oleh MAIN untuk mentadbirkan zakat, bukan sahaja mempunyai akauntabiliti kepada masyarakat malah lebih penting ialah akauntabiliti kepada Allah SWT. Oleh yang demikian, dalam membuat pelaporan organisasi berkenaan seharusnya menyediakan maklumat yang boleh dipercayai dan relevan untuk tujuan pembuatan keputusan ekonomi dan agama serta membantu pihak pengurusan organisasi dalam memenuhi akauntabilitinya dalam konteks yang lebih luas (Haniffa & Hudaib 2002).

MAIN merupakan badan berkanun negeri yang ditubuhkan di bawah Enakmen Pentadbiran Agama Islam negeri masing-masing. Ini bermakna dari segi akaun dan pelaporan kewangan, Akta Badan Berkanun (1980) hanya mengikat badan berkanun persekutuan, MAIN sebagai badan berkanun negeri tidak terikat dengan akta ini. Walau bagaimanapun, terdapat juga MAIN, mengikut Enakmen Pentadbiran Agama Islam negeri masing-masing yang mengguna pakai Akta Badan Berkanun (Akaun dan Laporan Tahunan) 1980 dalam mengakaunkan zakat bersekali dengan wakaf dan baitulmal. MAIN tersebut adalah termasuk MAIN negeri Johor, Melaka dan Negeri Sembilan. Negeri Selangor pula melalui Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Selangor) 2003 pindaan 2011, menyatakan bahawa Majlis Agama Islam Selangor (MAIS) tidak menerima pakai Akta Badan Berkanun tetapi tidak menyatakan secara eksplisit perundangan yang diterima pakai untuk perakaunan dan pelaporan kewangan.

Dari segi perakaunan dan pelaporan kewangan termasuk zakat, MAIN juga mengguna pakai Garis Panduan Amalan Terbaik yang dikeluarkan oleh Jabatan Audit Negara. Garis Panduan ini boleh dikatakan bersifat sebagai perundangan subsidiari kerana jika rujukan dibuat kepada Item 7 (f), Senarai Persekutuan, Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan, Jabatan Audit Negara yang merupakan agensi Kerajaan Persekutuan mempunyai bidang kuasa untuk menggubal undang-undang berkaitan tatacara perakaunan seperti Garis Panduan Amalan Terbaik tersebut. Dari segi piawaian perakaunan, oleh kerana belum terdapat piawaian perakaunan berasaskan syariah khusus bagi institusi agama seperti institusi zakat, MAIN buat masa ini mengguna pakai piawaian perakaunan konvensional iaitu *Malaysian Private Entity Reporting Standards* (MPERS).

Kajian Terdahulu

Kajian terdahulu mendapati amalan perakaunan dan pelaporan di kalangan institusi zakat termasuk MAIN adalah tidak seragam dan hal ini menimbulkan persoalan tentang isu ketelusan dan akauntabiliti yang dipamerkan oleh institusi berkenaan sebagai institusi yang diberi amanah mengurus harta umat Islam (Hasan Basri & Siti Nabiha, 2010). Isu seperti pembayar zakat yang enggan membayar zakat melalui institusi zakat adalah kerana kurang keyakinan tentang bagaimana kutipan dan agihan diuruskan oleh institusi berkenaan (Hairunnizam & Sanep, 2014; Azman et al., 2012). Bagi membolehkan institusi zakat terus mendapat kepercayaan dan keyakinan masyarakat, tatacara perakaunan yang seragam serta pelaporan yang menyediakan maklumat yang lengkap, telus dan boleh dipercayai amat diperlukan (Mohd Fairuz et al., 2016).

Menurut Maliah et al. (2016), kajian tentang isu dan amalan perakaunan di institusi berasaskan agama Islam termasuk institusi zakat di Malaysia adalah masih kurang. Antara kajian awal adalah kajian oleh Abdul Rahman dan Goddard (1998). Mereka mendapati wujudnya isu perakaunan yang perlu diberi perhatian, iaitu ketiadaan sistem perakaunan yang lengkap dan sistematik.

Terdapat juga beberapa kajian terdahulu yang mengkaji amalan pelaporan oleh beberapa institusi zakat di Malaysia (Htay & Salman, 2104; Sapingi et al., 2016, Hairunnizam et al., 2017; dan Norfaiezah et al., 2017). Kesemua kajian ini menegaskan tentang keperluan pendedahan maklumat kutipan dan pengagihan zakat yang lengkap dan telus bagi mengurangkan tahap ketidakpuasan hati dalam kalangan pembayar zakat terhadap pendedahan pelaporan dan maklumat kewangan dan bukan kewangan oleh institusi zakat.

Peningkatan jumlah kutipan zakat setiap tahun menjadikan aspek pengurusan zakat oleh institusi zakat seperti MAIN lebih kritikal (Khairul Azhar, 2017). Justeru, kerangka kerja perakaunan dan pelaporan kutipan dan agihan zakat yang sistematik dan telus amat diperlukan bagi membolehkan institusi MAIN sebaik mungkin menzahirkan akauntabilitinya kepada pihak berkepentingan (Hailani & Sanep, 2009). Malahan bagi institusi berlandaskan agama Islam seperti ini, tuntutan akauntabiliti adalah lebih holistik iaitu meliputi akauntabiliti kepada Allah dan akauntabiliti kepada masyarakat sejagat terutamanya umat Islam (Mohd Fairuz et al., 2016).

Beberapa kajian terdahulu yang lain pula mencadangkan pelaporan yang berasaskan doktrin syariah seperti pendedahan penyata kewangan yang memenuhi maqasid syariah daripada sudut pendedahan yang bersifat *dharuriyah*, *hajiyyah* dan *tahsiniyyah* (Mohd Fairuz et al., 2016) dan pendedahan agihan zakat daripada sudut fiqh agihan iaitu mengikut keutamaan berdasarkan mazhab Imam Syafie (Hairunnizam et al., 2017). Walau bagaimanapun, kajian yang mencadangkan aspek perakaunan dan pelaporan dalam konteks syariah ini amat kurang. Pelaporan maklumat yang tepat dan komprehensif yang menggabungkan aspek doktrin fiqh zakat serta aspek sains pengurusan zakat amat diperlukan untuk memastikan

pelaporan kewangan oleh institusi zakat termasuk pelaporan bagi kutipan dan agihan zakat adalah lebih tepat, menyeluruh dan seimbang, selari dengan peranan institusi zakat sebagai pemegang amanah.

Artikel ini bermatlamat untuk mencadangkan pengolahan perakaunan berlandaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat oleh institusi zakat sebagai pemegang amanah. Bagi mencapai matlamat ini, dua objektif yang terlibat ialah pertama, mengkaji amalan semasa perakaunan bagi kutipan dan agihan zakat oleh MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN dalam menguruskan zakat dan kedua, mengumpulkan pandangan pakar dalam bidang fiqh berhubung aspek syariah berkaitan kutipan dan agihan zakat untuk diaplikasikan dalam pengolahan perakaunan.

Metodologi

Kajian yang dilaporkan dalam artikel ini merupakan sebahagian daripada kajian yang dibiayai oleh Jabatan Akauntan Negara Malaysia (JANM) yang melibatkan kesemua MAIN di Malaysia dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN dalam urusan wakaf, zakat dan baitulmal. Walau bagaimanapun, sampel yang terlibat dalam kajian ini terdiri daripada lima MAIN seperti yang telah ditetapkan oleh JANM² berserta agensi yang diberi kuasa oleh MAIN masing-masing dalam menguruskan zakat.

Pengumpulan data kajian melibatkan analisis kandungan penyata kewangan institusi berkenaan bagi tahun 2016, iaitu penyata prestasi dan penyata kedudukan kewangan serta nota kepada akaun, iaitu analisis tentang pendedahan berkaitan zakat. Selain itu perbincangan dengan pihak institusi zakat khususnya akauntan turut diadakan bagi melihat dan memahami komponen kutipan dan agihan zakat dan amalan perakaunannya. Seterusnya, kaedah temu bual diguna pakai bagi mendapatkan pandangan pakar berhubung aspek syariah berkaitan kutipan dan agihan zakat. Responden yang terlibat dalam sesi temu bual ini terdiri daripada enam orang pakar yang merangkumi ahli Majlis, ahli jawatankuasa syariah, penasihat syariah di perbankan Islam dan felo institusi kajian berkaitan Islam.

Bagi mencadangkan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat, kajian ini juga merujuk kepada kerangka kerja konseptual pelaporan kewangan bagi entiti sektor awam yang dikeluarkan oleh *International Public Sector Accounting Standards Board* (IPSASB) 2014, Piawaian Perakaunan Sektor Awam Malaysia (MPSAS) dan Penyataan

² JANM membahagikan kesemua MAIN di Malaysia serta agensi di bawahnya kepada tiga zon kajian dan zon yang ditugaskan kepada kumpulan kami adalah zon yang melibatkan lima negeri iaitu Johor, Melaka, Negeri Sembilan, Selangor dan Sabah. Bagi negeri Johor, kutipan dan agihan zakat diuruskan oleh Majlis Agama Islam Negeri Johor (MAINJ). Bagi Selangor, kutipan dan agihan zakat diuruskan oleh Lembaga Zakat Selangor yang ditubuhkan di bawah Akta Pemegang Amanah 1952. Bagi Negeri Sembilan, Majlis Agama Islam Negeri Sembilan (MAINS) Zakat sebuah anak syarikat MAINS menguruskan kutipan zakat manakala agihan zakat diuruskan oleh MAINS. Seperti Negeri Sembilan, urusan kutipan zakat di Melaka diuruskan oleh Pusat Zakat Melaka yang merupakan anak syarikat Majlis Agama Islam Melaka (MAIM) dan urusan agihan zakat diuruskan oleh MAIM. Bagi Sabah, urusan kutipan dan agihan zakat dikendalikan oleh satu unit dalam Majlis Ugama Islam Sabah (MUIS) iaitu Pusat Zakat Sabah.

Prinsip pelaporan kewangan daripada perspektif Islam (*Statement of Principles – SOPi*) yang dikeluarkan oleh Lembaga Piawaian Perakaunan Malaysia (MASB) sebagai panduan asas untuk memastikan cadangan piawaian perakaunan Islam adalah bersifat praktikal seiring dengan pelaksanaan piawaian perakaunan sedia ada. Selain itu, rujukan daripada aspek syariah juga diambil kira termasuklah beberapa kitab fiqh serta laporan resolusi syariah dalam kewangan Islam oleh Bank Negara Malaysia pada tahun 2016.

Dapatan Kajian

Dapatan kajian yang dibentangkan ini adalah mengikut dua objektif kajian iaitu (1) mengkaji amalan semasa perakaunan bagi kutipan dan agihan zakat oleh institusi MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN dan (2) mengkaji pandangan pakar dalam bidang fiqh berhubung aspek syariah berkaitan kutipan dan agihan zakat untuk diaplikasikan dalam pengolahan perakaunan.

Amalan Semasa Perakaunan bagi Kutipan dan Agihan Zakat

Berdasarkan sampel kajian, zakat yang dikutip terdiri daripada dua jenis, iaitu zakat harta (yang terdiri daripada zakat pendapatan, perniagaan, tanaman, ternakan, emas atau perak, *rikaz*, saham, wang simpanan, Kumpulan Wang Simpanan Pekerja (KWSP)) dan zakat fitrah. Kajian ini mendapati hampir kesemua MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN mengiktiraf kutipan zakat atau terimaan zakat ini sebagai 'hasil'. Pengiktirafan kutipan zakat sebagai 'hasil' adalah konsisten bagi kesemua institusi zakat yang dikaji dengan menggunakan kaedah pengiktirafan asas tunai. Selain itu, terdapat juga hasil-hasil lain yang diiktiraf seperti hasil dividen, hibah bank, dan keuntungan simpanan tetap yang dijana daripada dana kutipan zakat yang disimpan di bank sementara menunggu proses agihan kepada asnaf yang terlibat. Simpanan tetap yang menjana keuntungan tersebut adalah simpanan tetap jangka pendek tidak lebih daripada sebulan. Dalam hal ini, terdapat fatwa yang menyatakan bahawa keuntungan simpanan tersebut perlu dimasukkan ke dalam kumpulan wang zakat sebagai hasil, untuk diagih semula kepada asnaf. Pengiktirafan hasil-hasil ini juga adalah mengikut asas tunai.

Jadual 1 meringkaskan jenis hasil yang diiktiraf dalam Kumpulan Wang Zakat (KWZ) oleh lima institusi zakat yang dikaji.

Jadual 1: Hasil Kumpulan Wang Zakat

	Institusi				
	A	B	C	D	E
Kutipan semua jenis zakat harta & fitrah	√	√	√	√	√
Dividen/Hibah/Keuntungan Simpanan Tetap (jangka pendek)	√	√	√	√	√
Keuntungan pelaburan	Tiada	Tiada	Tiada	Tiada	√ (Pelaburan lama)
Kutipan bayaran balik pinjaman perniagaan kontrak <i>qardul hassan</i>	√	Tiada	Tiada	Tiada	Tiada
Hasil sewa premis	√ (Nilai token)	√ (Kadar pasaran)	Tiada	Tiada	Tiada

Berdasarkan Jadual 1, dapat dilihat bahawa Institusi A mempunyai hasil zakat daripada kutipan bayaran balik pinjaman perniagaan oleh asnaf kepada institusi berkenaan yang berasaskan kontrak pinjaman *qardul hassan* (pinjaman kebajikan). Berdasarkan maklumat yang diperolehi melalui temu bual didapati kontrak pinjaman *qardul hassan* tersebut diwujudkan dengan tujuan untuk mendidik asnaf dengan sifat tanggungjawab dan komitmen terhadap perniagaan yang dijalankan. Kutipan bayaran balik tersebut telah diiktiraf sebagai hasil hanya apabila ia diterima (asas tunai) dan dimasukkan ke dalam kumpulan wang zakat untuk diagihkan semula kepada asnaf. Seterusnya, bagi sesetengah institusi zakat (Institusi A dan Institusi B), terdapat premis yang dibeli menggunakan dana zakat dan hasil sewa yang dijana daripada premis tersebut dimasukkan ke dalam kumpulan wang zakat. Bagi Institusi A, premis tersebut disewa kepada asnaf dengan kadar sewa pada nilai token kerana bertujuan hanya untuk menyediakan kemudahan kediaman kepada asnaf. Manakala, Institusi B pula menyewakan premis kepada bukan asnaf pada kadar pasaran. Kesimpulannya, bagi kesemua institusi zakat yang dikaji, kutipan zakat diiktiraf sebagai hasil, sama seperti pengiktirafan hasil lain berkaitan zakat seperti dividen dan hibah daripada pelaburan dana zakat serta sewa yang diterima daripada bangunan yang dibeli atau dibina menggunakan dana zakat (mengikut kelulusan fatwa negeri masing-masing). Berbeza dengan hasil lain seperti dividen dan hibah yang diiktiraf mengikut asas akruan, kutipan zakat ini diiktiraf sebagai hasil mengikut asas tunai iaitu diiktiraf apabila amaun zakat tersebut diterima. Dari segi pendedahan, kutipan zakat diasingkan mengikut jenis zakat seperti zakat pendapatan dan zakat perniagaan.

Dalam aspek agihan zakat pula, semua agihan kepada lapan asnaf oleh semua institusi zakat yang dikaji, diiktiraf sebagai belanja mengikut asas tunai iaitu diiktiraf apabila berlaku

pengeluaran tunai. Institusi zakat yang dikaji mendedahkan perincian agihan zakat mengikut asnaf serta penerima dan amaun yang diterima bagi setiap kategori asnaf. Pengiktirafan kutipan zakat sebagai hasil dan agihan zakat sebagai belanja ini seterusnya membawa kepada pengiktirafan ekuiti bagi lebih kutipan zakat, iaitu amaun zakat yang belum diagihkan dalam sesuatu tempoh perakaunan. Bahagian berikutnya melaporkan pandangan pakar yang dirujuk berkaitan kutipan dan agihan zakat dari perspektif syarak untuk diaplikasikan dalam pengolahan perakaunan.

Pandangan Pakar

Kajian ini turut menjalankan temu bual bagi mendapatkan pandangan pakar berhubung pengiktirafan kutipan dan agihan sebagai hasil dan belanja oleh institusi zakat. Secara umumnya kesemua pakar yang ditemu bual bersetuju bahawa kutipan zakat merupakan satu amanah yang perlu diselesaikan pengagihannya dengan segera. Terdapat responden kajian yang berpendapat kutipan zakat sebenarnya bukan merupakan hasil kepada institusi zakat kerana dana zakat adalah lebih berbentuk *yaddul amanah*. Justeru penggunaan istilah hasil dan pengiktirafan kutipan zakat sebagai hasil menurut beliau adalah kurang tepat.

Responden lain pula yang mencadangkan agar dikekalkan istilah hasil dan belanja seperti dalam terma perakaunan konvensional kerana menurut responden berkenaan, isu pengistilahan ini bukan satu masalah besar kerana yang penting ialah *musamma* iaitu inti patinya (*substance*) atau hakikat nama tersebut dan bukan *asma'* (nama)³. Menurut beliau isu yang lebih utama ialah para akauntan dan masyarakat masih belum memahami falsafah asal dan realiti sebenar peranan MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN sebagai pemegang amanah terhadap dana zakat. Pandangan ini juga disokong oleh seorang lagi responden yang menyatakan sebaik-baiknya digabungkan terus dengan subjek (*idhofah*) seperti 'hasil zakat' atau 'terimaan zakat' dan 'belanja zakat' kerana ia dianggap memadai untuk difahami oleh pembaca penyata kewangan institusi zakat. Malah sekiranya diubah istilah atau nama sekalipun, falsafahnya tetap sama iaitu zakat sebagai amanah untuk diagihkan kepada asnaf.

Ini telah dijelaskan lagi oleh seorang responden lain yang mengutamakan kaedah mengekalkan istilah perakaunan konvensional sedia ada kerana penggunaannya merupakan itu adalah amalan semasa yang sedia ada yang diharuskan selagi tidak bertentangan dengan syarak. Beliau menamakan ia sebagai *uruf* perakaunan. Responden berkenaan berpandangan amalan atau *uruf* semasa yang diamalkan oleh MAIN tidak menjejaskan malah status fiqh tetap sama. Responden ini juga menyatakan wujud satu kaedah fiqh iaitu *la mushahah fi al-istilah*, yang menyatakan bahawa perlu berbalah dalam meletakkan istilah asalkan substance dan falsafah masih mengikut syariah. Kaedah fiqh *la mushahah fi al-*

3 Perkataan *al-asma'* bermaksud nama (yang padanya ia dikenali sebagai sesuatu). *Al-asma'* juga digunakan hanya untuk mengetahui sesuatu dan untuk merujuk kepada sesuatu. Manakala perkataan *al-musamma* memberi erti daripada sudut bahasa adalah takrifan kepada apa yang dimaksudkan. Ia bermaksud makna atau sesuatu yang dilambangkan oleh kata nama. *Al-musamma* juga merupakan padanan atau persamaan tentang nama dengan hakikat nama yang dipanggil tersebut. (kamus al-ma'ani <https://www.almaany.com/>)

istilah bermakna tiada perdebatan dalam istilah (selagi hakikatnya sama). Responden ini seterusnya mencadangkan terdapat dua kaedah yang boleh dipilih dalam mengakaunkan kutipan zakat. Pertama, sekiranya mengikut ciri zakat itu sendiri, kutipan zakat ialah liabiliti kepada institusi zakat untuk diagihkan kepada asnaf. Selagi jumlah kutipan zakat itu belum diagihkan, ia menjadi liabiliti kepada institusi zakat sebagai pemegang amanah. Ini bermakna kutipan zakat tidak sesuai diiktiraf sebagai hasil. Kedua, mengikut uruf atau mengikut amalan biasa institusi zakat sehingga kini iaitu mengiktiraf kutipan zakat sebagai hasil dan kutipan yang belum diagihkan akan diakaunkan sebagai ekuiti.

“Kita ada dua pilihan, sama ada kita hendak “go by nature of zakat”, jadi kita kena buat satu naratif bahawa yang dikatakan liabiliti untuk pusat zakat tidak menggambarkan yang ia banyak hutang, liabiliti itu menggambarkan amaun yang akan diberi kepada asnaf. Satu caralah. Yang kedua, kita “give way” pada uruf, masih dikelaskan sebagai ekuiti tapi ekuiti untuk pusat zakat adalah yang pusat zakat akan gunakan untuk penuhi liabiliti iaitu pembayaran kepada asnaf”

Berdasarkan pandangan responden berkenaan, jika dana zakat yang belum agih diiktiraf sebagai ekuiti, perlu ada penerangan tentang ekuiti zakat ini iaitu ekuiti yang dihadkan hanya untuk bayaran zakat kepada asnaf pada masa depan bukan sepertimana maksud ekuiti dalam perniagaan konvensional yang boleh digunakan untuk menjelaskan mana-mana liabiliti pada masa depan. Menurut beliau, amalan semasa yang mengelaskan lebih agihan zakat sebagai ekuiti adalah dibenarkan atas sebab amalan *uruf* perakaunan tetapi perlu menggunakan istilah ekuiti terhad (*restricted equity*) agar ia selari dengan konsep institusi zakat sebagai pemegang amanah.

Terdapat juga pandangan daripada pakar agar diwujudkan satu istilah baharu. Mereka berpandangan, perubahan kepada istilah baharu diharuskan sekiranya timbul kesan negatif kepada masyarakat yang memahami bahawa kutipan zakat itu adalah hasil kepada institusi zakat. Istilah baharu yang dicadangkan adalah penting untuk menunjukkan institusi zakat menerima dana kutipan zakat atas dasar pemegang amanah dan ia diharapkan dapat memberikan gambaran yang lebih tepat dan jelas.

Rumusannya terdapat dua pandangan yang perlu diberi perhatian dalam mencadangkan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat. Pertama, terminologi perkataan ‘hasil’ dan ‘belanja’ zakat sama ada perlu dikekalkan atau diberi nama ‘*asma*’ yang baharu dengan merujuk kepada takrif ilmu perakaunan. Kedua, pengiktirafan lebih dana zakat yang belum diagihkan sebagai elemen ‘liabiliti’ iaitu satu cadangan yang baharu atau kekal sebagai elemen ‘ekuiti’ seperti amalan semasa institusi zakat tetapi perlu ada pernyataan bahawa ekuiti tersebut dihadkan kegunaannya hanya untuk agihan zakat kepada asnaf pada tempoh perakaunan berikutnya.

Cadangan Pengolahan Perakaunan Berasaskan Syariah bagi Kutipan dan Agihan Zakat

Dalam menyelesaikan permasalahan manusia semasa dalam konteks ilmu perakaunan, menurut Hailani (2016), konsep kewajaran, mudah dan anjal (*flexible*) memainkan peranan yang penting supaya penyelesaian permasalahan ini dapat diterima oleh pemikiran yang rasional berasaskan doktrin Islam yang bersumberkan epistemologi Islam yang sebenar. Firman Allah SWT dalam surah al-Baqarah (2:185) menjelaskan perkara tersebut yang bermaksud;

“...Allah menghendaki kamu beroleh kemudahan, dan Ia tidak menghendaki kamu menanggung kesukaran...”

Selain itu firman Allah SWT dalam surah al-Baqarah (2: 286) yang bermaksud:

“Allah (sekali-kali) tidak akan memberatkan kamu melainkan apa yang terdaya kamu lakukan”

Dalam hal ini, para imam mazhab telah merumuskan suatu kaedah dalam muamalah bahawa,

“asal hukum suatu perkara dalam muamalat diharuskan sehinggalah ada dalil yang menunjukkan sebaliknya”

Justeru kajian ini juga merujuk kepada beberapa kaedah fiqh yang telah menjadi asas pertimbangan oleh Majlis Penasihat Syariah (MPS) di Bank Negara Malaysia (BNM) dalam mengaplikasikan prinsip kebarangkalian dalam pelaporan kewangan Islam sebagai asas pertimbangan kepada prinsip pengiktirafan terhadap istilah dan terminologi ‘hasil’ dan ‘belanja’, mengikut syarak yang juga menjadi teras kepada pelaporan kewangan Islam. Menurut Bank Negara Malaysia (2010), kaedah kemungkinan yang kuat (*zan al-ghalib*) boleh diambil kira di samping keharusan menggunakan beberapa kaedah fiqh yang berkaitan dengan prinsip kebarangkalian dalam pelaporan kewangan Islam, antaranya (1) *al- Aslu as-Sihah* (asal sesuatu itu adalah sah); (2) *al- ‘Ibrah lil ghalib as-Sya ‘i la linnadir* (pertimbangan kepada kebiasaan yang meluas dan bukan pada yang terpencil); (3) *ma qaraba as-Syai’ yu’tho* hukmah (apa-apa yang hampir kepada sesuatu itu, maka ia mengambil hukum yang sama); dan (4) *az-Zhon wajib al-ittiba’* (kebarangkalian hendaklah diikuti).

Namun dalam mencadangkan pengolahan perakaunan bagi kutipan dan agihan zakat, kami berpandangan kaedah *al-adah al-muhakkamah* dan *al-umur bi al-maqasidiha* sesuai digunakan dan dipraktikkan disebabkan oleh kebanyakan institusi zakat seperti MAIN mempunyai keunikan masyarakat Islam yang berbeza amalan dan adat masyarakat Melayu mengikut negeri masing-masing. Secara praktisnya, pengurusan zakat oleh institusi zakat seperti MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN adalah berpandukan kepada pandangan jawatankuasa syariah dan fatwa negeri masing-masing yang sudah pasti mempunyai pandangan yang berbeza mengikut tempat dan masa dalam menguruskan

dana zakat. Kajian ini juga merujuk kriteria pengiktirafan terhadap terminologi perakaunan menggunakan kerangka kerja konseptual IPSASB (2014) serta MPSAS sebagai rujukan asas yang telah menjadi rujukan arus perdana dalam bidang perakaunan.

Takrif Hasil dan Belanja

Menggunakan IPSASB (2014) serta MPSAS dan SOPi sebagai asas takrif serta mengambil kira pandangan pakar fiqh yang ditemu bual dan pandangan Wahbah Al-Zuhaili (2005), takrif hasil yang dicadangkan menurut syarak ialah,

“Peningkatan manfaat ekonomi oleh entiti melalui transaksi dan kontrak yang patuh syariah yang menyebabkan peningkatan dalam ekuiti, selain yang berkaitan dengan sumbangan yang telah ditetapkan tujuan atau niat oleh penyumbang dan terdiri daripada hasil pertukaran dan hasil bukan pertukaran”

Dengan menggunakan rujukan yang sama dalam mentakrifkan hasil, takrif belanja yang dicadangkan menurut syarak ialah,

“Pengurangan dalam kedudukan kewangan bersih entiti melalui transaksi/ kontrak yang patuh syariah dan penyaluran manfaatnya kepada penerima yang dimaksudkan”

Berdasarkan takrif yang dicadangkan di atas, kami mendapati istilah ‘hasil’ tidak sesuai untuk disandarkan kepada zakat. Ini adalah kerana transaksi yang melibatkan zakat bukan melibatkan sebarang transaksi muamalat (kontrak jual beli dan sebagainya) tetapi sebagai penerimaan dana daripada pembayar zakat. Penerima dana ini atau juga disebut sebagai amil adalah bertindak sebagai pemegang amanah untuk mengagihkan zakat kepada kumpulan asnaf yang telah ditentukan dalam Islam seperti yang dinyatakan dengan jelas dalam Al-Quran, surah at-Taubah ayat 60. Sebaliknya, kami mencadangkan takrif hasil adalah sesuai untuk diaplikasikan kepada hasil yang diterima daripada transaksi yang melibatkan hasil sumber am termasuk bahagian zakat di bawah asnaf amil yang diterima oleh institusi zakat yang diiktiraf dalam Kumpulan Wang Baitulmal serta manfaat wakaf am yang diiktiraf dalam Kumpulan Wang Wakaf.

Begitu juga dengan istilah belanja. Berdasarkan takrif yang dicadangkan di atas, istilah belanja tidak sesuai disandarkan kepada zakat. Sebaliknya istilah belanja adalah sesuai untuk diaplikasikan kepada kos pengurusan zakat seperti bayaran gaji pekerja yang terlibat serta segala perbelanjaan yang wujud daripada transaksi yang dilakukan oleh institusi Baitulmal kesan daripada kontrak yang dilibatkan. Ini bermakna terminologi ‘belanja’ adalah tidak sesuai untuk disandarkan kepada zakat kerana institusi zakat seperti MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN hanya mengagihkan zakat kepada asnaf bukan sebagai kos operasi yang boleh mengurangkan aset bersih atau ekuiti MAIN atau agensi yang terlibat.

Pengiktirafan dan Pendedahan

Berdasarkan pandangan pakar yang telah ditemu bual dan berdasarkan takrif hasil yang dikemukakan di atas, kami mencadangkan kutipan zakat tidak diiktiraf sebagai hasil sepertimana yang didedahkan dalam Penyata Prestasi. Sebaliknya, kutipan zakat diiktiraf sebagai liabiliti selagi ia belum diagihkan kepada golongan asnaf yang telah disyariatkan. Ini bermakna, apabila amaun zakat diterima, institusi zakat seperti MAIN perlu merekodkan amaun tersebut sebagai tunai dan liabiliti zakat bagi amaun zakat yang belum diagihkan. Amaun liabiliti ini akan berkurangan apabila kutipan zakat yang diterima itu telah diagihkan kepada asnaf. Ini adalah kerana institusi zakat telah menerima tunai terlebih dahulu daripada pembayar zakat dan adalah menjadi tanggungan kepada institusi berkenaan untuk mengagihkannya kepada golongan asnaf. Kutipan dan agihan zakat ini diakaunkan mengikut asas tunai sebagai terimaan dan agihan dalam Penyata Penerimaan dan Agihan Zakat. Lebihan yang ditunjukkan dalam penyata ini merupakan kutipan zakat yang perlu diagihkan kepada asnaf dalam tempoh perakaunan akan datang iaitu baki liabiliti kepada institusi zakat yang akan didedahkan dalam Penyata Kedudukan Kewangan.

Walau bagaimanapun, bahagian zakat di bawah asnaf amil yang diterima oleh institusi zakat boleh diiktiraf sebagai hasil dan boleh digunakan untuk membiayai perbelanjaan pengurusan yang melibatkan institusi tersebut dan lebihan hasil tersebut boleh diiktiraf sebagai ekuiti dalam Penyata Kedudukan Kewangan.

Lebihan kutipan zakat pula perlu dinyatakan secara jelas dalam nota kepada akaun bahawa ia adalah amaun zakat yang belum agih yang akan dibayar atau diagihkan kepada asnaf dalam tempoh perakaunan berikutnya. Ini selari dengan takrif liabiliti menurut syarak yang telah kami cadangkan menggunakan IPSASB 2014 serta MPSAS dan SOPi sebagai asas takrif serta mengambil kira pandangan pakar fiqh yang ditemu bual dan pandangan Wahbah Al-Zuhaili (2005), iaitu obligasi yang timbul daripada peristiwa lalu, yang penyelesaiannya dijangka akan menyebabkan aliran keluar sumber daripada entiti dan obligasi ini wujud disebabkan oleh tuntutan syarak. Elemen ini perlu didedahkan pada bahagian 'liabiliti semasa' dalam penyata kewangan institusi zakat untuk menunjukkan obligasi yang belum diselesaikan dan perlu diselesaikan secepat mungkin dalam tempoh perakaunan berikutnya.

Selain itu, untuk meningkatkan lagi penzahiran akauntabiliti melalui pelaporan, maklumat terperinci tentang agihan zakat termasuk amaun yang diagihkan kepada penerima setiap kumpulan asnaf perlu dilaporkan dalam nota kepada akaun. Maklumat dalam nota kepada akaun juga perlu menyatakan sebab mengapa kutipan zakat tahun semasa belum diagihkan sepenuhnya dan perancangan agihan yang akan dibuat dalam tempoh perakaunan akan datang. Perincian maklumat zakat ini iaitu maklumat kewangan dan bukan kewangan amat diperlukan untuk mengurangkan salah tanggapan pembayar zakat dan pemegang taruh yang lain terhadap pengurusan zakat dan seterusnya meningkatkan keyakinan mereka terhadap akauntabiliti institusi zakat sebagai pemegang amanah.

Pendedahan maklumat kewangan dan bukan kewangan ini penting bagi pemegang taruh termasuk pembayar zakat dalam pembuatan keputusan ekonomi dan keputusan agama. Pendedahan sebegini selari dengan prinsip pendedahan penuh dalam perakaunan dari perspektif Islam seperti yang diutarakan oleh Haniffa dan Hudaib (2011), iaitu pendedahan maklumat yang relevan dalam pembuatan keputusan ekonomi dan agama. Selain itu, maklumat berkaitan zakat yang didedahkan ini adalah maklumat yang boleh dipercayai selari dengan prinsip objektiviti dalam perakaunan dari perspektif Islam, iaitu pendedahan maklumat yang tidak mengelirukan atau menimbulkan salah tanggapan (Haniffa & Hudaib, 2011). Pengiktirafan amaun kutipan zakat sebagai liabiliti dan bukan sebagai hasil selagi ia belum diagihkan adalah tepat agar pendedahan yang dibuat dalam laporan kewangan institusi zakat tidak menimbulkan salah tanggapan dalam kalangan masyarakat kerana amaun zakat yang diterima itu bukan merupakan hasil yang dijana daripada aktiviti operasi institusi zakat sebaliknya merupakan sesuatu yang diamanahkan kepada institusi zakat untuk diagihkan. Mendedahkan maklumat yang benar dan tepat merupakan satu perkara yang amat penting dalam Islam yang bukan sahaja diaplikasikan kepada individu tetapi juga kepada organisasi seperti institusi zakat. Al-Quran dengan jelas menyatakan tentang pendedahan perkara-perkara yang benar dan tepat dalam surah al-Baqarah ayat 42;

“Dan janganlah kamu campur adukkan yang hak dengan yang bathil dan janganlah kamu sembunyikan yang hak itu, sedang kamu mengetahui”

Walau bagaimanapun, prinsip pendedahan penuh dalam Islam ini tidak bermakna mendedahkan semua perkara secara terperinci tetapi perkara-perkara yang penting kepada pengguna terutamanya umat Islam dalam menjalankan perintah Allah yang perlu didedahkan (Baydoun & Willet, 1997). Dalam konteks zakat, perkara penting yang perlu didedahkan termasuk maklumat tentang jenis dan amaun zakat yang dikutip, kepada siapa agihan dibuat dan berapa amaunnya serta sebab zakat belum diagihkan sepenuhnya.

Kesimpulan

Kajian ini mendapati amalan semasa perakaunan bagi kutipan dan agihan zakat dalam kalangan institusi zakat yang dikaji tidak menunjukkan banyak perbezaan. Namun, tumpuan harus diberikan bagi meneliti ketepatan amalan mengiktiraf kutipan zakat sebagai 'hasil' sama ada amalan tersebut selari dengan konsep hasil daripada perspektif syarak. Pengiktirafan kutipan zakat sebagai 'hasil' dalam penyata prestasi bagi institusi zakat seperti MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN boleh menimbulkan persoalan dan salah faham atau salah tanggapan pengguna penyata kewangan kerana amalan perakaunan semasa mengiktiraf 'lebih' kutipan zakat sebagai ekuiti sedangkan lebih tersebut sebenarnya ialah liabiliti iaitu amaun kutipan zakat yang belum diagihkan. Dapatan ini menunjukkan amalan semasa oleh institusi zakat terhadap kutipan zakat belum agih tersebut dilayan sama seperti 'lebih pendapatan atas perbelanjaan' daripada sudut perakaunan kerana pelaporan kewangan institusi zakat masih lagi mengikut piawaian perakaunan konvensional. Namun begitu perlu dijelaskan bahawa amalan tersebut tidak bertentangan dengan syarak kerana ia merupakan

uruf perakaunan yang diamalkan sebelum ini dan sekiranya ingin mengekalkan lebih zakat yang belum diagihkan sebagai elemen ekuiti, maka institusi zakat perlu mengasingkannya daripada ekuiti biasa dan mengelaskannya sebagai ekuiti terhad iaitu yang hanya dihadkan untuk agihan zakat kepada asnaf dalam tempoh perakaunan berikutnya.

Bagi menzahirkan akauntabiliti institusi zakat sebagai pemegang amanah dengan lebih baik, kami merumuskan tiga perkara utama sebagai cadangan pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat, iaitu pertama, dana zakat merupakan liabiliti kepada entiti yang menguruskan zakat dan institusi zakat seperti MAIN serta agensi yang diberi kuasa oleh MAIN berdasarkan penjelasan tentang konsep *yaddul amanah* yang telah dijelaskan oleh pakar fiqh yang terlibat dalam kajian ini dan institusi zakat seperti MAIN dan agensi yang diberi kuasa oleh MAIN. Ini bermakna MAIN ialah *yaddul amanah* kepada dana zakat di sesebuah negeri berdasarkan perundangan. Ini menjelaskan lagi bahawa institusi zakat merupakan entiti perundangan yang kuasanya dirujuk kepada enakmen pentadbiran agama Islam negeri dan pengurusanannya terbatas kepada perundangan pada peringkat persekutuan dan negeri. Kedua, penggunaan istilah yang betul iaitu 'kutipan zakat' dan 'agihan zakat' berdasarkan amalan semasa perakaunan yang merujuk IPSASB (2014) dan MPSAS. Institusi zakat juga perlu persembahkan satu penyata khusus untuk menunjukkan 'terimaan zakat' dan 'agihan zakat' tersebut iaitu Penyata Penerimaan dan Agihan Zakat. Amalan di kebanyakan negeri yang dikaji dan berdasarkan perbincangan dengan pihak institusi zakat sendiri, menunjukkan kebanyakan negeri lebih selesa dengan istilah 'Terimaan Zakat' dan 'Agihan Zakat'. Cadangan ini juga selari dengan pandangan pakar yang ditemu bual bahawa istilah yang dicadangkan tidak menimbulkan kekeliruan; dan ketiga, mengiktiraf lebih kutipan zakat pada tahun berkenaan sebagai 'liabiliti' dan bukan sebagai ekuiti. Pengiktirafan sebagai 'ekuiti terhad' juga kurang tepat kerana takrif 'hasil' dan 'belanja' yang tidak konsisten dengan falsafah zakat. Justeru jika zakat tidak sesuai dengan terminologi 'hasil' dan 'belanja', maka konsep lebih agihan zakat pada tahun berkenaan tidak sesuai dikelaskan sebagai 'ekuiti' atau 'ekuiti terhad'. Perlu juga dinyatakan dalam nota kepada akaun tentang sebab mengapa amaun zakat tersebut belum dapat diagihkan sepenuhnya dalam tahun semasa supaya pengguna penyata kewangan khususnya dan pemegang taruh secara keseluruhannya jelas tentang pengurusan zakat yang diamanahkan kepada institusi zakat. Pendedahan penuh sebegini dapat mengurangkan persepsi negatif dan salah tanggapan masyarakat terhadap institusi zakat sebagai pemegang amanah.

Pengolahan perakaunan berasaskan syariah bagi kutipan dan agihan zakat yang dicadangkan ini boleh dijadikan panduan bagi membangunkan kerangka kerja konseptual pelaporan dan piawaian perakaunan khususnya bagi kutipan dan agihan zakat terutamanya dalam aspek pengiktirafan, pengukuran dan pendedahan dana zakat untuk dilaksanakan oleh semua institusi zakat di Malaysia. Ini kerana pelaporan kewangan zakat perlu dilihat daripada dimensi yang lebih luas termasuklah kaedah doktrin yang berkait dengan fiqh zakat yang melibatkan pelbagai fatwa yang sentiasa kehadiran untuk menangani permasalahan fiqh semasa serta kaedah sains yang dikaitkan dengan pengurusan zakat yang dinamik. Justeru satu takrifan yang baik berdasarkan kaedah fiqh iaitu *jami' dan mani'* diperlukan untuk mentakrifkan

zakat, kutipan zakat, agihan zakat serta baki zakat yang belum diagihkan agar konsisten dengan piawaian perakaunan semasa bagi memudahkan para akauntan di institusi zakat untuk mengiktiraf, mengukur dan mendedahkan maklumat kutipan dan agihan zakat dalam penyata kewangan institusi dengan telus, komprehensif dan tidak menimbulkan kekeliruan kepada pemegang taruh, seterusnya dapat memastikan akauntabiliti institusi zakat sebagai pemegang amanah dapat dizahirkan dengan sebaik mungkin.

Rujukan

- Abdul Rahman, A.R & Goddard, A. (1998), *An Interpretive Inquiry of Accounting Practices in Religious Organisations*, *Financial Accountability & Management*, 14(3), 183-201.
- Azman A.R, Alias, M.H., & Omar, S.M.N. (2012), *Zakat Institution in Malaysia: Problems and Issues*, *Global Journal Al Thaqafah (Gjat)*, 2(1), 35-41.
- Bank Negara Malaysia (2010). *Resolusi syariah dalam kewangan Islam*. Kuala Lumpur: Bank Negara Malaysia.
- Baydoun, N. & Willet, R. (1997). *Islam and Accounting: Ethical Issues in the Presentation of Financial Information: Accounting, Commerce & Finance: the Islamic Perspective Journal*, Vol. 1, No. 1, 1-25.
- Hailani Muji Tahir & Sanep Ahmad (2009). *Aplikasi fiqh muamalat dalam sistem kewangan Islam*, Pusat Penerbitan Universiti (UPENA) UiTM, Selangor.
- Hairunnizam Wahid, Mohd Fairuz Md Salleh, Norida Basnan, Azlina Ahmad, Azizah Harun & Ainol Basirah Abdul Wahab (2017). *Pendedahan maklumat Zakat bagi pelaporan Institusi Islam: Kajian terhadap Majlis Agama Islam Negeri di Malaysia*. dalam Zahari Mahad Musa et. al. (penyt.) *Memperkasa Kutipan dan Agihan Zakat di Malaysia*. Nilai: Penerbit USIM. h. 287-300.
- Hairunnizam, W. & Sanep, A. (2014). *Faktor Mempengaruhi Tahap Keyakinan Agihan Zakat: Kajian Terhadap Masyarakat Islam di Selangor*. *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 48(2), 41-50.
- Hairunnizam Wahid, Sanep Ahmad, Mohd Ali Mohd Noor & Maryam Abd Rashid (2017). *Prestasi Kecekapan Pengurusan Kewangan dan Agihan Zakat: Perbandingan antara Majlis Agama Islam Negeri di Malaysia*. *Jurnal Ekonomi Malaysia*. 51(2): 39-54
- Haniffa, R. & Hudaib, M. (2011). https://www.researchgate.net/publication/282124466_A_theoretical_framework_forthe_development_of_the_Islamic_perspective_of_accounting

- Hasan Basri and A.K. Siti Nabiha, (2010), 'Towards good accountability: the role of accounting in islamic religious organisation', The International Conference on Business, Economics and Finance, World, Academy of Science, Engineering and Technology, Paris, France.
- Htay, Sheila Nu Nu, and S. A. Salman. (2014) "Proposed best practices of financial information disclosure for zakat institutions: A case study of Malaysia." *World Applied Science Journal* 30(37): 288-294.
- IPSASB (2014), *Conceptual Framework for General Purpose Financial Reporting by Public Sector Entities*.
- Khairul Azhar, M. (2017), *Potensi Zakat Dalam Pembangunan Umat Islam Di Malaysia, Prosiding Seminar Antarabangsa Pembangunan Islam 2017*, Kolej Universiti Islam Melaka
- Mahmood Zuhdi Abdul Majid. (2003). *Pengurusan Zakat*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Malaysia Accounting Standards Board (2009). *SOP i-1 Financial reporting from an Islamic perspective*.
- Maliah, S., Muslim Har Sani, M., Hafiz-Majdi, A.R., Maliah, S., Ahmad Zamri, O.H., Siti Alawiyah, S., & Ibrahim, N. (2016), *Accounting and Accountability of Waqf, Zakat, and Baitul Mal (WZB) in Malaysia: A Review of Literature*, *IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*, 6, 1-12.
- Mannan M.A, (1986). *Islamic economics: Theory and practice*. Cambridge: Hodder and Stroughton.
- Mohd Fairuz Md Salleh, Norida Basnan, Azlina Ahmad, Azizah Harun, Muhammad Arzim Naim & Hairunnizam Wahid (2016). *Cadangan item pendedahan bagi pelaporan institusi wakaf, zakat dan baitulmal*. *IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*. 6: 23-44
- Norfaiezah Sawandi, Norazita Marina Abdul Aziz & Ram al Jafri Saad (2017) *Zakat accountability practices: case study of zakat institution*. *International Journal of Economic Research*. 14(16): 223-232
- Qardawi, Y. 1999. *Fiqh Az-Zakat: A Comparative study*. London: Dar Al Taqwa Ltd

Sapingi, Raedah, Sherliza Puat Nelson, and Siti Normala Sheikh Obida. (2016) Current Disclosure Practices by zakat Institutions In Malaysia: An Exploratory Study. Qualitatif Research Conference. 24-26 May 2016, Penang, Malaysia

Wahbah al-Zuhaili (2005), Fiqh dan Perundangan Islam. Jilid IV. Md Akhir Hj Yaacob et. al. (terj.). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Amalan Perakaunan Zakat di Majlis Agama Islam Negeri Terpilih

Marhanum Che Mohd Salleh¹, Siti Alawiah Siraj

International Islamic University Malaysia
<https://doi.org/10.58458/ipnj.v09.01.03.0058>

Received: 2 October 2019

Reviewed: 30 October 2019

Accepted: 5 November 2019

Abstrak

Ketiadaan piawaian khusus untuk perakaunan zakat telah menyebabkan wujudnya ketidakseragaman amalan perakaunan zakat oleh pentadbir zakat di Malaysia. Ianya juga telah menyebabkan pentadbir zakat didakwa mengalami masalah ketelusan dalam pentadbiran berkaitan zakat. Tujuan penulisan ini adalah untuk meninjau amalan perakaunan kutipan dan agihan zakat yang dilaksanakan oleh Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) terpilih. Seterusnya, penulisan ini akan membincangkan amalan perakaunan yang lebih bertepatan dengan konvensyen perakaunan yang diterima pakai serta mematuhi keperluan Syariah yang boleh dijadikan asas untuk pembangunan piawaian zakat. Pengumpulan data telah dijalankan melalui analisa ke atas Penyata Kewangan 2016 MAIN tersebut dan perbincangan kumpulan fokus bersama pegawai-pegawai MAIN yang berkaitan dengan pentadbiran zakat. Kajian mendapati kesemua MAIN terpilih telah melaksanakan perakaunan dana (*fund accounting*). Namun, perakaunan tunai digunakan bagi merekodkan urusan niaga berkaitan zakat. Kutipan zakat diakaunkan sebagai hasil bagi Kumpulan Wang (KW) Zakat selaras dengan perakaunan dana. Agihan secara langsung (konsumtif) diakaunkan sebagai perbelanjaan (operasi) KW Zakat di kesemua MAIN terpilih. Walau bagaimanapun terdapat perbezaan dalam merekodkan agihan produktif zakat. Majoriti MAIN merekodkan agihan produktif yang melibatkan perbelanjaan modal (aset) sebagai perbelanjaan (operasi) KW Zakat dan tiada pengiktirafan aset.

Kata kunci: zakat, hasil, belanja, Majlis Agama Islam Negeri, MPSAS

¹ Penulis adalah Penolong Profesor di Kulliyyah of Economics and Management Sciences, Universiti Islam Antarabangsa Malaysia. Artikel ini adalah sebahagian daripada dapatan projek penyelidikan yang dibiayai oleh Jabatan Akauntan Negara Malaysia.

Abstract

The absence of a specific standard for zakat accounting has led to the inconsistency of zakat accounting practices by zakat administrators in Malaysia. Zakat administrators are alleged to have transparency issues in the zakat-related administrative affairs. The purpose of this article is to examine the accounting practices for the collection and distribution of zakat by the State Islamic Religious Council (SIRC). In turn, this article discusses accounting practices that aligned with generally accepted accounting conventions and comply with the Syariah requirements, which then be the basis for the development of zakat accounting standards. Data collection was conducted through analysis of the SIRC financial statements of 2016 and focus group discussions with officials of zakat administration and the accountants. The study found that all the selected SIRC adopt fund accounting. They use cash accounting in the event of zakat transactions. Zakat collection is the revenue for the Zakat Fund (ZF) under the fund accounting. Direct (consummative) distributions as an expenditure of ZF in all the selected SIRC. However, there are differences in accounting for productive zakat distributions involving capital expenditure (i.e. assets). Three SIRC accounted for it as an expenditure (operations) of ZF and no recognition of assets.

Keywords: *zakat, income, expenses, State Islamic Religious Council, MPSAS*

1 Pengenalan

Perkara 74 Perlembagaan Persekutuan memberi kuasa sepenuhnya kepada negeri dalam hal ehwal berkaitan dengan Islam termasuk dalam urusan pentadbiran zakat. Melalui peruntukan ini, akta atau enakmen pentadbiran hal-ehwal agama Islam melantik Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) sebagai pentadbir zakat (*amil*) bagi negeri masing-masing kecuali di negeri Kedah. Lembaga Zakat Negeri Kedah adalah agensi negeri yang ditubuhkan khusus sebagai pentadbir zakat negeri Kedah. Implikasi peruntukan undang-undang tersebut, terdapat ketidakseragaman dalam pelaksanaan pentadbiran zakat termasuklah dalam aspek perakaunan zakat. Ketidakseragaman amalan perakaunan zakat ini juga disumbang oleh ketiadaan piawaian perakaunan khusus serta memenuhi keperluan Syariah untuk urus niaga zakat di Malaysia. Keadaan ini secara tidak langsung telah meletakkan MAIN diselubungi dengan isu ketelusan pentadbiran dan akauntabiliti sebagai pentadbir zakat.

Bertitik tolak daripada penelitian tersebut, MAIN perlu untuk mempunyai sistem perakaunan dan pendedahan maklumat yang lebih telus dan wajar untuk membantu pengurusan MAIN supaya lebih berkesan dan cekap. Satu perakaunan yang khusus untuk zakat dan memenuhi

keperluan Islam perlu dibangunkan oleh pihak yang berkuasa. Selaras dengan penelitian tersebut, penulisan ini bertujuan untuk membuat tinjauan ke atas amalan perakaunan kutipan dan agihan zakat yang dilaksanakan oleh MAIN terpilih. Seterusnya, penulisan ini akan membincangkan amalan perakaunan yang lebih bertepatan dengan konvensyen perakaunan yang diterima pakai serta mematuhi keperluan Syariah yang boleh dijadikan asas untuk pembangunan piawaian zakat. Penulisan seterusnya akan memberikan latar belakang mengenai pentadbiran zakat di Malaysia. Ini diikuti oleh perbincangan mengenai konsep hasil dalam perakaunan awam dan dari perspektif Islam. Seksyen seterusnya akan membincangkan secara ringkas kaedah penyelidikan dalam memahami perakaunan kutipan dan agihan zakat di MAIN terpilih. Seterusnya, penulisan ini akan membincangkan dapatan kajian dan diikuti dengan cadangan perakaunan wajar bagi kutipan dan agihan zakat selaras dengan amalan perakaunan umum yang diterima pakai dan keperluan Syariah. Seksyen terakhir adalah rumusan keseluruhan penulisan.

2 Pentadbiran Zakat di Malaysia

Perlembagaan Persekutuan telah menyenaraikan hal ehwal berkaitan dengan agama Islam adalah terletak di bawah bidang kuasa negeri-negeri sepertimana yang diperuntukkan di dalam Jadual Kesembilan (Senarai 2 - Senarai Negeri). Ia menyenaraikan urusan-urusan berkaitan dengan wakaf, zakat, baitulmal dan yang berkaitan dengannya sebagai tanggungjawab setiap negeri di Malaysia. Peruntukan Kewangan Perlembagaan Persekutuan turut menyatakan bahawa hasil zakat hendaklah diakaunkan di dalam dana (Kumpulan Wang) berasingan dan bukan di dalam Kumpulan Wang Disatukan Persekutuan atau Negeri. Sehubungan itu, semua negeri telah membuat peruntukan berkaitan dengan pengurusan zakat di dalam akta atau enakmen negeri masing-masing seperti Enakmen Pentadbiran Islam (Negeri Selangor) 2003, Peraturan-Peraturan Zakat dan Fitrah Negeri Selangor 2013 dan Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 559). Enakmen-enakmen negeri telah meletakkan Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) sebagai institusi yang mentadbir kutipan dan agihan zakat di negeri masing-masing kecuali di negeri Kedah di mana pentadbiran zakat adalah dilaksanakan sepenuhnya oleh Lembaga Zakat Negeri Kedah di bawah pentadbiran negeri.

Secara keseluruhannya, MAIN memegang dua fungsi penting dalam rangka kerja pentadbiran negeri. Selain daripada mentadbir aktiviti pembangunan ekonomi Islam negeri termasuk pentadbiran zakat, fungsi utama MAIN adalah membantu dan menasihati Sultan sebagai Ketua Agama Islam mengenai perkara-perkara yang berkaitan dengan Islam dan adat istiadat Melayu. Seksyen 5 Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Pahang) 1991 sebagai contoh, telah menggariskan secara jelas fungsi Majlis Ugama Islam dan Adat Resam Melayu Pahang (MUIP) untuk menasihati Sultan berkenaan dengan semua perkara yang berhubungan dengan agama Islam dan adat resam Melayu kecuali yang berkaitan dengan pentadbiran keadilan. Ini menjadikan MAIN sebagai badan berkuasa tertinggi dalam pentadbiran Islam di peringkat negeri. Kewujudan Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR) yang ditubuhkan pada 24 Mac 2004 oleh Kerajaan Persekutuan,

bagaimanapun, adalah hanya bertujuan untuk membuat pemantauan pentadbiran wakaf, zakat dan urusan haji di seluruh negara menjadi lebih tersusun, sistematik dan berkesan (Hamizul Abdul Hamid, 2008).

Pada tahun 1990-an, terdapat perubahan struktur pentadbiran zakat di beberapa MAIN bertujuan untuk meningkatkan kecekapan dan keberkesanan pengurusan zakat secara amnya. Sistem kutipan zakat secara profesional telah diperkenalkan di Malaysia melalui aktiviti pengkorporatan dan penswastaan. Setelah pengenalan tersebut, struktur pengurusan aktiviti zakat di Malaysia telah mengalami perubahan di negeri-negeri tertentu. Di beberapa buah negeri, kutipan dan/atau agihan dilaksanakan oleh entiti yang dilantik sebagai ejen melalui konsep '*wakalah*'. *Wakalah* melibatkan penurunan fungsi-fungsi tertentu (kutipan zakat) kepada pihak ketiga untuk sesuatu aktiviti atau item tertentu (Al-Zuhayli, 2002; Saleem, 2007). Inisiatif ini didakwa telah berjaya meningkatkan hasil kutipan zakat (Hairunnizam Wahid, Mohd Ali Mohd Noor & Sanep Ahmad, 2005). Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (MAIWP) umpamanya telah melantik Harta Suci Sdn Bhd (Pusat Pungutan Zakat) untuk melaksanakan kutipan zakat di Wilayah Persekutuan (Kuala Lumpur, Labuan dan Putrajaya) dan mengekalkan tugas agihan oleh Bahagian Baitulmal MAIWP. Model pengurusan ini juga dilaksanakan oleh Majlis Ugama Islam dan Adat Istiadat Melayu Pahang (MUIP) dan Majlis Agama Islam Melaka (MAIM).

Sebagai pentadbir zakat (*amil*) juga, MAIN bertanggungjawab dalam pentadbiran kutipan dan agihan zakat termasuklah memberi kesedaran kepada umum mengenai kewajipan mengeluarkan atau membayar zakat, menyediakan infrastruktur bagi pembayaran zakat, dan mengendalikan agihan zakat kepada asnaf di negeri masing-masing. Tanggungjawab MAIN juga telah dikembangkan kepada pembangunan asnaf bertujuan untuk mengubah kehidupan mereka sehingga mampu berdikari dan seterusnya menjadi pembayar zakat. MAIN telah melakukan inovasi dalam skim bantuan kepada asnaf yang bukan hanya memberi bantuan langsung atau konsumatif di mana faedah zakat boleh dinikmati dengan segera tetapi juga skim bantuan jangka panjang. Skim-skim ini melibatkan pemberian harta modal atau pembinaan bangunan dan kemudahan untuk kegunaan jangka panjang pembangunan asnaf.

3 Konsep Hasil

3.1 Konsep Hasil dalam Perakaunan

Menurut Piawaian Pelaporan Kewangan Antarabangsa (*International Financial Reporting Standards* [IFRS]), hasil adalah "peningkatan dalam aset, atau penurunan dalam tanggungan, yang mengakibatkan peningkatan dalam ekuiti, selain daripada yang berkaitan dengan sumbangan daripada pemegang ekuiti tuntutan". Peningkatan dalam aset atau penurunan dalam tanggungan ini berlaku kerana terdapat aliran masuk faedah ekonomi seperti yang dijelaskan oleh Piawaian Perakaunan Antarabangsa (*International Accounting Standards* [IAS]). Hasil ditakrif sebagai aliran masuk kasar faedah ekonomi (tunai, penghutang, aset lain) yang timbul dari aktiviti operasi biasa entiti (seperti jualan

barang, jualan perkhidmatan, faedah, royalti, dan dividen) [IAS 18.7]. Definisi hasil ini juga diterima pakai oleh Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (*Malaysian Private Entities Reporting Standards* [MPERS]) sebagai “pendapatan yang timbul dalam perjalanan aktiviti biasa entiti termasuk jualan, yuran, faedah, dividen, royalti dan sewa”. Di dalam konteks perakaunan sektor awam pula, terdapat dua kategori hasil iaitu hasil yang terbit dari urus niaga pertukaran dan hasil daripada urus niaga bukan pertukaran. Piawaian Perakaunan Sektor Awam Malaysia (*Malaysian Public Sector Accounting Standards* [MPSAS]) mendefinisikan urus niaga pertukaran sebagai “apabila entiti menerima aset atau perkhidmatan, atau liabilitinya dilangsaikan, dan secara langsung memberikan nilai yang setara (terutamanya dalam bentuk barangan, perkhidmatan atau penggunaan aset) kepada pihak lain dalam pertukaran” (para 5). Ini termasuklah hasil daripada urus niaga berbentuk jualan barang atau premis, barang kraftangan dan sebagainya, hasil sewaan, dividen dan royalti. Manakala urus niaga bukan pertukaran yang dibincangkan oleh MPSAS 23 adalah keadaan di mana sesuatu entiti akan menerima sumber tanpa memberikan apa-apa ganjaran atau menyediakan ganjaran yang nominal dengan segera sebagai balasan. Dengan kata lain, urus niaga bukan pertukaran tidak akan melibatkan pertukaran nilai yang setara. Urus niaga ini lebih kerap berlaku di dalam sektor kerajaan seperti kutipan cukai. Di MAIN, urus niaga kutipan zakat, kutipan sumbangan dan derma serta wakaf adalah urus niaga yang dikategorikan sebagai urus niaga bukan pertukaran.

Dengan konsep hasil yang telah disepakati oleh piawaian perakaunan tersebut, dalam pengiktirafan hasil secara umumnya hendaklah diukur pada “pertimbangan nilai saksama yang diterima atau belum diterima” (MPSAS 9 para 14). Pertimbangan yang dimaksudkan ini adalah dalam bentuk wang tunai atau setara tunai sama ada yang diterima atau belum diterima. Manakala pengiktirafan hasil daripada urus niaga bukan pertukaran di dalam sektor awam pula hendaklah diukur “pada amaun pertambahan aset bersih yang diiktiraf oleh entiti” (MPSAS 23 para 48). Dalam konteks pentadbiran zakat di Malaysia yang dilaksanakan oleh MAIN, secara umumnya kutipan zakat diiktiraf sebagai hasil dalam Kumpulan Wang Zakat berdasarkan konsep perakaunan tunai.

3.2 Konsep Hasil dalam Islam

Hasil atau keuntungan dalam Bahasa Arab disebut *al-Ribh* yang berasal daripada kata dasar *rabiha*. Ianya bermaksud ‘pertambahan dalam kegiatan perniagaan’. Ini dinyatakan di dalam surah Al-Baqarah seperti berikut:

Maksudnya ‘Mereka itulah orang yang membeli kesesatan dengan petunjuk, maka tidaklah beruntung perniagaan mereka dan tidaklah mereka mendapat petunjuk’ (ayat 16).

Al-ribh di dalam ayat di atas telah diberi pengertian yang berbeza-beza. Mengikut ahli tafsir, *al-ribh* diertikan sebagai pertambahan ke atas modal. Manakala dari segi istilah, para fuqaha telah memberi dua pengertian ke atas *al-ribh*. Pertama, dalam

konteks zakat, ia ditakrifkan sebagai pertambahan ke atas modal iaitu sama seperti pengertian yang diberi oleh ahli tafsir. Pengertian kedua adalah merujuk kepada *al-muriibahah* iaitu pertambahan ke atas modal setelah ditolak segala perbelanjaan yang dikeluarkan dalam proses memperolehi lebihan tersebut. Maka, kajian ini menyimpulkan bahawa hasil atau keuntungan menurut perspektif Islam dapatlah diertikan sebagai sebarang pertambahan kepada modal (*ra's al-maal*) iaitu hasil daripada kegiatan pelaburan yang patuh Syariah seperti perniagaan, perindustrian dan seumpamanya, setelah ditolak kesemua kos yang terlibat dalam usaha penghasilan keuntungan tersebut.

3.2.1 Ciri-ciri Hasil/Keuntungan

Islam telah menggariskan ciri-ciri hasil atau keuntungan dalam sebarang kegiatan seperti perniagaan, perindustrian dan sebagainya seperti berikut:

- i. Bebas daripada unsur riba
Riba ialah pertambahan yang berlaku dalam urus niaga barang-barang *ribawi* atau dalam urus niaga hutang. Ia diharamkan dalam Islam sepertimana yang ditegaskan di dalam al-Qur'an "Dan Allah menghalalkan jual beli dan mengharamkan riba" serta hadis Rasulullah SAW yang bermaksud "Rasulullah SAW melaknat orang yang memakan riba, orang yang mewakilinya, orang yang membuat catatan mengenainya dan orang yang menjadi saksinya".
- ii. Bersih daripada unsur *ghabn fahish* yang berpunca daripada *taghrir*
Yang dimaksudkan dengan *ghabn* di sini ialah ketidakseimbangan nilai antara dua barang pertukaran yang tidak diketahui oleh pihak yang menanggung kerugian (*maghbun*) semasa akad dilakukan. Manakala *taghrir* (sinonim *tadlis*) pula bermakna penipuan atau memberikan gambaran palsu tentang sesuatu barang yang hendak dijual sehingga mempengaruhi pembeli agar membeli barang berkenaan dengan harga yang disebut oleh penjual. Umpamanya A mengatakan jam yang dijualnya adalah buatan Perancis dan harga yang dijual beli murah dari tempat lain, sedangkan jam tersebut sebenarnya bukan buatan Perancis dan dijual dengan harga jauh lebih mahal daripada harga pasaran. Dalam persoalan berkenaan nilai kerugian, ada pendapat mengatakan bahawa ia boleh ditetapkan berdasarkan amalan (*uruf*) setempat kerana tidak ada satu nas yang jelas sama ada dalam al-Qur'an atau hadis Rasulullah SAW yang menghadkan atau menyatakan nilai kerugian tertentu.
- iii. Bersih daripada unsur *gharar*
Gharar dari segi bahasa bermaksud risiko atau mendedahkan sesuatu kecelakaan yang tidak dapat dijangka. Dalam istilah fiqah, *gharar* telah diberikan beberapa pengertian yang secara umumnya boleh dibahagikan kepada tiga:

- a. *Gharar* terhad kepada ketidakpastian tentang kewujudan sesuatu barang jualan (*almabi'*). Di antara takrif-takrif yang termasuk dalam bahagian pertama ini ialah syak tentang kewujudan barang yang dijual, keraguan tentang wujud atau tidaknya barang yang dijual (*al-mabi'*) tanpa pentarjihan (keterangan).
 - b. *Gharar* terhad kepada sesuatu yang tidak diketahui (*majhul*). Di antara takrif yang termasuk dalam keterangan di atas ialah takrif yang dinyatakan oleh Ibn Hazm iaitu kejahilan pembeli tentang apa yang dibeli atau kejahilan penjual tentang apa yang dijual.
 - c. *Gharar* meliputi ketidakpastian tentang kewujudan sesuatu perkara dan perkara yang tidak diketahui (*majhul*). Di antara pengertian yang termasuk dalam kategori ini ialah: Sesuatu yang terlindung akibat/natijahnya atau sesuatu yang terlindung dari pengetahuan seseorang.
- iv. Tiada unsur *ihthikar*
- Dalam Bahasa Arab, *ihthikar* bererti menahan, mengumpul dan menguasai sesuatu. Dalam istilah fiqah, ia ditakrifkan sebagai menghalang barang yang amat diperlukan oleh orang ramai dengan niat menaikkan harga barang tersebut sama ada dengan cara menyimpannya (di suatu tempat) atau merosakkannya dengan sengaja atau enggan menjual barang berkenaan kecuali dengan harga yang tinggi. Daripada pengertian di atas, disimpulkan bahawa sesiapa sahaja yang melakukan sesuatu yang boleh menaikkan harga barang yang amat diperlukan oleh orang ramai dikira sebagai *muhtakir* (orang yang melakukan *ihthikar*). Justeru, segala hukum berkait dengan *ihthikar* terpakai ke atasnya.

Ihthikar diharamkan dalam Islam kerana ia membawa kemudaratan kepada orang ramai. Dalam Islam kepentingan (*maslahah*) orang ramai diutamakan daripada kepentingan individu. Pengharaman *ihthikar* ini dijelaskan dalam banyak hadis di antaranya: Yang bermaksud: "Barang siapa yang *ihthikar* makanan keatas orang Islam, Allah akan menimpakan ke atas mereka penyakit *judham* dan menjadikannya mufliis".

Daripada perbincangan di atas, dapat disimpulkan bahawa hasil yang diiktiraf oleh Islam ialah hasil yang bebas daripada unsur riba, *ghabn* yang berpunca dari penipuan, *gharar* dan *ihthikar*.

4 Konsep Perbelanjaan

4.1 Konsep Perbelanjaan dalam Perakaunan

Perbelanjaan telah didefinisikan oleh Piawaian Pelaporan Kewangan Antarabangsa (IFRS)

sebagai “penurunan dalam aset, atau peningkatan liabiliti, yang mengakibatkan penurunan ekuiti, selain daripada yang berkaitan dengan pembayaran kepada pemegang tuntutan ekuiti”. Definisi yang sama telah diguna pakai oleh Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (MPERS) sebagai “perbelanjaan yang timbul dalam aktiviti biasa entiti termasuk, sebagai contoh, kos jualan, upah dan susut nilai. Perbelanjaan biasanya merupakan aliran keluar atau penurunan aset seperti tunai dan kesetaraan tunai, inventori, atau harta, loji dan peralatan”. Dengan kata lain, perbelanjaan adalah penurunan faedah ekonomi masa depan atau potensi perkhidmatan dalam tempoh pelaporan dalam bentuk aliran keluar atau penggunaan aset atau pengenaan liabiliti yang menyebabkan penurunan dalam nilai aset/ ekuiti bersih yang dapat diukur dengan pasti.

Pengiktirafan perbelanjaan dilakukan sekiranya terdapat aliran keluar ekonomi dan boleh diukur dengan pasti. Penilaian perbelanjaan berkaitan dengan aset dan liabiliti di mana perbelanjaan dan pendapatan tersebut berkaitan dengan perubahan dalam aset dan liabiliti. Prinsip pengiktirafan perbelanjaan menyatakan bahawa perbelanjaan hendaklah diiktiraf dalam tempoh yang sama dengan pendapatan yang berkaitan dengannya. Sekiranya ini tidak berlaku, perbelanjaan mungkin akan diiktiraf seperti yang ditanggung, yang mungkin terdahulu atau mengikut tempoh di mana jumlah pendapatan yang berkaitan diiktiraf. Pengiktirafan perbelanjaan juga dibuat apabila urus niaga pertukaran atau perkhidmatan telah dilaksanakan, bukan hanya apabila pembayaran dibuat.

4.2 Konsep Perbelanjaan dalam Islam

Perbelanjaan dalam Islam dipandang sebagai kebaikan. Kegiatan ini dilakukan untuk memenuhi keperluan baik jasmani mahupun rohani sehingga mampu memaksimumkan fungsi manusia sebagai hamba Allah SWT untuk mendapatkan kebahagiaan dunia dan akhirat (*falâh*). Kebahagiaan di dunia bermaksud tercapai segala kehendak manusia dalam berurusan sesama manusia termasuklah melaksanakan sistem ekonomi dan muamalat. Manakala kebahagiaan di akhirat bermaksud kejayaan manusia dalam memaksimumkan ibadah atau amal yang diperintahkan sebagai hamba Allah sehingga mendapat ganjaran kenikmatan *ukhrawi* (syurga) sepertimana yang dinyatakan di dalam al Quran (Al-Baqarah:168):

” ... Dan belanjakanlah (harta bendamu) di jalan Allah, dan janganlah kamu menjatuhkan dirimu sendiri ke dalam kebinasaan, dan berbuat baiklah, Kerana Sesungguhnya Allah menyukai orang-orang yang berbuat baik.”

Islam, walau bagaimanapun, menegaskan perbelanjaan yang dimaksudkan hendaklah berlandaskan Syariah untuk mencapai tujuan fahlah tersebut. Fahlah akan tercapai dengan terpeliharanya lima keperluan asas kehidupan (*maslahat*) sepertimana yang digariskan oleh maqasid al-Syariah (objektif Syariah) iaitu (a) agama (*deen*), (b) jiwa (*nafs*), (c) keturunan (*nasl*), (d) harta (*maal*) dan (e) akal (*aql*). Abu Ishaq Asy-Syatibi (2004) dan Zarqa’ (1984) menggariskan 3 turutan keutamaan untuk tujuan memelihara kelima-lima aspek kehidupan

tersebut turutan berikut:

- i. keperluan (*dharuriyat*),
- ii. kesenangan/kehendak (*hajiyyat*), dan
- iii. kesempurnaan (*tahsiniyyat*).

Kunci daripada pemeliharaan lima aspek ialah terletak pada tingkat keutamaan yang pertama, iaitu *dharuriyat*. Ia merangkumi keperluan asas manusia untuk hidup di muka bumi ini iaitu makanan, pakaian, tempat perlindungan dan lain-lain. Keperluan tingkat pertama ini adalah bersifat dasar (*basic needs*) dan cenderung bersifat fleksibel mengikut tempat dan waktu. Keutamaan peringkat kedua pula iaitu *hajiyyat*, merupakan hal-hal yang tidak penting bagi kelangsungan lima perkara asas kehidupan yang digariskan oleh *maqasid al-Syariah*, akan tetapi ia penting untuk menghilangkan kesukaran dan rintangan dalam hidup. Manakala keutamaan yang ketiga iaitu *tahsiniyyat*, merupakan hal-hal yang berhubungan dengan keselesaan sahaja atau lebih bertujuan untuk melengkapi kehidupan manusia.

Dalam konteks zakat yang ditadbir oleh MAIN atau entiti yang dilantik oleh MAIN, perbelanjaan adalah merupakan agihan zakat kepada 8 kategori penerima (*asnaf*) yang telah ditetapkan oleh Islam di dalam surah At-Tawbah (9:60): miskin (*fuqara'*); yang memerlukan (*masakin*); pentadbir zakat (*amil*); orang-orang yang telah didamaikan (*mu'allafu qulubuhum*); mereka yang dalam perhambaan (*riqab*); mereka yang berhutang (*al gharimin*); mereka yang berjuang di jalan Allah (*fi sabilillah*) dan musafir (*ibnu sabil*). Falsafah agihan zakat adalah bagi memastikan kelangsungan kehidupan umat Islam dalam memelihara agama, jiwa, harta, keturunan dan akal. Oleh itu, agihan zakat kontemporari boleh dibuat dalam bentuk agihan konsumatif (faedah agihan zakat boleh dinikmati dengan serta-merta) atau produktif (faedah agihan zakat tidak akan dinikmati dengan segera). Apa jua bentuk agihan yang dilaksanakan oleh MAIN atau entiti yang dilantik oleh MAIN hendaklah berpandukan kepada kerangka keutamaan *dharuriyat*, *hajiyyat* dan *tahsiniyyat* bagi mencapai kelima-lima *maqasid al-Syari'ah* tersebut.

5 Metodologi Kajian

Kajian amalan perakaunan zakat ini telah dijalankan ke atas empat MAIN terpilih (MAIN 1, MAIN 2, MAIN 3 dan MAIN 4). MAIN 1 dan MAIN 4 hanya melaksanakan fungsi agihan zakat sementara fungsi kutipan dilaksanakan oleh anak syarikat yang dilantik sebagai ejen melalui perjanjian '*wakalah*'. MAIN 2 dan MAIN 3 melaksanakan kedua-dua fungsi kutipan dan agihan zakat. Pengumpulan data amalan perakaunan zakat telah dijalankan dalam dua peringkat. Peringkat pertama pengumpulan data ialah membuat analisa dokumen ke atas Penyata Kewangan 2016 yang telah diaudit untuk mendapatkan maklumat amalan perakaunan yang dilaksanakan oleh MAIN berkenaan dalam merekod hasil atau kutipan zakat dan perbelanjaan atau agihan zakat. Peringkat kedua pengumpulan data telah melibatkan perbincangan kumpulan fokus bersama pengurusan tertinggi serta akauntan dan

pegawai zakat MAIN berkenaan. Perbincangan kumpulan fokus ini adalah bertujuan untuk mendapatkan penjelasan lanjut mengenai dapatan amalan perakaunan zakat pada peringkat pertama pengumpulan data.

Analisa data dibuat berdasarkan kepada peringkat pengumpulan di mana kaedah ringkas deskriptif telah dibuat dengan merujuk kepada amalan perakaunan yang diguna pakai dalam merekodkan urus niaga zakat (khususnya kutipan dan agihan) di dalam Penyata Kewangan. Analisa yang dibuat ke atas penyata kewangan tidak terhad kepada maklumat kewangan yang dilaporkan di dalam penyata-penyata kewangan seperti Penyata Kedudukan Kewangan, Penyata Pendapatan Komprehensif dan Penyata Aliran Tunai tetapi juga di bahagian naratif. Ianya akan membantu pengukuhan data atau maklumat yang dibentangkan di dalam penyata kewangan. Manakala perbincangan kumpulan fokus telah disalin secara kata demi kata (*verbatim transcription*) untuk mendapat penjelasan lanjut mengenai amalan perakaunan semasa di MAIN berkaitan. Ringkasan dapatan daripada dua peringkat pengumpulan data seterusnya dihantar semula kepada MAIN untuk semakan dan pengesahan dapatan.

Dalam membuat kajian ke atas amalan perakaunan semasa zakat, rujukan telah dibuat ke atas Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (*Malaysian Private Entities Reporting Standards [MPERS]*), dan Piawaian Perakaunan Sektor Awam Malaysia (*Malaysian Public Sector Accounting Standards [MPSAS]*).

6 Amalan Perakaunan Kutipan dan Agihan Zakat

6.1 Dapatan Kajian

Penulisan dapatan kajian ini dibahagikan kepada dua iaitu mengenai latar belakang operasi perakaunan MAIN terpilih dan amalan perakaunan zakat yang dilaksanakan oleh MAIN berkaitan.

6.1.1 Latar Belakang Operasi Perakaunan MAIN

Berdasarkan analisa yang dibuat ke atas Penyata Kewangan 2016, kesemua MAIN (MAIN 1, MAIN 2, MAIN 3 dan MAIN 4) yang dipilih untuk kajian ini mengguna pakai perakaunan dana atau kumpulan wang (KW) (*fund accounting*) dalam perakaunan dan persembahan penyata kewangan. Tiga KW utama yang dilaporkan oleh MAIN berkenaan adalah KW Wakaf, KW Zakat dan KW Baitulmal. Terdapat beberapa KW lain-lain yang dilaporkan berdasarkan akta/enakmen masing-masing. Walau bagaimanapun, bagi tujuan penulisan ini tumpuan hanya dibuat ke atas KW Zakat memandangkan kajian ini berkaitan dengan amalan perakaunan zakat.

Dari segi persembahan penyata kewangan, MAIN 1 didapati tidak menyediakan penyata kewangan berasingan bagi KW Zakat sebaliknya maklumat berkaitan dengan zakat

diaggregatkan di dalam Penyata Kewangan Kumpulan. Maklumat kewangan zakat seperti hasil kutipan zakat dan jumlah agihan zakat dilaporkan di nota kepada penyata kewangan. MAIN 2 pula menyediakan Penyata Pendapatan dan Perbelanjaan KW Zakat sahaja tetapi ia menjadi sebahagian daripada penyata kewangan tahunan utama. MAIN 3 telah menyediakan kedua-dua Penyata Kedudukan Kewangan KW Zakat dan Penyata Pendapatan dan Perbelanjaan KW Zakat. Kedua-dua penyata ini walau bagaimanapun dilaporkan sebagai sebahagian daripada nota kepada penyata kewangan tahunan utama. MAIN 4 juga menyediakan Penyata Pendapatan dan Perbelanjaan Zakat dan dilaporkan sebagai nota kepada penyata kewangan tahunan utama. Bagi MAIN 2, Main 3 dan MAIN 4, maklumat zakat yang dilaporkan di dalam penyata-penyata KW Zakat berasingan juga disatukan di dalam KW Disatukan atau Kumpulan.

Dalam penyediaan Penyata Kewangan 2016, kesemua MAIN kecuali MAIN 4 telah membuat rujukan ke atas Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (MPERS) sepertimana yang diarahkan oleh Jabatan Akauntan Negara. MAIN 4 telah mendapat pengecualian dari penggunaan MPERS atas sebab kekangan infrastruktur perakaunan yang belum bersedia untuk penggunaan piawaian tersebut. MAIN 4 juga telah mendapat kelulusan bagi pemakaian awal MPSAS daripada Jabatan Akauntan Negara Malaysia bermula tahun 2017. Keputusan pemakaian awal MPSAS dibuat bagi memenuhi keperluan untuk menyeragamkan amalan perakaunan MAIN 4 dengan anak syarikatnya yang dipegangnya. Penyata Kewangan ini diaudit oleh Jabatan Audit Negara.

6.1.2 Perakaunan Hasil Zakat di dalam Penyata Kewangan MAIN

Berdasarkan kepada semakan ke atas Penyata Kewangan 2016 bagi kesemua MAIN terpilih, dua jenis urusan niaga zakat utama telah direkodkan di dalam penyata kewangan masing-masing iaitu kutipan zakat dan agihan zakat. Kutipan zakat direkod sebagai hasil bagi KW Zakat dan agihan pula direkod sebagai perbelanjaan KW Zakat berdasarkan kepada konsep perakaunan tunai. Selain daripada kutipan zakat yang diterima secara langsung daripada pembayar zakat, turut direkodkan sebagai hasil KW Zakat adalah pelbagai pendapatan seperti yang dilaporkan di Jadual 1. Terdapat perbezaan yang nyata dari segi hasil atau pendapatan yang direkodkan oleh MAIN 1 dan 3 MAIN yang lain. MAIN 1 telah merekod pelbagai jenis hasil atau pendapatan termasuk hasil penyewaan hartanah/kenderaan, jualan/keuntungan aset yang dilupuskan, jualan inventori, jualan borang/bahan cetakan, yuran sijil nikah, yuran pendaftaran/pembaharuan peguam syarie, yuran pengajian, royalti, keuntungan pembiayaan anak syarikat, pengambilan tanah oleh kerajaan, dan denda kelewatan projek. Hasil-hasil ini direkod berdasarkan kepada perakaunan akrual.

Jadual 1: Hasil yang Direkod di dalam KW Zakat

Jenis Hasil/Pendapatan	MAIN 1	MAIN 2	MAIN 3	MAIN 4
Kutipan Zakat	√	√	√	√
Hasil sewaan hartanah/ kenderaan	√	x	x	x
Hasil jualan/keuntungan aset yang dilupuskan	√	x	x	x
Hasil jualan inventori	√	x	x	x
Hasil jualan borang/bahan cetakan (buku)	√	x	x	x
Hasil yuran siji halal/ siji nikah	√	x	x	x
Hasil yuran pendaftaran/ pembaharuan peguam syarie	√	x	x	x
Hasil pelaburan KW Zakat (keuntungan/ hibah)	√	√	√	√
Hasil pelaburan saham - dividen	√	x	x	x
Hasil yuran pengajian	√	x	x	x
Royalti	√	x	x	x
Hasil keuntungan pembiayaan anak syarikat/kakitangan	√	x	x	x
Pampasan pengambilan tanah oleh kerajaan	√	x	x	x
Denda kelewatan projek	√	x	x	x
Hasil jualan inventori bekalan perubatan, barangan runcit, alat tulis & buku	Anak syarikat	x	x	Anak Syarikat
Caj klinik, wad dan makmal	Anak syarikat	x	x	x

*Nota:

√ - Wujud transaksi pada tahun laporan 2016

x – Tidak wujud transaksi pada tahun laporan 2016

Berdasarkan kepada perbincangan kumpulan fokus bersama pegawai-pegawai MAIN yang berkaitan, jumpaan menarik adalah KW Zakat yang terdapat di MAIN 1 adalah mewakili keseluruhan operasi MAIN 1. MAIN 1 meletakkan agihan zakat sebagai aktiviti operasi utama MAIN yang dilaksanakan oleh Bahagian Baitulmal dan Bahagian Pembangunan Insan sementara infrastruktur pentadbiran lain wujud sebagai aktiviti sokongan ke atas aktiviti agihan zakat. Kedua-dua Bahagian Baitulmal dan Bahagian Pembangunan Insan melaksanakan agihan konsumtif dan produktif masing-masing. Bahagian Baitulmal membuat 60% daripada agihan zakat dalam bentuk skim bantuan terus kepada asnaf. Bahagian Pembangunan Insan dengan disokong oleh Bahagian Pembangunan Infrastruktur membuat agihan dalam bentuk penyediaan infrastruktur seperti sekolah-sekolah, institusi pendidikan dan kemudahan-kemudahan fizikal yang lain termasuk penyelenggaraan

infrastruktur tersebut. Sehubungan dengan itu, sebahagian besar operasi MAIN 1, kecuali yang berkaitan dengan wakaf, sumber am dan dana-dana khas, adalah merupakan operasi KW Zakat. Ini menjelaskan kewujudan hasil selain daripada hasil kutipan zakat terus dari pembayar di dalam KW Zakat. Hasil daripada pelaburan pula diterima daripada pelaburan patuh Syariah jangka pendek dan berisiko rendah baki kutipan yang belum diagihkan kepada asnaf serta diluluskan oleh Majlis atau Jawatankuasa Fatwa negeri masing-masing.

Secara umumnya, hasil-hasil tersebut diiktiraf pada nilai saksama yang diterima atau belum terima iaitu dalam ukuran wang tunai atau kesetaraan tunai. Juga terdapat hasil yang ditetapkan nilainya berdasarkan kepada perjanjian antara MAIN dengan pembeli atau pengguna ke atas sesuatu aset atau perkhidmatan seperti dividen, keuntungan atau royalti. Pengiktirafan pula dilaksanakan berdasarkan kepada kesempurnaan semua urusan niaga berkenaan. Dokumen-dokumen seperti perjanjian digunakan sebagai indikasi kesempurnaan sepertimana perjanjian royalti diantara MAIN 1 dan syarikat yang mengoperasi Hospital T.

6.1.3 Perakaunan Agihan Zakat di dalam Penyata Kewangan MAIN

Berdasarkan kepada analisa ke atas Penyata Kewangan 2016 keempat-empat MAIN yang terpilih, secara umumnya agihan zakat adalah direkod sebagai perbelanjaan KW Zakat kecuali di MAIN 1 dimana agihan zakat dalam bentuk infrastruktur direkod sebagai aset KW Zakat. Pelaporan agihan zakat adalah berdasarkan kepada pendekatan penyediaan penyata kewangan sepertimana yang dibincangkan di seksyen 6.1.1 (Latar Belakang Operasi Perakaunan MAIN).

Berdasarkan kepada perbincangan kumpulan fokus bersama pegawai-pegawai MAIN terdapat dua jenis agihan zakat dilaksanakan oleh MAIN. Agihan langsung atau konsumtif adalah berupa skim bantuan yang diberikan terus kepada asnaf dan asnaf boleh menerima faedah agihan ini dengan segera. Ini termasuklah bantuan bulanan, bantuan bulanan bekalan makanan, bantuan sewa rumah, bantuan perubatan atau rawatan penyakit kronik dan bantuan pendidikan. Kaedah agihan zakat secara langsung kebanyakannya adalah secara tunai atau setara tunai. Jenis agihan ini dilaksanakan oleh keempat-empat MAIN dalam kajian ini.

Agihan tidak langsung atau produktif dibuat melalui pemberian aset seperti bangunan rumah, kenderaan dan alatan. MAIN 3 umpamanya membuat agihan dalam bentuk rumah kepada *asnaf* yang dibina di atas tanah milik *asnaf*, pembinaan perumahan *asnaf* seperti Daruzzakah di Bandar K untuk kegunaan *asnaf mualaf*, pembinaan 40 buah rumah *asnaf* menggunakan agihan zakat Bank A serta pembelian enjin bot dan motosikal. Bagi pembelian enjin bot dan motosikal, ianya boleh diambil semula oleh MAIN 3 sekiranya asnaf didapati tidak menggunakan enjin bot dan motosikal seperti sepatutnya. Agihan produktif ini juga boleh dibuat bentuk penyediaan bangunan atau kemudahan-kemudahan berserta penyelenggaraan untuk sesuatu kumpulan asnaf oleh MAIN. MAIN 3 contohnya membina Darul Akhyar serta madrasah-madrasah moden serta membuat bantuan tetap

kepada institusi ini yang mengendalikan dakwah kepada asnaf mualaf dan rumah anak-anak yatim. MAIN 2 dan MAIN 4 ada membuat agihan produktif melalui pemberian aset seperti bangunan rumah, kenderaan atau alatan. Pembinaan rumah asnaf dibuat di atas tanah asnaf dan menjadi 'milik' asnaf. Sementara itu, MAIN 1 membuat 40 peratus agihan zakat dalam bentuk penyediaan bangunan atau kemudahan-kemudahan berserta penyelenggaraan untuk sesuatu kumpulan *asnaf*. Contohnya ialah pembinaan bangunan Darul Hidayah bagi kegunaan *asnaf mualaf*, Darussaadah untuk digunakan menempatkan remaja perempuan bermasalah, Darul Kifayah bagi kegunaan anak-anak fakir/miskin serta beberapa bangunan sekolah dan institusi pendidikan yang kebanyakannya menggunakan bahagian agihan *asnaf fi sabilillah*. Apa yang menarik ialah bangunan ini adalah dikawal dan ditadbir oleh MAIN 1 sepenuhnya.

Berdasarkan kepada Penyata Kewangan 2016 dan perbincangan kumpulan fokus, kesemua agihan zakat di MAIN 2, MAIN 3 dan MAIN 4 adalah diiktiraf sebagai perbelanjaan tanpa mengambil kira jenis agihan berkenaan berdasarkan konsep perakaunan tunai. Ini bermaksud agihan produktif yang melibatkan pembangunan aset seperti bangunan juga akan diiktiraf sebagai perbelanjaan dan implikasi perakaunan ini tiada pengiktirafan bangunan sedangkan bangunan wujud secara fizikal. Sebagai contoh pembangunan Daruzzakah di Kemaman untuk asnaf mualaf atau peralatan (seperti enjin bot dan motosikal) juga diiktiraf hanya sebagai belanja dan bukan sebagai harta KW Zakat MAIN 3 walaupun pengurusan dan hakmilik tertakluk keatas MAIN 3. Keadaan ini juga berlaku di MAIN 2 dan MAIN 4.

Situasi yang sama juga berlaku di MAIN 2 dan MAIN 4. Keadaan yang berbeza berlaku di MAIN 1. Hartanah yang diperolehi menggunakan dana KW Zakat diiktiraf sebagai aset KW Zakat. Melalui pemerhatian, ini adalah kerana operasi MAIN 1 itu sendiri di bawah KW Zakat sepertimana yang dibincangkan di perenggan terdahulu (Perakaunan Hasil Zakat di dalam Penyata Kewangan MAIN). Oleh yang demikian, segala perolehan aset yang menggunakan dana KW Zakat adalah dikategorikan sebagai aktiviti KW Zakat dan diiktiraf sebagai aset KW Zakat.

6.2 Perbincangan Dapatan Kajian

6.2.1 Hasil Kumpulan Wang Zakat

Berdasarkan kepada perakaunan sektor awam, kutipan zakat adalah di dalam hasil urus niaga bukan pertukaran. Urus niaga bukan pertukaran berlaku apabila sesuatu entiti menerima sesuatu sumber (aset, tunai atau setara tunai) tanpa memberikan sebarang ganjaran atau menyediakan ganjaran nominal yang segera sebagai balasan (MPSAS 23, para 9). Dalam konteks pembayaran zakat, MAIN dan ejen yang dilantik tidak memberikan sebarang balasan yang setara dengan bayaran zakat yang diterima. Zakat yang dibayar oleh pembayar merupakan kewajipan oleh seorang Islam apabila harta atau pendapatan yang dimiliki telah memenuhi kesemua syarat pengeluaran atau pembayaran zakat. Seterusnya zakat ini akan diagihkan oleh MAIN kepada *asnaf* mengikut yang ditetapkan oleh Syariah

melalui skim bantuan yang berkaitan.

Memandangkan kesemua MAIN terpilih mengguna pakai perakaunan dana (*fund accounting*), amalan semasa perakaunan kutipan zakat sebagai hasil kepada KW Zakat adalah bertepatan dengan konsep perakaunan dana. Perakaunan dana ini bersesuaian digunakan dalam perakaunan dana zakat memandangkan ianya adalah dana terhad (*restricted fund*) dari segi penggunaannya. Hasil kutipan zakat hanya boleh diagihkan kepada asnaf yang telah ditetapkan oleh Syariah dan bukan untuk perbelanjaan lain-lain. Perakaunan dana ini juga membolehkan pentadbir zakat iaitu MAIN mengawal dan mengesan perbelanjaan hasil kutipan zakat hanya dibuat untuk agihan kepada *asnaf*. Hasil kutipan zakat juga adalah hasil yang sah untuk KW Zakat memandangkan ianya adalah memenuhi ciri-ciri hasil dalam Islam iaitu bebas dari unsur *riba*, *ghabn fahish* yang berpunca daripada *taghrir*, *gharar* dan *ikhtikar*.

Namun begitu, terdapat beberapa pihak yang berpendapat bahawa hasil kutipan zakat perlu di rekod sebagai liabiliti kepada MAIN kerana ianya adalah amanah atau tanggungjawab MAIN untuk menguruskannya. Perkara ini dilihat tidak akan membawa sebarang isu percampuran dana zakat dan dana MAIN kerana dalam perakaunan dana, kerana hasil kutipan zakat direkod di dalam dana yang terhad iaitu di bawah KW Zakat di mana ia mempunyai entiti tersendiri dan berasingan daripada MAIN. MAIN hanya bertindak sebagai pemegang amanah. Ada juga pihak yang mencadangkan bahawa istilah atau nama yang digunakan perlulah berhubung terus dengan zakat seperti 'terimaan zakat' agar dapat memberi kefahaman jelas kepada pembaca laporan.

Kajian ini berpendapat bahawa perakaunan dana adalah yang terbaik untuk merekodkan hasil kutipan zakat kerana ianya adalah kumpulan dana khusus untuk merekodkan dana zakat sama ada kutipan mahupun agihan. Selain daripada itu, ia memperlihatkan kejadian sebenar yang berlaku (*substance*) dalam pengurusan zakat di mana pihak MAIN bertindak sebagai pihak mengutip dana zakat. Majlis Penasihat Syariah (MPS) Bank Negara Malaysia, dalam mesyuarat ke-57 bertarikh 30 Mac 2006 dan mesyuarat ke-71 bertarikh 26 - 27 Oktober 2007, telah memutuskan bahawa pada dasarnya, "substansi" (*substance*) dan "bentuk" (*form*) adalah sama penting dan sangat dipertimbangkan oleh Syariah. MPS menekankan bahawa "substansi" dan "bentuk" mestilah konsisten dan tidak bertentangan dengan satu sama lain. Sekiranya berlaku tidak konsisten antara "substansi" dan "bentuk" disebabkan oleh faktor tertentu, Syariah meletakkan lebih penting pada "bahan" dan bukannya "bentuk". Kaedah pihak yang boleh menjelaskan perkara ini adalah "Sesuatu perkara adalah bergantung kepada" dan "Di dalam kontrak, kesan diberikan kepada niat dan makna dan bukan kata-kata (*forms*)" (Ali Ahmad al-Nadwi, 2000).

Terdapat juga hasil selain dari kutipan zakat seperti sewaan, jualan inventori, royalti, dividen, yuran peguam Syariah/sijil nikah/sijil halal dan lain-lain seperti yang dibincangkan di para sebelum ini (rujuk Seksyen Perakaunan Hasil Zakat di dalam Penyata Kewangan MAIN). Hasil-hasil ini adalah hasil yang diterima sama ada telah meningkatkan nilai harta atau penurunan tanggungan kepada MAIN berkenaan yang

ditunjukkan peningkatan dalam kedudukan kewangan bersih entiti, selain kenaikan yang timbul daripada sumbangan pemilikan. Hasil urus niaga pertukaran adalah sebarang hasil yang timbul daripada operasi dan memberi peningkatan kepada nilai aset atau mengurangkan nilai tanggungan (MPSAS 9). Hanya MAIN 1 yang mempunyai hasil urus niaga pertukaran seperti yang dinyatakan di atas dan telah direkod sebagai hasil kepada KW Zakat kerana pendekatan pentadbiran KW Zakat yang berbeza di MAIN 1 dengan MAIN 2, MAIN 3 dan MAIN 4.

Walaupun perakaunan hasil kutipan zakat adalah secara tunai, pandangan Syariah membenarkan perakaunan akruan diterima pakai atas dasar bahawa sesuatu pihak berhak ke atas sesuatu pendapatan yang direalisasikan meskipun masih belum diterima secara tunai (Majmu'ah Dallah Barakah, Fatawa al Barakah 1981-1997)² dan juga dari segi uruf (*customary practice*). Amalan perakaunan hasil-hasil selain dari kutipan zakat secara langsung dari pembayar zakat adalah selaras dengan perakaunan hasil secara akruan. Hasil kutipan zakat (hasil urus niaga bukan pertukaran) dan hasil-hasil urus niaga pertukaran perlu dilaporkan dalam baris yang berlainan di dalam Penyata Pendapatan dan Perbelanjaan KW Zakat dan KW Disatukan atau Kumpulan. Ini bertujuan untuk pembentangan telus maklumat hasil kutipan zakat dan hasil selain dari kutipan zakat yang diselenggara oleh KW Zakat. Walau bagaimanapun, pendedahan terperinci maklumat hasil adalah dicadangkan melalui pendedahan berhierarki iaitu mengikut turutan *dharuriyat*, *hajiyyat* dan *tahsiniyyat*. Pendedahan berdasarkan hierarki ini akan memberi satu laporan yang wajar dan saksama mengenai kedudukan kewangan MAIN dengan mengambil kira kepentingan pemegang taruh.

6.2.2 Perbelanjaan Kumpulan Wang Zakat

Perbincangan seksyen ini akan tertumpu kepada agihan zakat yang merupakan perbelanjaan khusus KW Zakat. Kewujudan asnaf amil sebagai salah satu penerima zakat adalah juga dilihat sebagai mempunyai kuasa tertentu dalam menguruskan dana (Qardhawi, 2001). Kajian lapangan telah menemui terdapat dua jenis agihan iaitu agihan secara langsung atau konsumtif dan agihan secara tidak langsung atau produktif. Kesegeraan dalam agihan zakat adalah aspek utama pentadbiran zakat kerana apabila kewajipan itu dilaksanakan, asnaf yang sah mesti menerima zakat tersebut (al-Nawawi's Kitab al-Majmu', al-Mughni Ibn Qudama, yang disebutkan dalam Wan Ahmad, 2012). Agihan konsumtif dalam bentuk skim-skim bantuan tunai, kemudahan, makanan, bantuan kesihatan dan sebagainya adalah perbelanjaan biasa dari perspektif perakaunan. Dalam kata lain ianya seperti perbelanjaan operasi sesuatu entiti dan perbelanjaan ini juga boleh dikategorikan sebagai perbelanjaan 'hangus' atau tidak dimodalkan. Perakaunan agihan zakat secara langsung atau konsumtif ini adalah bertepatan dengan konvensyen perakaunan perbelanjaan (operasi).

Walaupun bagaimanapun, agihan secara tidak langsung (produktif) adalah melibatkan pemberian barangan modal seperti motosikal beroda tiga, enjin, kenderaan, rumah dan infrastruktur seperti bangunan sekolah, institusi pengajian serta kemudahan-

2 Majmu Majmu'ah Dallah Barakah, Fatawa al Barakah, 1981-1997, p.134, fatwa no. 8/2.

kemudahan yang bersifat fizikal dan kekal. Pada kebiasaannya, agihan zakat produktif bersifat memberi kesan faedah zakat untuk masa hadapan seperti modal perniagaan dalam bentuk wang atau peralatan. Dalam konteks ini, MAIN berkaitan mempunyai kuasa kawalan ke atas aset berkaitan dari segi penggunaan dan penyelenggaraan untuk manfaat asnaf yang berkaitan. Agak berbeza dengan konsep asal agihan zakat yang menekankan aspek kesegeraan dalam agihan supaya asnaf akan menikmati manfaat zakat dengan segera, agihan produktif melibatkan penangguhan manfaat zakat dan ia boleh dinikmati untuk jangka masa yang panjang. Walaupun agihan ini bertentangan dengan konsep kesegeraan dalam agihan zakat, sebuah hadis daripada Imam Nawawi, Nabi Muhammad (SAW) bersabda "... *seseorang yang memerlukan dan boleh diberi zakat sehingga dia menjadi kaya ...*", Imam an-Nawawi³. Hadis ini menyimpulkan bahawa orang yang layak mendapat zakat ialah "siapa yang memerlukan" dan "sehingga dia menjadi kaya ...". Dalam perkara ini, proses menjadi kaya boleh dikaitkan kepada zakat produktif, iaitu penyaluran dana bantuan zakat kepada asnaf yang menceburi bidang perniagaan, keusahawanan, perindustrian, atau pelaburan di mana matlamat jangka panjang ialah agar mereka menjadi kaya dan boleh mengeluarkan zakat pada masa hadapan.

Melihat kepada keperluan semasa ke semasa, zakat produktif telah lama dipraktikkan sejak zaman Rasulullah lagi. Dalam sebuah hadis riwayat Imam Muslim dari Salim Bin Abdillah Bin Umar dari ayahnya, "*bahawa Rasulullah telah memberikan zakat kepadanya lalu menyuruhnya untuk dikembangkan atau disedekahkan lagi*"⁴. Zakat jenis ini telah diterima dan dilaksanakan di kebanyakan negara Islam. Sebagai contoh, kajian dilakukan oleh Ali et al. (2016) di Indonesia mendapati bahawa penyaluran zakat produktif terbukti dapat meningkatkan kesejahteraan sekali gus menurunkan tahap kemiskinan para asnaf berbanding zakat konsumtif.

Ulama kontemporari berpendapat zakat juga turut dilihat sebagai salah satu dasar makroekonomi yang dapat diperkukuhkan untuk mengimbangi ketidakseimbangan sosial (Hamidullah, 1997). Beberapa ulama (Mannan, 1986, Muhammad, 1995; Pramanik, 1997; Qaradawi, 2001) menyokong idea bahawa dana zakat dapat digunakan dengan lebih baik jika dilaburkan oleh entiti berkebolehan untuk mengurus dengan baik. Dari interpretasi hadis oleh an-Nawawi di atas, Qaradawi menegaskan bahawa zakat boleh digunakan sebagai pelaburan modal di mana pulangnya dapat digunakan untuk menampung keperluan asas mereka. Beliau berkata dana zakat boleh digunakan oleh pihak berkuasa untuk menubuhkan syarikat-syarikat pembuatan dan organisasi perniagaan yang boleh menjadi milikan sebahagian atau sepenuhnya oleh golongan miskin.

Agihan tidak langsung atau produktif ini mempunyai implikasi perakaunan yang berbeza berbanding dengan agihan secara langsung atau konsumtif. Memandangkan agihan ini adalah perbelanjaan modal dalam bentuk aset fizikal dan dalam situasi tertentu MAIN juga

3 Sharh al-imam Nawawi 'ala saheeh al-imam al-muslim, v. 4, 432-3.

4 An-Nawawi. U'ta kifayah al-umr, lihat an-Nawawi, al-majmu', VI

mempunyai kawalan ke atas aset fizikal berkenaan, perakaunan yang lebih bertepatan hendaklah selari dengan konvensyen perakaunan aset di mana pengaliran kasar faedah ekonomi telah menghasilkan penambahan nilai kedudukan kewangan entiti. Dengan kata lain, perbelanjaan agihan produktif hendaklah dimodalkan dan aset yang dimodalkan diambil kira sebagai penambahan aset KW Zakat. Amalan perakaunan ke atas agihan produktif di tiga MAIN terpilih kecuali MAIN 1, adalah sama seperti agihan secara langsung iaitu sebagai perbelanjaan operasi. Amalan perakaunan ini dikatakan selaras dengan asas agihan zakat iaitu penyerahan hak kepada asnaf berkaitan di mana pentadbir tiada hak ke atas sesuatu yang diserahkan kepada asnaf termasuk aset modal dan dengan itu dikategorikan sebagai perbelanjaan (operasi) KW Zakat. MAIN 1, walau bagaimanapun, memodalkan agihan produktif ini dan mengiktiraf aset-aset seperti bangunan sekolah dan kemudahan-kemudahan fizikal di dalam KW Zakat. Amalan perakaunan ini dilihat lebih bertepatan dengan konvensyen perakaunan perbelanjaan modal (aset).

7 Rumusan

Ketiadaan piawaian perakaunan khusus serta memenuhi keperluan Syariah untuk urus niaga zakat menyebabkan ketidakseragaman amalan perakaunan urus niaga zakat di Malaysia. Walaupun didapati tiga dari MAIN terpilih dalam kajian ini telah mengguna pakai piawaian yang sama iaitu Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (MPERS), terdapat ketidakseragaman dalam merekodkan agihan produktif yang melibatkan perbelanjaan modal. Ini adalah kerana tiada peruntukan khusus berkaitan dengan urus niaga zakat di dalam piawaian tersebut. Berdasarkan dapatan daripada tinjauan amalan perakaunan semasa urus niaga zakat, penulis mencadangkan supaya piawaian perakaunan khusus untuk urus niaga zakat dibangunkan dengan mengambil kira keperluan Syariah yang berkaitan. Ini akan membantu MAIN dalam menangani isu ketelusan pelaporan maklumat zakat kepada pemegang taruh berkaitan dan seterusnya membantu pengurusan organisasi supaya lebih berkesan dan cekap.

Rujukan

- Abu Ishaq Al-Syatibi (2004). *Al-Muwafaqat fi Ushul Al-Syari'at*, Beirut-Lebanon: Dar Al-Ma'arif.
- Ali Ahmad al-Nadwi, *Jamharah al-Qawa'id al-Fiqhiyyah fi al-Mu'amalat al-Maliyyah*, Syarikah al-Rajhi alMasrafiyyah li al-Istithmar, 2000, v. 1, p. 550).
- Ali, K. M., Amalia, N. N., dan El Ayyub, S. (2016). Perbandingan Zakat Produktif dan Zakat Konsumtif dalam Meningkatkan Kesejahteraan Mustahik, *Jurnal Al-Muzara'ah* Vol.4, No.1 (ISSN p: 2337-6333; e: 2355-4363)
- Al-Zuhaili, Wahbah, Prof. Dr. (2002). *Fiqh al-Islami wa adillatuh*. Birut: Dar al-Fikr.

Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam Pahang (1991).

Enakmen Pentadbiran Islam (Negeri Selangor) 2003.

Hairunnizam Wahid, Mohd Ali Mohd Noor, Sanep Ahmad, 'Kesedaran Membayar Zakat: Apakah Faktor Penentunya?,' International Journal of Management Studies 12/2 (2005).

Hamidullah, M. (1997), "Islam's Solution of the Basic Economic Problems", in Taher, M. (Ed.), Studies in Islamic Economics. Anmol Publications Pvt Ltd, New Delhi.

Hamizul Abdul Hamid. (2008). Transformasi Pengurusan Zakat. Dewan Ekonomi.15 (2). 28-31.

Majmu'ah Dallah Barakah, Fatawa Nadawat al-Barakah, 1981 – 1997, p. 134, fatwa no. 8/2.

Mannan, M. A. (1986), "The economics of poverty in Islam with special reference to Muslims Countries", in Iqbal, M. (Ed.), Distributive Justice and Need Fulfilment in an Islamic Economy. The Islamic Foundation, Leicester.

Muhammad, A. (1995), "Financing socio-economic development with zakat funds", Journal of Islamic Economics, Vol. 4 No. 1&2, pp. 13.

Piawaian Pelaporan Kewangan Antarabangsa (International Financial Reporting Standards [IFRS]).

Piawaian Perakaunan Antarabangsa (International Accounting Standards [IAS]).

Piawaian Pelaporan Entiti Swasta Malaysia (Malaysian Private Entities Reporting Standards [MPERS]).

Paiwaian Perakaunan Sektor Awam Malaysia (Malaysia Public Sector Accounting Standard [MPSAS]).

Peraturan-Peraturan Zakat dan Fitrah Negeri Selangor 2013.

Pramanik, A. H. (1997), Development and distribution in Islam, Pelanduk Publications, Petaling Jaya.

Qaradawi, Y. (2001), Fiqah al-Zakah : a comprehensive study of Zakah regulations and philosophy in the light of the Quran and Sunna, Islamic Book Trust, Kuala Lumpur.

Saleem, M. Y. (2007). A Handbook on Fiqh For Economist 2. Gombak: International Islamic University of Malaysia.

Wan Ahmad, W. M. (2012), "Zakat investment in Malaysia : a study of contemporary policy and practice in relation to Shari'a", University of, Edinburgh.

Zarqa', Muhammad Anas, "Islamic Economics: An approach to human welfare." International Conference on Islamic Economics (Selected Papers). Delhi: Amar Prakashan. 1984.

Functional Expense Reporting Practice Among Non-Profit Organisations (NPOs)

Noor Raudhiah Abu Bakar, Teh Suhaila Tajuddin, Norlia Abdul Karim

International Islamic University College Selangor

<https://doi.org/10.58458/ipnj.v09.01.04.0059>

Received: 28 August 2019

Reviewed: 1 November 2019

Accepted: 17 November 2019

Abstract

The objectives of the study are to understand the practice of Functional Expense Reporting (FER) and to identify the factors influencing the practice of Functional Expense Reporting (FER) by non-profit organisations (NPOs) in Malaysia. The study on NPOs is critical because non-profit financial reporting also has the potential for accounting fraud and scandal as there is a lack of accounting standards. Many NPOs cannot provide the right information about their relative effectiveness in fulfilling their mission. As a result, donors, funders, and charity watchdog organisations have placed undue reliance on financial indicators, many of which according based on reported functional expenses. The presentation regarding the expenses based on a "functional" classification reflects the expenses according to the purpose of the expenses incurred. A functional expense presentation helps readers of financial statements (including donors, foundations, regulators, and financial institutions) in understanding how a NPOs spends its resources. This study is using the qualitative research approach to meet the objectives. The data collections are using in-depth interviews and reviews on organisational documents. Face to face and semi-structured interviews conducted between the preparers/founders/employees of financial reporting of four (4) NPOs, the controllers which consist of three (3) officers from Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU), Jabatan Perdana Menteri (JPM) and one (1) auditor. The document reviews include the financial reporting of NPOs that also been analysed to identify whether the functional expenses have presented. From qualitative research, the study had identified three main factors that are influencing the practice of functional expense reporting. The factors are accountability, policy requirement, and trust. Specifically, this paper only focuses on NPOs, which registered under BHEUU. The findings of this study are expected to state the current practices of functional expense

reporting by NPOs in Malaysia. The presentation of expenses as both natural and functional is meaningful to users and is encouraged for all organisations in promoting accountability among NPOs.

Keywords: Functional Expense Reporting (FER), non-profit organisations (NPOs), accountability, policy requirement, trust

Introduction

In Malaysia, non-profits organisations (NPOs) have grown in numbers over the past decades; they have also increased in fraud scandals concerning accountability among NPOs. Employees and board members accused because of the mismanagement of the funds for personal gains and fraud.

One of the issues often raised is whether these organisations have been efficiently utilising the resources that they have been receiving from the government, as a local funder, and from charity donors. Donors suffer from information asymmetry because NPOs delay or limit their release of information (Zainon, Atan, & Y., 2014). Thus, NPOs would perform better by communicating relevant information to potential donors. Consequently, it enhances the level of transparency in reporting the financial expenses of NPOs to the stakeholders. Such examination is expected to provide some insight into the potential motivations for transparency in annual reports of the NPOs and consequently contributes to the deliberations of enhancing the transparency of NPOs by various regulatory authorities (Roshayani, Noorbijan, Farah & Normah, 2013). Nevertheless, the increasing calls for transparency in the non-profit sector indicate that donors need some information that can assure the NPOs reputation and legitimacy.

The accountability of NPOs will be an increase in the existence of Functional Expenses Reporting (FER). As suggested by Zainon et al. (2014), the disclosure practices by NPOs could be improved by disclosing a good quality of information. One of the ways is by preparing the FER for NPOs stakeholders. Disclosure statements and reports are among the most widely used tools of accountability and required by federal or state laws in many countries (Ebrahim, 2010). The lack of regulatory requirements or best practices concerning accountability increases various risk exposures to NPOs, including fraud risk (Tajuddin, Bakar, & Karim, 2016). The absence of good quality public mechanisms of accountability inhibits the impact of the potentially more effective private mechanisms in building trust (Hyndman & Mckillop, 2018).

Trust among donors is also important as stated by Gee and Schreck (2018) that their theoretical, lab, and field results combined suggest people are more likely to donate when they believe they are more pivotal to securing matching money. Kearns (2014) argues that: 'without public trust, nearly every other resource that a non-profit organisation uses to advance its mission will be jeopardised.' While charitable missions focus on beneficiaries (or society at large), the resources to enable charitable activities to stem from a range of other stakeholders, trust is

as essential to the relationship between charities and their donors or funders, who give not for their benefit, but in trust that others will gain from their donations (Bekkers & Wiepking, 2011). Moreover, charity volunteers (who contribute essential and extensive human input to a charity) may disengage when trust has undermined. Also, trust underpins relationships with the public (who also may be beneficiaries, donors, and/or volunteers), and it is this stakeholder group that, ultimately, is the source of tax benefits (Bryce, 2016). Even beneficiaries, perhaps the least influential stakeholders of all, tend to disconnect where trust is lost (Kearns, 2014). In order to ensure accountability and increase trusts of donors among NPOs, the practice of FER should be compulsory for NPOs in Malaysia.

This paper has two main aims. First, it aims to understand the practice of FER. These will broaden the understanding of how the practice of FER among Malaysian NPOs and hence enrich the FER and financial reporting in NPOs literature. Second, the paper aims to identify the factors influencing the practice of FER by NPOs in Malaysia.

To pursue the aims of the study, a grounded study is conducted for over six months. Semi-structured interviews and organisational documents are in the data collection process. The findings reveal that even though FER will increase the accountability and trust among donors, the used of FER is limited among NPOs in Malaysia. They have to have audited financial reporting, but FER is not compulsory, and the auditor produced a report that accountable only for the trustee of NPOs. The audited financial statement of NPOs also not available for donors as well as the public. NPOs also are not compulsory to disclose it.

This paper organised as follows. The next section provides a literature review, which begins with a discussion on the studies of FER in NPOs and NPOs in Malaysia. These followed by a section on the research method and design of the study. The subsequent section focuses on the analysis of the case study, including the background of the NPOs controller BHEUU, the practice of FER in three NPOs, and factors contribute to the practice and FER from auditor's view. These are followed by the discussion and conclusion sections.

Literature Review

The literature review divided into two subsections. The two subsections are accountability and legal requirement among NPOs and FER in NPOs.

Accountability and Legal Requirement Among NPOs

NPOs are held accountable by various numbers of entities ranging from their boards, their funders, regulators, and the general public. Accountability positioned in two dimensions: accountability to external stakeholders, and secondly, it refers to the method of legally requiring information to be submitted (Howson & Barnes, 2009). The essential element of accountability in NPOs for the external stakeholders, particularly donors, is through information reported.

NPOs boards are under public scrutiny as media detailing the issue of trust based on public affairs of NPOs financial scandals. Doyle (2005) held that accountability for NPOs rests on

the boards. The boards are held responsible for ensuring that they delivered what they said they would do. Donors monies should be collected and spent as stipulated in their mission and vision. The boards also are people who will guarantee the donors that NPOs will deliver the desired outcome.

Harmon (1995) argued that accountability means differently for stakeholders. From the donors perspective, donations will be used for its intended use to support the NPOs mission and vision. Funder views that accountability aligned details with the objectives, and the NPOs have a proper system on monitoring them. On the other hand, the public at significant needs to assure that monies received by NPOs spent on the right cause, as mentioned in the mission and vision of NPOs.

While, Brody (2001) identifies four aspects of accountability, that are good governance, adherence to mission, fiscal honesty and fraud avoidance on the other hand Doyle (2005) stated that boards of NPOs should be held accountable for three aspects, that are financial and legal accountability, moral accountability and outcomes accountability.

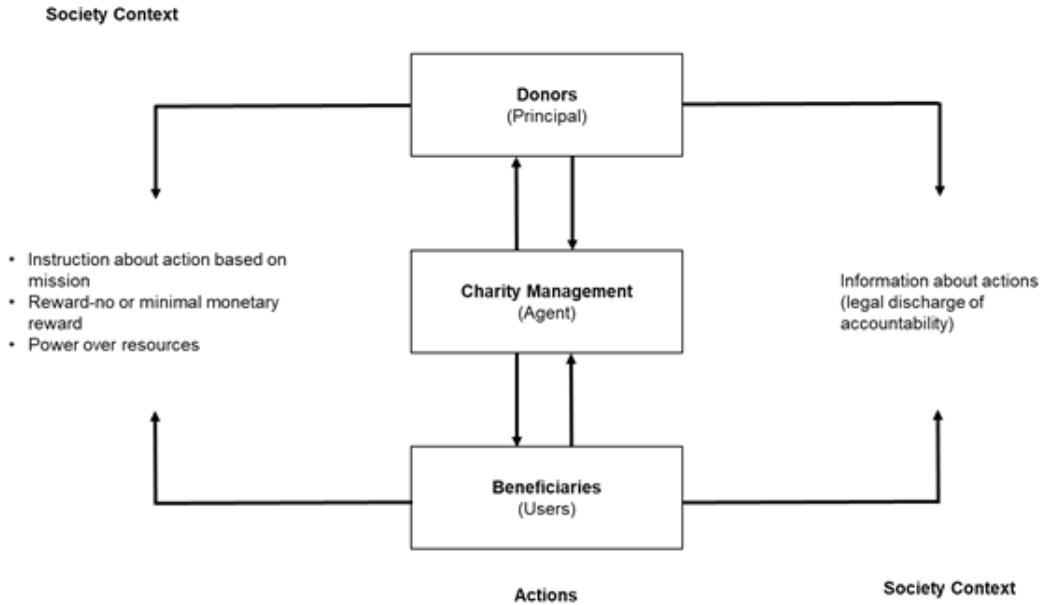
The board's most significant concerns will be financial performance and legal status. Findings show that if non-profit leaders failed to address this issue, the government should step in to regulate NPOs governance. The second issue is moral accountability. Donors have the right to know and assured that their contribution meets their intended donation purposes. Boards are held responsible for portraying their due diligent towards achieving the organisational goal by managing the donation accordingly. The third issue is outcome accountability. Funders require organisational to preset organisational goals and publicly report on achievement.

Cristian, Tina, and Fuminori (2018) highlight on benchmarking the efficiency of NPOs on overhead expenses ratio to direct cost that reaches the beneficiaries. They stated donors generally favour lower overhead costs such as fundraising and administrative cost compared to monies spent on reaching the objective of vision and mission of NPOs.

Bowman (2006) stated that overhead costs for NPOs are expenses not related to programs known as indirect costs. Hansmann (1987) agreed that sometimes donations are bound on the designate purposes on which they collected. Christian et al. agree that NPOs are not using earmark donations to conduct either for the program or overheads. Their research concludes that the degree of transparency concerning financial information on funds allocation should be provided in detail for donors as NPOs performance measurement. Their research shows that financial reporting, which includes overhead costs information, leads to the efficient administration of NPOs, which may result in lower administration costs as compared to funding allocated to the program.

Zainon et al. suggested the accountability model for NPOs consist of Donors as a principle, Charity Management as an agent and Beneficiaries as users. Figure 1 below showed the relationship between those three in a social context.

Figure 1: NPOs Accountability Model

Source: Zainon et. al. (2014)

Zainon et al. (2014) have suggested that the disclosure practices by NPOs to be improved by disclosing a good quality of information. One of the ways is by preparing the FER for NPOs stakeholders. The accountability of NPOs to donors has improved through legal requirements, and disclose information to the public can be achieved. In Malaysia, the legal requirement for NPOs also depends on their registration with which the regulatory bodies. There are many regulatory bodies for NPOs, and each of them has different legal requirements. Table 1 below shows the regulatory requirement for NPOs in Malaysia.

Table 1: Regulatory Requirement for NPOs in Malaysia

Regulatory Body	Regulatory	Financial Statements
Registry of Society (ROS)	1966: Societies Act (Act 335) and Regulations [Section 14(d)] Form 9	Statement of receipts and payments and the balance sheet
Inland Revenue Department (IRD) for tax-exempt status	Income Tax Act 1967 [Section 44(6)]	Audited Financial Statements
Jabatan Perundangan, Jabatan Perdana Menteri (BHEUU)		Audited Financial Statements

There is no standard for NPOs in Malaysia, and the NPOs registered under the Inland Revenue Department (IRD) usually prepare accounts similar to Small and Medium Companies (SME). For NPOs registered under BHEUU, there are no specific standards for financial statements, and NPOs no need to disclose their financial statements to the public.

In summary, there is no specific standard for NPOs financial statements. There is also no legal requirement for NPOs in Malaysia to disclose their financial statements to the public, and FER is far from applying to NPOs in Malaysia. This study chooses NPOs registered under BHEUU as the sample of study due to the importance of accountability NPOs in Malaysia, and NPOs have social obligations for the donors.

Functional Expenses Reporting (FER) in Non-Profit Organisations (NPOs)

Functional Expense Reporting (FER) is not a new type of financial reporting for NPOs. FER is useful for both management and giving decisions as non-profit managers and their donors rely on it (Hager, Pollak, Wing & Rooney, 2004). FER is functional classifications group expenses according to the purpose for which the costs incurred comprising the program, administration, and fund-raising. FER is also a method of grouping expenses according to the purpose for which the costs incurred. The primary functional classifications are program services and supporting activities (Lucas, undated).

FER is meant to help donors, creditors, and others in assessing an NPOs service efforts, including the costs of its services and how it uses resources, a statement of activities or notes to financial statements shall provide information about expenses reported by their functional expense classification, such as significant classes of program services and supporting activities, for example:

- a. Program services
- b. Supporting activities, which often include one or more of the following:
 - i. Management and general activities
 - ii. Fundraising activities
 - iii. Membership development activities

Activities that represent direct conduct or direct supervision of program or other supporting activities require allocation from management and general activities. Additionally, certain costs benefit more than one function and, therefore, shall be allocated. For example, information technology generally can be identified as benefiting various functions, such as management and general (for example, accounting and financial reporting and human resources), fundraising, and program delivery. Therefore, information technology costs generally would be allocated among the functions receiving the direct benefit (FASB, 2016).

Table 2: Sample of Statement of Functional Expenses

Home4U					
Statment of Functional Expenses for the Year 2015					
Nature	Function				
	Program # 1	Program # 2	Management & General	Fundraising	Total
Salaries and benefits	\$45,000	\$93,000	\$30,000	\$10,000	\$178,000
Rent and utilities	12,000	20,000	5,000	5,000	42,000
Printing and supplies	6,000	10,000	3,000	5,000	24,000
Depreciation	5,000	8,000	2,000	1,000	16,000
Total	\$68,000	\$131,000	\$40,000	\$21,000	\$260,000

In the U.S, all NPOs follows the required by Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) 117, Financial Statements of Not-for-Profit Organizations to report expenses by functional classification. (The Urban Institute and Indiana University, 2004). The most severe and widespread problems in non-profits concern expenses by functional classification (program, management and general, and fundraising) as in Table 2. Many non-profits cannot provide the right about their relative effectiveness in fulfilling their mission. As a result, donors, funders, and charity watchdog organisations have placed undue reliance on financial indicators, many of which, according to reported functional expenses (Wing et al., 2006). Many users of non-profits financial statements place primary emphasis on expenses by functional classification, so non-profits should treat the allocation of expenses as an essential audit issue.

This paper aims to understand the practice of FER among NPOs in Malaysia. This paper also wants to identify the factors influencing the practice of FER by NPOs in Malaysia. The study applies the theory of philanthropy in order to examine the factors influencing the practice of FER by NPOs in Malaysia. The next section further discussed in the theory of philanthropy.

Theory of Philanthropy

A theory of philanthropy articulates how and why a foundation will use its resources to achieve its mission and vision. The theory-of-philanthropy approach is designed to help foundations align their strategies, governance, operating and accountability procedures, and grantmaking profile and policies with their resources and mission. Articulating a theory of philanthropy is a way for a foundation to make explicit what is often only implicit. These enable internal and external actors to explicitly pose significant questions and resolve key decision points, to understand and play important roles more fully and effectively, and to improve performance by enhancing alignment across complex systems both internally and externally (Patton, 2011).

The theory of philanthropy treats external systems as context, which a foundation needs to understand sufficiently to identify opportunities and levers for impact. At the same time, the theory of philanthropy work examines how the foundation's internal core reality (history,

assets, priorities, procedures) also provides opportunities and levers for impact. The internal-external connections constitute a road map for adding value in the world.

A study by Hassan, Masron, and Mohamed (2018) used the theory of philanthropy in examining the trusts among generation Y towards the attitude of the charitable organisation in a monetary philanthropic donation. The result of the study shows that perceived integrity, perceived ability, and perceived benevolence were found to influence the attitude directly. The study is using the theory in order to predict donation behaviour. The result of the study also shows that trust is one of the main factors influencing donation.

By using the theory of philanthropy, this study examines the practice of FER among NPOs and the factors influencing the practice. The next section will discuss the research methodology and the description of the case study organisation.

Research Methodology

This study is using the qualitative research approach to meet the objectives, which are to understand the practice of functional expense reporting and to identify the factors influencing the practice of functional expense reporting. The data collections are using in-depth interviews and review organisational documents. The practice of FER in four NPOs registered under BHEUU of Malaysian named A, B, C, and D (fixtures name). The rationale for applying a multi-case study approach is to be able to capture rich and holistic material used as a comparison to previous studies (Sharma, Lawrence, & Lowe, 2010). Face to face and semi-structured interviews conducted between the preparers/ founders/ employees of financial reporting of four (4) NPOs, the controllers which consist of three (3) officers from Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang, Jabatan Perdana Menteri (BHEUU) and one (1) auditor. The organisational document that has reviewed including one (1) audited financial statement two (2) leaflet and three (3) official website. The document reviews include the financial reporting of NPOs that also been analysed to identify whether the functional expenses presented from January 2017 until July 2017.

In total, ten (10) interviews were carried out. The interviews were semi-structural, lasting about one hour each for both three (3) men, and seven (7) women. In total, one (1) person from foundation A, two (2) persons from foundation B, two (2) persons from foundation C, one (1) person from foundation D, three (3) executives from BHEUU and one (1) auditor. All interviewees have been presented with no names to ensure research participant anonymity. Table 3 is a list of interviewees, their positions, the attached department, job description, and their involvement in BSC.

Table 3: List of Interviewees

Interviewee	Position	Organisation	Job description
1	Accountant	Foundation A	Do a full set of accounts and prepare financial statements.
2	Account Executive	Foundation B	Do a full set of accounts and prepare financial statements.
3	Manager	Foundation B	Manage the employees and program.
4	Executive Secretary	Foundation C	Manage the foundation and program.
5	Account Assistant	Foundation C	Prepare a basic accounting job.
6	Corporate Executive	Foundation D	Promoting the foundation program.
7	Executive	BHEUU	Head of Policy Section
8	Executive	BHEUU	Policy Section
9	Executive	BHEUU	Policy Section
10	Auditor	Audit Firm	Prepare financial statements and auditing jobs for NPOs.

Analysis of Research Materials

The following analysis collates the observations from interviews conducted and reviews of organisational documents. The analysis is divided into four foundations, and for each foundation, there are two points: (1) the practice of FER in NPOs, and (2) the factors influencing the practice of FER by NPOs in Malaysia. The analysis also reviews the perception based on regulators of NPOs: BHEUU and the auditor for NPOs.

Foundation A

Foundation A was set up in September 2008, under the Act of 1990. This foundation is led by Dato A as Chief Executive Officer and has twenty six (26) employees. Interviews conducted with Accounting Executive of Foundation A. This study also reviews annual reports of Foundation A.

All the decisions made must be through a board of Trustees of Foundation A. The donation for Foundation A is by cash waqaf and certificate. The collected donations were during special programs, opening booths, promotions, deducting from salary, and through the online collection. The preparation of accounts through Malaysia Accounting Standard Board (MASB) and the financial reporting audited before sending the report to BHEUU. The waqaf also compliance with syariah based compliance. The audited financial reporting will be published with annual reports and also available for the public and donors. The reasons for publishing to the public are for accountability, and it is also a decision from the Board of Trustees and Chief of the Board. There is also influence and requirement by the donors and potential donors. The availability of financial statements increases the trust among donors.

The financial statement for Foundation A also includes FER. All the receipts and expenses are disclosed and reports based on function and program. The auditors make a significant

contribution by guiding and giving suggestions on how the financial statement should report and also include the FER. Foundation A has a proper audited financial statement. However, their financial statements are not consistent. In the first two years, they have included FER but did not include it for the third year. They have different formats of presenting their financial statements for the third year. These refer to the result of not having a financial reporting standard for the foundation registered by BHEUU.

Based on the interviews, the factors influencing the FER practice in Foundation A are accountability and trust, as stated by the interviewers.

Foundation B

Foundation B was set up in March 2009. Foundation B only has six (6) employees and two (2) committees. However, Foundation B has many volunteers, with a total of three hundred (300) volunteers. Interviews conducted with Accounting Executive and General Manager of Foundation B. This study also looks at annual reports and management reports of Foundation B.

Foundation B runs a continuous program and an Ad hoc program. Based on the annual report, this study summarised that the financial reporting of Foundation B is clear and easy to understand. Financial reports can be achieved online, showing transparency in financial reporting. Financial reports are also distributed to donors exclusively. Financial reports also have expenditures according to function FER.

The factors that influence the practice of financial reporting and expenditure according to function in Foundation B are to increase accountability to donors and stakeholders. Manager of Foundation B, with extensive experience in management, also plays a vital role in influencing financial reporting practices in Foundation B. Foundation B is also subject to reporting requirements by the BHEUU. Foundation B shows a high standard of accountability because Foundation B can easily show their management accounts for research purposes.

Foundation B also makes strategic alliances to ensure they can reach their customer needs. Foundation B strongly cares for donors and their stakeholders by providing specialised reports for them. Trust and accountability in the organisation described in terms of transparency, justification, compliance and enforcement.

Foundation C

The Foundation C was established in October 2010 under the 258 Act under the BHEUU. Foundation C only has two (2) employees consists of Executive Secretary and Account Assistant. Interviews conducted with both employees of Foundation C. The purpose of the establishment is to realise the intention of the trustee to make welfare and education. Different from Foundation A and B, Foundation C does not disclose its financial statement to the public.

The Executive Secretary manages the entire related foundation, including the financial part. This foundation receives funds from various parties. The financial reporting assigned to an accounting firm, and the staff makes sure all expenses and receipts have supporting documents. The audited financial reporting conducted every year.

There are problems in the foundation regarding accounting records, which relate to documentation. There is insufficient information about beneficiaries of the foundation and lack of information regarding the recipient's letter issued by the foundation. The staff does not well maintain records and files.

Foundation D

The Foundation D was set up in November 2011 under the 258 Act under the BHEUU. Foundation D has twenty-two (22) employees, and the interview conducted with Marketing Executive.

Similar to Foundation C, Foundation D does not disclose its financial statement to the public. Foundation D is accessible and always promoted its program through television. This foundation gives free specific religious education to the orphan, new converter, and this foundation goes through the public by promoting their program in social networks, including media and the internet.

The account executive prepares the financial statement for Foundation D for audit. This financial statement does not publish to the public because there is no legal requirement for them to do that.

The donors have options to donate through the online web. The number of donations for the specific program is on the website, but there is no absolute certainty about the maintenance of the web. This is because, after one month, the amount collected from the public which publishes on the web maintains the same. It is either the donation has no changes or the web is not updated.

Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU)

The NPOs in Malaysia can choose to register under Bahagian Hal Ehwal Undang-Undang (BHEUU), Registrar of Societies (ROS), or Suruhanjaya Syarikat Malaysia (SSM), but it also depends on company structure. If the NPOs are subject to membership fees, it is better to register under ROS. NPOs had to register under SSM in the form of more commercial and involved in making a profit. NPOs under BHEUU are only for charity and subject to Act 258.

BHEUU is regulator for NPOs which registered under Act 258: The Trustee (Incorporation) Act 1952 [Act 258] is the act to register trustees of a body/group of persons as an incorporation establishment established for religious, educational, literary, scientific, charitable/social, or religious purposes as provided under Section 2, Act 258. This Act applies only to Peninsular Malaysia only.

The certificate issued is a Certificate of Incorporation. Certificate of Incorporation is a registration certificate as a body corporate issued by YB Minister in the Prime Minister's Department in accordance with the provisions of Section 2 of Act 258. The trustee who has obtained the Certificate of Incorporation shall be a body corporate with the name specified in the certificate and has a seal Am alone and can claim and be charged on his behalf. The validity period of the certificate of incorporation is to remain indefinitely unless cancelled.

Interviews conducted with three (3) employees from BHEUU and only three (3) of them are the controller for all three hundred (300) and above trustees registered under them. BHEUU controls the NPOs by requirement audited financial statements and subject to Act 258.

The powers of the Minister under Act 258 are:

- i. The Minister may require to obtain an oath declaration or other evidence to confirm the statement and particulars of the application and any other information and other information deemed necessary.
- ii. The Minister may refuse an application for a Certificate of Incorporation if he is satisfied that the application fails to comply with the provisions of Act 258 or any regulations made thereunder.
- iii. The Minister by order may revoke the Certificate of Incorporation if it contravenes any provision under Section 17 of Act 258.

If NPOs do not comply with the requirement, they will be warned three (3) times, six (6) months after the date. If they cannot comply, the action taken is to revoke the certificate, and they can no longer make money or donations. Several NPOs certificates have withdrawn previously.

According to Act 258:

A corporation may be revoked or suspended by the YB Minister in the Prime Minister's Department when:

- i. Incorporated by means of fraud, error, or misrepresentation;
- ii. Used for an illegal or harmful purpose or unsuitable for the safety of the federal, public order and morals of this country;
- iii. Found to have deviated from the original objectives of its establishment;
- iv. Has intentionally violated the provisions in Act 258 and the regulations made under this Act; and / was found guilty of any offence punishable of not less than Ringgit Malaysia One Thousand (RM1,000) or imprisonment of not less than one year or both.

If the trustee makes a problem, then he/she will be disqualified. Based on Act 258, disqualification of a trustee:

Pursuant to Section 6A, a trustee disqualified if:

- i. Has been convicted of any offense under any law and liable to a fine of not less than Ringgit Malaysia one thousand (RM1,000) or imprisonment not less than one year or both;
- ii. Be liable to imprisonment, supervision, restricted residence, banishment, or eviction made against him or any form of restriction or supervision, with bonds or otherwise have been imposed on him under any law relating to the security of the federation or any part thereof, crime prevention, detention, limited home, or immigration prevention.
- iii. Bankrupt;
- iv. Not perfect sense.

The NPOs also do not have any requirement to publish their financial statements to the public or donors as nothing recorded in Act 258. As informed by BHEUU, Act 258 only acting on the interests of the trustee. The responsibilities of the trustee incorporated under Act 258 are:

- i. Record all proof of payment and receipt for each expenditure and submit an audited financial report to YB Minister in the Prime Minister's Department through the Legal Affairs Division of the Prime Minister's Department (BHEUU, JPM) on or before June 30 each year.
- ii. Notify the Minister in the Prime Minister's Department via BHEUU, JPM regarding any change of trustee board (new appointment / re-appointment / dismissal/resignation), address change or telephone number, or any matter relating to it.
- iii. Submit annual reports of activities performed by the foundation.

The problem faced by BHEUU with the NPOs is governance issues. Not all registered NPOs want charity, and there are other purposes, such as political or social issues. There is also a problem with the information given by NPOs; some of them are unreachable, for example, a telephone number and address. Some of them are not available, and the information sent by post only. Maybe there are some NPOs that BHEUU was unaware of as they only took over from the Attorney General's Chambers in 2005/2006. However, the NPOs will take initiatives by themselves because they will have a problem with LHDN if their certificates are no longer valid. There is no information available from the beginning because of the takeover from the state attorney's department.

BHEUU realised that the problem in NPO is there is no standard report template of financial statement. The audited financial statement is varied not only among themselves but also on the inter-year of NPOs. Some of the trustees of NPOs have no knowledge of financial reporting, and their record is a mess and not completed.

Auditor of NPOs

The auditor is one of the partners in the Audit Firm. The auditor has been prepared and audited the foundation. The auditor prepared and audited the financial statement based on the board of trustees and based on the information that can be provided by the foundation.

Sometimes the financial statement cannot be comparable because the information between two years is very different. It depends on the information given by the foundation, and the items are very different because of no standards on NPOs financial statements. The financial report is also the same as the Malaysian Private Entities Reporting Standard (MPERS) or financial statement for SME.

The auditors need not disclose the expenses or do FER in the financial statement of NPOs. The auditor's responsibility based on the requirement by the trustee board. The audited financial statement for NPOs does not have any requirement to disclose to the public, including donors.

Based on the findings from four NPOs, BHEUU and auditors, the summary is:

1. There is no legal requirement for disclosing or reporting FER in NPOs registered under BHEUU.
2. Even though the donors are important stakeholders, there is no legal requirement for NPOs to disclose their financial statements to the public and donors.
3. The NPOs choose to voluntary publish their financial statement to get trust from the donors and potential donors.
4. There is a variation on the presenting financial statement among NPOs. The factors of variation are information given by the foundation and the requirement by the board of trustees.
5. The foundation chooses to publish a financial statement to increase trust and accountability to donors and potential donors and influenced by the Chief of a Trustee.

Discussion and Conclusion

This session consists of two main parts, which directly linked to the aims of the study. This paper discusses the practice of FER in NPOs and then identifies the factors influencing the

practice of FER in Malaysian NPOs.

The result showed that the practice of FER is varied among NPOs in Malaysia. Both Foundation A and B have practice FER in their annual report because of the requirement by the donors, accountability to donors, increase trust among donors, and influence by the Chief of Trustee. Foundation C and D do not publish their financial statements because of no requirement to publish. The practice of FER also cannot be examined because of their unavailability of financial statements. As such, this study gives a contribution to the theory and practice of financial reporting research, particularly understanding FER practice in a real context.

The result is also consistent with the theory of philanthropy. The mission and vision of foundation are through action to gain publishing financial reporting to the public and donors because of accountability and to gain trust from the donors and potential donors. This result is consistent with Hassan et al. (2018), that provide empirical evidence on trust affecting donors behaviour. The foundation does not provide access to their financial statement because there is no legal requirement for them to publish their financial statement to the public or donors.

The contribution of the study is an added literature on FER practice among NPOs, and give additional evidence on factors affecting the FER practice. The study also documents the practice of FER in Asian countries, which argued as an underdeveloped area deployment of the management control system. Hence, more research needed in the area from developing countries (Hopper, Tsamenyi, Uddin, & Wickramasinghe, 2009). The fact that developing countries operated differently due to its diverse culture and different political system provides an alternative explanation of the financial accounting area.

From government perspectives, the result of this study presented a broader and more precise picture of how NPOs practice the FER. The insights from the findings help the government, especially BHEUU, to identify the problem encountered. This study suggests the BHEUU come out with a template of Financial Statement with FER for all NPOs with guidelines. These templates will be useful for all NPOs, and the financial statement can be comparable among them and inter-company.

This study also suggests that all NPOs have to publish their financial statements and make it available for the public. It will increase the accountability of NPOs to the donors and the public and increase trust among the former.

The research methodology provided a comprehensive understanding of the practice of FER in NPOs. In order to know and understand the practice, a qualitative methodology is much suitable as the methodology enables the researcher to understand the complexity and the dynamic process of implementation FER (Norhayati & Siti-Nabiha, 2009).

In summary, the researcher construes that this study significantly contributes to the financial reporting practice in Malaysian NPOs by examining the FER practices in order to see the factors affecting the practice. Hopefully, this study enhanced our understanding of the FER practices in NPOs.

The limitation of this study is generalisability. Dissimilar organisations will not be able to gain knowledge from the study. However, the possibility of transferability and replication may exist for selected organisations. The same strategies that increase the internal validity of the study will also increase external validity.

References

- Bekkers, R., & Wiepking, P. (2011). A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms That Drive Charitable Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(5), 924–973.
- Bowman, W. (2006). Should donors care about overhead costs? Do they care? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35(2), 288–310.
- Brody, E. (2001). Accountability and Public Trust. In L. Salamon (Ed.) *The State of America's Nonprofit Sector*. Washington D. C.:Brookings Institute Press (pp. 221–310).
- Bryce, H. J. (2016). The public's trust in nonprofit organizations: the role of relationship marketing and management. *Nonprofit Quarterly*, 11(January).
- Cristian, B., Tina, W., & Fuminori, T. (2018). Fund allocation in NPOs: the role of administrative cost ratios. *CEJOR*, (26), 307–330.
- Doyle, L. M. (2005). Nonprofit Board Accountability: A Literature Review and Critique. *SPNARReview*, 1(1).
- Ebrahim, A. S. (2010). The Many Faces of Nonprofit Accountability. *Jossey-Bass Handbook of Nonprofit Leadership and Management*, 3(August), 98–121. <https://doi.org/10.1002/9781119176558.ch4>
- FASB (2016). Not-for-Profit Entities (Topic 958). Financial Accounting Series. FASB Accounting Standard Update. No. 2016-14 August 2016.
- Gee, L. K., & Schreck, M. J. (2018). Do beliefs about peers matter for donation matching ? Experiments in the field and laboratory □. *Games and Economic Behavior*, 107, 282–297. <https://doi.org/10.1016/j.geb.2017.11.002>
- Hager, Mark A., Pollak, T., Wing, K. & Rooney, P. M. (2004) Getting What We Pay For: Lo Overhead Limits Non-Profit Effectiveness. Non-Profit Overhead cost project. Facts and Perspectives, Brief no.3.
- Hansmann, H. (1987). Economic theories of nonprofit organisation. *Nonprofit Sector Research Handbook*, 1, 27–42.

- Harmon, M. (1995). *Responsibility as paradox. A critique of rational discourse on Government*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hassan, S. H., Masron, T. A., & Mohamed, N. (2018). Antecedents of trust towards the attitude of charitable organisation in monetary philanthropic donation among generation-y, 23(1), 53–78.
- Hopper, T., Tsamenyi, M., Uddin, S., & Wickramasinghe, D. (2009). Management accounting in less developed countries: what is known and needs knowing. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 22(3), 469–514. <https://doi.org/10.1108/09513570910945697>
- Howson, K., & Barnes, L. (2009). Board structure and accountability: A not for-profit governance perspective. In *Accounting and Finance Association of Australia and New Zealand (AFAANZ) Conference 2009*, Adelaide, Australia.
- Hyndman, N., & Mckillop, D. (2018). SC. *The British Accounting Review*. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2018.01.001>
- Kearns, K. P. (2014). Ethical Challenges in Nonprofit Organizations: Maintaining Public Trust. In H. George Fredrickson and R. K. Ghare (Eds.), *Ethics in Public Management* (pp. 265-292). Routledge., New York:
- Norhayati, M. A., & Siti-Nabiha, A. K. (2009). A case study of the performance management system in a Malaysian government linked company. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 5(No. 2), 243–276.
- Patton, M. Q. (2011). *Developmental evaluation: Applying complexity concepts to enhance innovation and use*. New York: Guildford Press.
- Roshayani Arshad, Noorbijan Abu Bakar, Farah Haneem Sakri & Normah Omar (2013). Organizational Characteristics and Disclosure Practices of Non-profit Organizations in Malaysia. *Asian Social Science*; Vol. 9, No. 1; 2013
- Sharma, U., Lawrence, S., & Lowe, A. (2010). Institutional contradiction and management control innovation: A field study of total quality management practices in a privatized telecommunication company. *Management Accounting Research*, 21, 14.
- Tajuddin, T. S., Bakar, N. R. A., & Karim, N. A. (2016). Functional expense reporting for non-profit organizations. In *Proceeding of the 3rd International Conference on Management & Muamalah 2016 (3rd ICoMM)* (pp. 269–276).
- Wing, K., Gordon, T. Hager, M., Pollak, T. and Rooney, P. (2006). Functional Expense Reporting for Nonprofits. *THE CPA JOURNAL*.

Zainon, S., Atan, R., & Y., B. W. (2014). An empirical study on the determinants of information disclosure of Malaysian non-profit organizations. *Asian Review of Accounting*, 22(1).

Perakaunan Hasil Wakaf bagi Majlis Agama Islam Negeri di Malaysia

Fathiyyah Abu Bakar¹, Ku Nor Izah Ku Ismail, Chek Derashid, Norfaiezah Sawandi
Muhammad Syahir Abdul Wahab, Suhaimi Ishak

Universiti Utara Malaysia

<https://doi.org/10.58458/ipnj.v09.01.05.0060>

Received: 26 September 2019

Reviewed: 6 November 2019

Accepted: 20 November 2019

Abstrak

Wakaf memainkan peranan penting dalam memacu sosio-ekonomi masyarakat Islam kerana harta-harta wakaf boleh dimajukan dan dibangunkan untuk kemaslahatan awam. Kajian ini bertujuan untuk meneliti amalan perakaunan bagi wakaf di Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) di lima buah negeri di Malaysia, dengan memberikan tumpuan kepada pengiktirafan hasil berkaitan dengan wakaf. Untuk tujuan tersebut, penelitian ke atas Laporan Tahunan MAIN bagi tahun kewangan 2016 telah dibuat. Ini diikuti dengan temu bual dengan dua belas orang responden yang terlibat secara langsung dengan pengurusan dan perakaunan wakaf di MAIN berkenaan. Temu bual ini bertujuan untuk mendapatkan maklumat lanjut dan gambaran yang lebih jelas tentang amalan semasa perakaunan bagi hasil wakaf dan mengesahkan apa yang didedahkan di dalam penyata kewangan. Seterusnya, kajian ini akan memberikan beberapa cadangan berhubung dengan perakaunan hasil wakaf. Kajian ini mendapati tidak terdapat keseragaman dalam mengiktiraf, mengukur dan mendedahkan item-item berkaitan hasil wakaf. Diharapkan kajian ini dapat membantu pihak-pihak yang berkepentingan, terutamanya MAIN yang mengurus dana wakaf di Malaysia, dan pihak Jabatan Akauntan Negara Malaysia (JANM) dalam membangunkan piawaian perakaunan yang bersesuaian bagi MAIN dalam mengakaunkan item-item berkaitan dengan hasil wakaf.

Kata kunci: wakaf, perakaunan wakaf, kumpulan wang wakaf, hasil wakaf, Majlis Agama Islam Negeri

1 Penulis adalah Pensyarah di Pusat Pengajian Perakaunan Tunku Puteri Intan Safinaz (TISSA-UUM), Universiti Utara Malaysia. Artikel ini adalah sebahagian daripada dapatan projek penyelidikan yang dibiayai oleh Jabatan Akauntan Negara Malaysia.

Abstract

Waqf plays a vital role in driving the socio-economy of the Muslim community because waqf assets are for the benefit of society. This study aims to examine the accounting practices for waqf at the State Islamic Religious Council (SIRC) of five states in Malaysia, focusing on the recognition of waqf-related income. To this end, a review of the SIRC's Annual Reports for the financial year 2016, followed by a series of interviews with twelve respondents who were directly involved in the management and accounting of waqf in the SIRC. These interviews are intended to provide more information and a better picture of the current accounting practices for waqf revenue and to confirm the disclosure in the financial statements. In turn, this study proposes some suggestions on accounting for waqf revenue. The results of this study show that there is no uniformity in the recognition, measurement, and disclosure of items relating to waqf revenue. This study will assist stakeholders, especially the SIRC, who manage the waqf fund in Malaysia, and the Accountant General's Department of Malaysia in developing appropriate accounting standards for SIRC in accounting for items related to waqf revenue.

Keywords: *waqf, waqf accounting, waqf fund, waqf revenue, State Islamic Religious Council*

Pendahuluan

Di Malaysia, pengurusan wakaf (selain daripada pengurusan zakat dan baitulmal) diletakkan di bawah tanggungjawab Majlis Agama Islam Negeri (MAIN). Wakaf merujuk kepada salah satu daripada bentuk sedekah jariah yang telah disyariatkan oleh Allah SWT dan ia mempunyai tujuan-tujuan yang khusus (Abdullah bin Sheikh Al-Mahfuz Bin Bayyah, 2005). Wakaf telah ditakrifkan sebagai:

“apa-apa hak yang ditahan hak pewakaf ke atas harta tersebut daripada sebarang urusan jual beli, pewarisan, hibah dan wasiat di samping mengekalkan sumber fizikalnya (‘ain). Manfaat harta yang diwakafkan adalah untuk kebajikan umum atau khusus (yang ditetapkan) dengan niat untuk mendekatkan diri kepada Allah SWT oleh pewakaf. Wakaf merupakan suatu pemilikan yang tidak sempurna kerana pemilikan ‘ain (barangan yang diwakafkan) adalah milik Allah SWT. Manakala, manfaat atau hasil wakaf itu kepunyaan Mawquf ‘Alaih iaitu pihak yang ditentukan menerima manfaat wakaf”

(Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR), 2009)

Wakaf boleh dibahagikan kepada dua kumpulan utama, iaitu wakaf *ahli* (wakaf keluarga) dan wakaf *khairi* (kebajikan). Wakaf keluarga dikhususkan manfaatnya kepada ahli keluarga

dan keturunannya seperti yang ditentukan oleh pewakaf. Wakaf kebajikan pula dibahagikan kepada wakaf khas dan wakaf am. Wakaf khas ertinya sesuatu wakaf yang diwujudkan bagi tujuan *khairat* khusus menurut hukum syarak, sementara wakaf am bermaksud sesuatu wakaf yang diwujudkan bagi tujuan *khairat* umum menurut Hukum Syarak. Kedua-dua wakaf khas dan am ini merupakan wakaf utama yang diuruskan MAIN.

MAIN mempunyai peranan penting untuk mengurus dana wakaf, selain daripada dana zakat dan baitulmal. Dana yang diuruskan adalah sangat besar dan memberi sumbangan yang signifikan kepada sosioekonomi negara seterusnya dalam pembangunan kesejahteraan masyarakat Islam. Merujuk kepada statistik bagi tahun 2013, terdapat 30,888 hektar tanah wakaf di seluruh Malaysia (Rabiatul Hasanah Mahmood et al., 2017). Jumlah yang begitu besar ini sudah tentulah memerlukan kepada pengurusan yang cekap serta telus dan menuntut akauntabiliti sesebuah MAIN dalam menjalankan amanahnya.

Akauntabiliti bermaksud kewajipan seseorang untuk melaporkan tindakan atau tanggungjawabnya dalam melaksanakan tugas-tugas yang telah diamanahkan kepadanya kepada pihak yang berautoriti serta pihak-pihak berkepentingan yang lain. Dalam konteks MAIN, ia bermaksud keperluan untuk melaporkan tindakan atau tanggungjawab yang telah dibuat oleh institusi tersebut dalam melaksanakan tugas-tugas yang diamanahkan kepadanya, khususnya dalam mengurus dana wakaf mengikut keperluan syariah dan perundangan sivil. Seperti yang telah dibincangkan oleh Abdullah et al. (2018), akauntabiliti yang dilaksanakan haruslah menjaga hubungan dengan Allah SWT (*Hablul Min Allah*) dan juga sesama manusia (*Hablul Min An-Nas*). Sebagai institusi yang mengurus harta orang awam yang melibatkan sebahagian besar penduduk Islam Malaysia, sudah tentulah MAIN menjadi perhatian umum yang rata-rata ingin tahu sejauh mana prestasinya dalam mengurus harta-harta yang diamanahkan kepadanya. Tidak seperti syarikat di mana pihak berkepentingan dapat dikenal pasti dengan mudah, pihak berkepentingan MAIN adalah lebih umum dan sukar dikenal pasti. Antara pihak yang berkepentingan adalah pewakaf, penerima manfaat wakaf, penggubal undang-undang dan piawaian, badan kerajaan yang menyelia dan memajukan institusi wakaf seperti Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR), badan kerajaan yang memberi sumbangan, penyelidik, ahli akademik, ahli politik, badan sukarela, ahli dan badan perniagaan, masyarakat dan orang ramai.

Masyarakat sering mempunyai persepsi yang negatif terhadap MAIN, walaupun pada realitinya dalam banyak keadaan mereka menjalankan tanggungjawab dengan baik. Antara tanggapan negatif adalah MAIN tidak cekap dalam mengurus harta wakaf, sehingga menjejaskan keyakinan orang ramai kepada MAIN (Dalila Daud et al., 2011). Menurut Maznah, Mohamat Sabri dan Radziah (2014), lain-lain penemuan yang boleh menyumbang kepada persepsi yang negatif ini adalah kes di mana MAIN tidak mempunyai rekod akaun wakaf yang terkini (Abdul Rahman et al. 1999), tidak membetulkan dengan segera kesilapan merekod transaksi kewangan (Abdul Rahman & Goddard, 2003), dan menyediakan laporan kewangan yang kurang maklumat kewangan dan perakaunan (Jasni Mohamad Zain, 2006). Kes-kes pecah amanah oleh badan agama yang dihebahkan media juga menjejaskan kepercayaan orang ramai terhadap MAIN (Maznah et al., 2014).

Sebagai institusi yang berperanan menguruskan harta umat Islam di Malaysia, adalah menjadi tanggungjawab MAIN untuk menyedia laporan kewangan yang relevan dan berguna, bersesuaian dengan keperluan pengguna maklumat dalam menilai prestasi dan kedudukan kewangan sebuah MAIN berhubung pengurusan wakaf, di samping menilai kecekapan dan akauntabiliti MAIN tersebut. Sehubungan itu, segala maklumat berkaitan seperti amaun pengumpulan harta wakaf perlulah didedahkan di dalam laporan kewangan, sekaligus dapat menterjemahkan akauntabiliti dan ketelusan MAIN kepada pemegang taruh seperti pewakaf, penderma dan pemberi *sadaqah*, institusi berkepentingan dan pembuat polisi yang ingin tahu antara lain, bagaimana dana tersebut dimanfaatkan.

Namun, buat masa ini, belum ada piawaian perakaunan yang membincangkan secara khusus bagaimana urus niaga berkaitan wakaf harus diakaunkan oleh MAIN. Ini kerana pentadbiran dana wakaf adalah tertakluk kepada enakmen di negeri masing-masing. Oleh itu, penyelidik menjangkakan terdapat perbezaan dari segi amalan perakaunan bagi wakaf di setiap MAIN.

Kajian mengenai perakaunan bagi wakaf telah dijalankan oleh beberapa penyelidik seperti Abdullah et al. (2018), Mohd Fairuz Md. Salleh et al. (2018) dan Ahmad Zamri Osman et al. (2018), Lembaga Piawaian Perakaunan Malaysia (MASB) (2014), Hisham, Mohd Nazli, dan Hairul Suhaimi (2016), Nori Yani, Radziah, Aini & Mohd Rizal (2018), Anna & Mohamed Hisham (2015), Dalila et al., (2011), di Malaysia dan Hidayatul Ihsan & Shahul Hameed (2011) di Indonesia. Namun, kajian berhubung hasil Kumpulan Wang Wakaf belum dilaksanakan. Justeru, kajian ini pertamanya cuba meneliti secara terperinci bagaimana MAIN mengakaunkan hasil wakaf dengan memberi fokus kepada pengiktirafan dan pengukuran hasil daripada urus niaga pertukaran dan bukan pertukaran seperti yang disarankan dalam *Malaysian Public Sector Accounting Standards* (MPSAS). Dua MPSAS yang terlibat adalah MPSAS 9 Hasil Daripada Urus Niaga Pertukaran dan MPSAS 23 Hasil Daripada Urus Niaga Bukan Pertukaran. Sehingga penyata kewangan bagi tahun 2016, belum ada MAIN yang menerima pakai kedua-dua piawaian ini. Kedua, kajian ini juga meneliti undang-undang berkaitan pentadbiran kewangan wakaf. Fokus kajian ini adalah kepada lima buah MAIN di Malaysia. Seterusnya, kajian ini akan memberikan beberapa cadangan berhubung dengan perakaunan bagi hasil wakaf. Maka, adalah diharapkan kajian ini dapat memberi sumbangan yang signifikan kepada semua pihak berkepentingan, terutamanya MAIN dalam menyedia penyata kewangan dan Jabatan Akauntan Negara Malaysia dalam menggubal piawaian perakaunan bagi MAIN.

Sorotan Karya

Peranan Wakaf

Wakaf merupakan salah satu perantaraan di dalam Islam yang memainkan peranan penting bagi mengawal kestabilan sosial dan ekonomi bagi kehidupan umat Islam. Bagi sesuatu komuniti Islam, mereka memerlukan sumber yang berterusan untuk mencapai manfaat yang banyak dalam pelbagai jenis muamalat dan urusan bagi memastikan komuniti tersebut berada dalam keadaan yang kondusif dari segi kehidupannya dan kewangannya. Kebebasan

sesuatu komuniti masyarakat Islam dari segi kewangan dapat membantu daripada berada di bawah kekangan unsur-unsur luar. Perkara ini juga membantu dalam menyelesaikan masalah penyakit sosial yang menyebabkan kepada kemiskinan. Selain itu, wakaf dapat membantu dalam menjadikan masyarakat Islam berada dalam keadaan stabil dari segi hal ehwal fizikal, sosial dan ekonomi.

Oleh yang demikian Allah SWT telah mensyariatkan wakaf bagi mencapai tujuan ini, hal ini kerana wujudnya *ubudiyah* (perhambaan) dalam sesuatu masyarakat adalah dengan stabilnya sosial dan ekonomi. Perkara ini kita dapat perhatikan apabila baginda Nabi Allah Ibrahim AS meminta kepada Allah SWT untuk menjadikan keamanan dari segi sosial dan ekonomi di bumi Mekah supaya baginda dapat menyembahNya dengan cara yang sempurna. Allah SWT telah berfirman yang bermaksud:

“Dan (ingatlah), ketika Ibrahim berdoa: Ya Tuhanku, jadikanlah negeri ini negeri yang aman sentosa, dan berikanlah rezeki dari buah-buahan kepada penduduknya yang beriman di antara mereka kepada Allah dan hari kemudian”.

(QS Al-Baqarah 2:126)

Bagi merealisasikan kestabilan ekonomi dan sosial untuk kemaslahatan umat, Allah SWT menggesa dan mengalakkan hambaNya untuk melakukan amalan bersedekah. Wakaf adalah satu daripada bentuk sedekah jariah yang telah disyariatkan oleh Allah SWT dan ia mempunyai hukum-hukumnya yang tersendiri dan prinsip-prinsipnya berbeza daripada jenis-jenis sedekah yang lain (Abdullah bin Sheikh Al-Mahfuz Bin Bayyah, 2005).

Hal ini kerana wakaf disyariatkan berdasarkan tujuan ataupun *maqasid* yang khusus. Antara *maqasid* wakaf yang dapat diperhatikan daripada pensyariaan wakaf adalah seperti berikut:

- (1) Mencapai integrasi dan perpaduan sosial, perpaduan ummah;
- (2) Mendidik sikap membantu di dalam kebaikan;
- (3) Mendidik nilai ihsan dan belas kasihan;
- (4) Pembebasan modal dalam bentuk aset dan wang tunai; dan
- (5) Mengekalkan amal *jariah* dalam tempoh yang berterusan dan berpanjangan.

Kajian Lepas Mengenai Perakaunan Wakaf

Kajian yang dijalankan berkaitan dengan perakaunan dan pelaporan kewangan institusi wakaf adalah terhad. Kajian yang agak menyeluruh mengenai perakaunan bagi wakaf adalah yang dijalankan oleh MASB pada tahun 2014 bertajuk Waqf (MASB, 2014). Kajian itu bertujuan untuk menggalakkan perbincangan mengenai isu-isu yang berkaitan dengan perakaunan wakaf. Walau bagaimanapun, ia tidak mengemukakan penyelesaian kepada isu-isu tersebut. Kajian tersebut bukan sahaja tertumpu kepada MAIN, tetapi juga memberi perhatian kepada institusi pengajian tinggi yang diberikan kebenaran oleh MAIN bagi mengurus dana wakaf,

serta sektor korporat. Susulan daripada laporan yang dikemukakan oleh MASB berhubung dengan isu-isu wakaf, satu perbincangan meja bulat telah dilaksanakan pada 17 Oktober 2014 oleh Jabatan Audit Negara yang dihadiri oleh wakil-wakil daripada MAIN, Jabatan Audit Negara, JAWHAR, MASB dan pihak lain yang turut berminat terhadap perkara tersebut. Antara pandangan yang dikemukakan oleh MASB adalah supaya penyata kewangan yang berasingan bagi setiap wakaf hendaklah disatukan. Kedua, penyata kewangan wakaf dan mutawalli (dalam hal ini MAIN) boleh disatukan sekiranya mutawalli mempunyai kawalan ke atas wakaf tersebut. Ketiga, apabila kawalan tidak wujud dan penyatuan tidak diperlukan, mutawalli masih perlu mendedahkan maklumat wakaf di bawah pentadbirannya kerana maklumat tersebut adalah penting kepada pengguna.

Satu lagi kajian berhubung perakaunan wakaf telah dijalankan oleh Hisham, Mohd Nazli, dan Hairul Suhaimi (2016). Kajian ini bukan dijalankan ke atas MAIN, tetapi ke atas dua badan korporat yang mengendalikan wakaf. Kajian mendapati perakaunan dan pelaporan kewangan bagi aset wakaf adalah bertambah baik dan piawaian perakaunan yang telah dikeluarkan oleh MASB juga telah diguna pakai dalam menyediakan penyata kewangan. Maklumat bukan kewangan juga didedahkan secara meluas dan oleh itu meningkatkan akauntabiliti institusi. Selain itu, kajian mengenai perakaunan bagi aset wakaf telah dijalankan oleh Abdullah et al. (2018), Mohd Fairuz Md. Salleh et al. (2018) dan Ahmad Zamri Osman et al. (2018) telah memberikan cadangan kepada pihak JANM dalam menggubal piawaian berhubung dengan aset wakaf.

Kajian-kajian lain mengenai perakaunan wakaf adalah berkaitan pelaporan aset wakaf oleh MAIN (Nori Yani, Radziah, Aini & Mohd Rizal (2018), sama ada amalan pelaporan kewangan MAIN patuh syariah (Anna & Mohamed Hisham, 2015), pelaporan wakaf (Dalila et al., 2011), dan amalan perakaunan dan pengurusan wakaf di Indonesia (Hidayatul Ihsan & Shahul Hameed, 2011). Oleh kerana belum ada kajian yang diterbitkan berhubung hasil bagi wakaf, adalah wajar bagi kajian ini untuk meneliti perkara tersebut.

Hasil Daripada Urus Niaga Pertukaran

Menurut MPSAS 9, urus niaga pertukaran ialah urus niaga apabila sebuah entiti menerima aset atau perkhidmatan, atau liabiliti dilangsaikan dan secara langsung memberikan nilai yang hampir sama (terutamanya dalam bentuk wang tunai, barangan, perkhidmatan atau penggunaan aset) kepada entiti lain sebagai pertukaran. MPSAS 9 telah membahagikan hasil daripada urus niaga pertukaran kepada tiga komponen utama, iaitu hasil:

- (1) Penyediaan perkhidmatan,
- (2) Jualan barangan, dan
- (3) Penggunaan aset entiti oleh pihak lain yang menghasilkan faedah, royalti dan dividen atau pengagihan yang serupa.

Ketiga-tiga komponen hasil ini akan dikaji di setiap MAIN untuk memastikan bagaimana hasil ini diiktiraf, diukur dan didedahkan terutama yang melibatkan Kumpulan Wang Wakaf.

Hasil Daripada Urus Niaga Bukan Pertukaran

Menurut MPSAS 23, hasil daripada urus niaga bukan pertukaran berlaku apabila sesebuah entiti menerima sumber tanpa memberikan apa-apa ganjaran atau menyediakan ganjaran yang nominal dengan segera sebagai balasan. Dua item utama yang dibincangkan dalam MPSAS 23 adalah cukai dan pindahan. Cukai ialah manfaat ekonomi atau potensi perkhidmatan yang wajib dibayar atau mesti dibayar kepada entiti sektor awam, menurut undang-undang dan/atau peraturan, yang diwujudkan untuk mendatangkan hasil kepada kerajaan. Manakala pindahan pula ialah aliran masuk manfaat ekonomi masa depan atau potensi perkhidmatan daripada urus niaga bukan pertukaran, selain cukai. Ini termasuklah derma, sumbangan dan denda.

Pindahan tidak selalunya bebas daripada syarat. Dalam beberapa keadaan, terdapat syarat pindahan, umpamanya “ketetapan”, “syarat ke atas aset yang dipindah” dan “sekatan ke atas aset yang dipindah” (MPSAS 23). Ketetapan ke atas aset yang dipindah ialah syarat dalam undang-undang atau peraturan, atau kontrak yang dikenakan ke atas penggunaan aset yang dipindah oleh entiti luar kepada entiti pelaporan. Syarat ke atas aset yang dipindah ialah ketetapan yang menyatakan bahawa manfaat ekonomi masa depan atau potensi perkhidmatan yang terkandung dalam aset hendaklah digunakan oleh penerima seperti yang ditentukan atau manfaat ekonomi masa depan atau potensi perkhidmatan itu mesti dipulangkan kepada pemindah.

Perolehan harta wakaf (selain zakat, dan lain-lain sumbangan ke baitulmal) merupakan perolehan daripada urus niaga bukan pertukaran. Walau bagaimanapun, MPSAS 23 tidak membincangkan secara khusus hasil zakat, wakaf dan baitulmal ini. Maka, adalah diharapkan kajian ini dapat mengupas dan membincangkan amalan semasa perekodan dan perakaunan bagi perolehan wakaf dan adakah perolehan ini boleh dianggap sebagai hasil menurut MPSAS 23 di setiap MAIN yang terlibat.

Metodologi Kajian

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif di mana pengumpulan data dijalankan melalui sesi temu bual dengan responden yang telah dikenal pasti, serta pemerhatian dan penelitian ke atas Laporan Tahunan MAIN bagi tahun kewangan berakhir pada 31 Disember 2016.

Penyelidik membuat temu janji untuk mengadakan sesi temu bual dengan pegawai-pegawai MAIN yang terdiri daripada pegawai kewangan atau akauntan yang terlibat secara langsung di dalam menyediakan laporan tahunan berkenaan. Seramai 12 orang responden daripada lima buah institusi MAIN telah ditemu bual dan pada setiap pertemuan, masa yang diambil adalah sekitar satu hingga dua jam. Terdapat lima buah MAIN yang dikaji yang telah dinamakan

dengan MAIN A, MAIN B, MAIN C, MAIN D dan MAIN E.

Dapatan Kajian dan Perbincangan

Kajian mendapati setiap MAIN mewujudkan Kumpulan Wang Wakaf (KWW atau KW Wakaf) bagi mengakaunkan transaksi berhubung wakaf. KW Wakaf menerima dua bentuk penerimaan aset, iaitu perolehan daripada urus niaga pertukaran seperti sewa, untung pelaburan dan hibah simpanan bank, dan perolehan dari urus niaga bukan pertukaran, iaitu harta atau wang yang diterima daripada pewakaf yang tidak diikuti dengan pemberian balas.

Urus Niaga Pertukaran

Kajian ini mendapati hasil sewa (hasil daripada penyediaan perkhidmatan) merupakan salah satu item hasil penting bagi KW Wakaf setiap MAIN. Hasil ini diperolehi daripada sewaan tanah, bangunan, ruang bangunan atau pejabat, dan peralatan yang diurus oleh MAIN. Dividen dan keuntungan simpanan bank juga merupakan hasil penting daripada urus niaga pertukaran di semua MAIN, di mana kesemua MAIN mempunyai simpanan semasa dan tetap di bank yang berlandaskan Islam. Selain itu, KW Wakaf di MAIN C mempunyai hasil yuran. Jadual 1 menunjukkan jenis perolehan dari urus niaga pertukaran bagi setiap KW Wakaf dan bagaimana perolehan ini diakaunkan.

Jadual 1: Pengiktirafan Hasil Urus Niaga Pertukaran Mengikut Kumpulan Wang (KW)

	MAIN				
	A	B	C	D	E
Sewa tanah/bangunan/ ruang/ alatan	Wakaf Khas: 85% sewa (liabiliti) Wakaf Am: Hasil KW Majlis (Baitulmal)	Hasil KWW	Hasil KWW	Ekuiti KW Baitulmal	Hasil KWW
Yuran	Tiada	Tiada	Hasil KWW	Tiada	Tiada
Keuntungan pelaburan/ dividen simpanan tetap berjangka/ simpanan semasa/ keuntungan takaful	Tiada	Hasil KWW	Hasil KWW	Ekuiti KW Baitulmal	Hasil KWW

Jadual 1 menunjukkan amalan yang berbeza antara MAIN. MAIN B, MAIN C dan MAIN E mengiktiraf semua item yang terlibat sebagai hasil KW Wakaf, sementara MAIN A membahagikan pendapatan sewa harta wakaf khas kepada dua – 85% dianggap sebagai hak KW Wakaf dan direkod sebagai liabiliti (bukannya hasil), sementara 15% lagi sebagai hasil caj perkhidmatan dan direkod sebagai hasil KW Baitulmal (Majlis). Bagi sewa harta wakaf am pula, ia diiktiraf sebagai hasil KW Baitulmal. Amalan ini adalah selari dengan apa yang termaktub dalam enakmen pentadbiran undang-undang negeri tersebut. Bagi hasil-hasil yang lain, ia diakaunkan sebagai hasil KW Majlis. Bagi MAIN D pula, semua hasil-hasil tersebut tidak diakaunkan ke dalam KW Wakaf, sebaliknya kepada KW Baitulmal sebagai ekuiti.

Jadual 2 menunjukkan kaedah pengiktirafan dan pengukuran bagi hasil utama daripada urusan niaga pertukaran setiap MAIN. Kesemua MAIN mengakaunkan sewa secara akruan. Bagi lain-lain urusan niaga, amalan adalah bercampur, iaitu secara tunai dan akruan. Bagi pengukuran pula, semua MAIN menggunakan nilai saksama.

Jadual 2: Pengiktirafan dan Pengukuran Hasil Urus Niaga Pertukaran KW Wakaf

		MAIN				
Pengiktirafan		A	B	C	D	E
1.	Sewa	Akruan	Akruan	Akruan	Akruan	Akruan
2.	Yuran	Tidak dinyatakan			Akruan	Tunai
3.	Keuntungan Simpanan	Tunai	Akruan	Akruan	Akruan	Tunai
4.	Dividen Dan Lain Pelaburan	Akruan	Akruan	Akruan/tunai	Akruan	Tunai
Pengukuran		Nilai saksama	Nilai saksama	Nilai saksama	Nilai saksama	Nilai saksama

Dari segi pendedahan di dalam penyata kewangan pula, amalan bagi setiap MAIN juga adalah berbeza. Kebanyakan MAIN tidak menyatakan dengan spesifik dasar pengukuran yang digunakan. Kebanyakan maklumat mengenai pengukuran diperolehi melalui temu bual dengan pegawai kewangan atau akauntan. Pendedahan mengenai pengiktirafan hasil juga adalah terhad, di mana kebanyakan MAIN menyatakan sama ada diiktiraf secara tunai atau akruan.

Pendedahan MAIN berkaitan hasil urusan niaga pertukaran KW Wakaf di dalam penyata kewangan, iaitu sama ada di muka penyata atau di dalam nota kepada akaun adalah tidak konsisten. Ini kerana terdapat MAIN yang mendedahkan secara terperinci, contohnya MAIN B, dan ada sebahagian MAIN yang tidak mendedahkannya secara terperinci.

Urus Niaga Bukan Pertukaran KW Wakaf

Dalam urus niaga bukan pertukaran, sesuatu entiti sama ada menerima daripada atau memberi kepada entiti lain sesuatu nilai, tanpa secara langsung memberi atau menerima nilai yang hampir sama sebagai pertukaran. Menurut MPSAS 23, hasil daripada urus niaga bukan pertukaran bermaksud sesuatu entiti akan menerima sumber tanpa memberikan apa-apa ganjaran atau menyediakan ganjaran yang nominal dengan segera sebagai balasan. Penerimaan wakaf, zakat dan lain-lain sumbangan, derma dan sebagainya oleh MAIN tidak melibatkan pertukaran. Oleh itu, ia adalah tergolong dalam urus niaga bukan pertukaran seperti yang didefinisikan oleh MPSAS 23.

Kesemua MAIN mempunyai Kumpulan Wang Wakaf (disebut sebagai KW Amanah di MAIN A) yang mengakaunkan pemberian harta wakaf oleh pemberi wakaf. Terdapat dua akaun utama, di bawah KW Wakaf, iaitu Akaun Wakaf Khas dan Akaun Wakaf Am. Bagi MAIN A, terdapat satu lagi akaun tambahan, iaitu Tabung Amanah Orang Awam, dan bagi MAIN C, terdapat Akaun Sumbangan dan Pemberian yang diletakkan di dalam KW Wakaf. Jadual 3 menunjukkan kaedah pengukuran, iaitu nilai yang digunakan di dalam merekod terimaan tersebut, dan bagaimana ia direkodkan, iaitu sama ada sebagai hasil, liabiliti atau ekuiti.

Harta wakaf yang diterima oleh MAIN terdiri daripada hartanah, tunai, atau lain-lain seperti peralatan dan sebagainya. MAIN B, MAIN D dan MAIN E tidak mengakaunkan wakaf hartanah, tetapi mempunyai daftar penerimaan harta wakaf dan disenaraikan dalam nota kepada akaun. Manakala, MAIN C pula merekodkannya sebagai wang amanah (liabiliti). Bagi MAIN A pula, hartanah dinilai pada nilai token, iaitu RM10 bagi setiap harta yang diterima tanpa mengambil kira nilai pasaran harta berkenaan, dikreditkan sebagai hasil dan ditutup kepada Akaun Wakaf Khas atau Wakaf Am di bawah Kumpulan Wang Wakaf dan dipersembahkan sebagai liabiliti. Wang tunai dan harta-harta lain direkod pada nilai saksama oleh semua MAIN. Namun terdapat perbezaan dari segi pengiktirafan, iaitu sama ada ia dilaporkan sebagai hasil, liabiliti atau ekuiti seperti yang ditunjukkan di Jadual 3.

Jadual 3: Hasil Daripada Urus Niaga Bukan Pertukaran: KW Wakaf

MAIN					
	A	B	C	D	E
Wakaf Khas	Hartanah : Direkod pada nilai token (RM10), dan kredit kepada hasil, seterusnya ditutup ke KWW yang dianggap liabiliti	Hartanah: Tidak Diakaunkan	Wang Amanah: Liabiliti	• Wakaf Tunai: Ekuiti • Hartanah: Tidak Diakaunkan	• Wakaf Tunai: Hasil • Hartanah: Tidak Diakaunkan

Wakaf Am	Hartanah : Direkod pada nilai token (RM10), dan kredit kepada hasil, seterusnya ditutup ke KWW yang dianggap liabiliti	• Hartanah: Tidak Diakaunkan •Wakaf Tunai: Liabiliti •Wakaf Dialisis: Liabiliti	Wang Amanah: Liabiliti	• Wakaf Tunai: Ekuiti • Hartanah: Tidak Diakaunkan	• Wakaf Tunai: Hasil • Hartanah: Tidak Diakaunkan
Tabung Amanah orang awam	Liabiliti	Tidak Berkaitan	Tidak Berkaitan	Tidak Berkaitan	Tidak Berkaitan
Sumbangan dan pemberian	Tidak Berkaitan	Tidak Berkaitan	Hasil	Tidak Berkaitan	Hasil

Berbeza daripada MAIN lain, MAIN E mengakaunkan wakaf tunai bagi kedua-dua wakaf khas dan wakaf am sebagai hasil di dalam Penyata Pendapatan dan kemudiannya di bawa ke KW Wakaf sebagai ekuiti di dalam Lembaran Imbangan. Bagi MAIN D pula, wakaf tunai untuk wakaf khas atau wakaf am direkodkan terus sebagai ekuiti. Namun, MAIN A, MAIN B dan MAIN C merekod wakaf tunai dan lain harta bagi kedua-dua wakaf khas dan wakaf am sebagai liabiliti. Selain daripada terimaan wakaf, MAIN C juga merekod sumbangan dan pemberian yang bukannya harta wakaf sebagai hasil, yang kemudian dimasukkan sebagai sebahagian Kumpulan Wang Wakaf.

Jadual 4 menunjukkan bagaimana item urus niaga bukan pertukaran didedahkan di dalam penyata kewangan MAIN. Pendedahan mengenai dasar perakaunan dan Penyata Pendapatan MAIN adalah tidak seragam. MAIN A dan MAIN C tidak menyatakan dasar, tetapi yang lain-lain menyatakannya. Pendedahan item-item (lokasi dan perincian) juga adalah tidak seragam. MAIN A misalnya melaporkan item-item utama di dalam muka Penyata Pendapatan Disatukan tanpa memperincikannya di dalam Nota. Contohnya item “Sumbangan” yang terdiri daripada harta pusaka dan wakaf hanya diketahui melalui temu bual dengan akauntannya.

Pendedahan oleh MAIN B adalah agak terperinci jika dibandingkan dengan MAIN yang lain. MAIN B melaporkan item-item hasil urus niaga bukan kewangan di dalam empat Penyata Pendapatan (Disatukan dan mengikut Kumpulan Wang) yang dipersembahkan di bahagian muka penyata. Bagi MAIN C pula, pendedahan pendapatan di dalam muka Penyata Pendapatan Disatukan adalah sangat umum. Namun, nota kepada akaunnya agak komprehensif di mana lima Penyata Pendapatan mengikut Kumpulan Wang, termasuk KW Wakaf telah disediakan (Rujuk Jadual 4). Sementara itu, MAIN D mendedahkan Pendapatan dan Pendapatan Lain (selain zakat) secara umum di dalam Penyata Pendapatan Sumber

Am Baitulmal. Bagi MAIN D, wakaf tidak dikira sebagai pendapatan di dalam Penyata Pendapatan. Bagi MAIN E pula, hasil daripada wakaf didedahkan secara umum di dalam Penyata Pendapatan Disatukan. Perincian daripada item-item tersebut kemudian didedahkan di dalam Nota.

Jadual 4: Pendedahan Hasil Urus Niaga Bukan Pertukaran

MAIN	Dasar	Muka Penyata Pendapatan (PP)	Nota
A	Tiada	PP Disatukan	Tiada maklumat terperinci tentang item di dalam Penyata Pendapatan.
B	Ada	•PP Disatukan •PP KW Zakat dan Fitrah •PP Sumber Am •PP Wakaf	Pelbagai pendapatan di dalam setiap Penyata Pendapatan KW diperincikan.
C	Tiada	PP Disatukan	Penyata Pendapatan komprehensif bagi: (a) keseluruhan kumpulan, (b) KW Baitulmal, (c) KW Zakat, (d) KW Wakaf, (e) KW Amanah.
D	Ada	•PP Zakat •PP Sumber Am Baitulmal	Wakaf tidak dikira sebagai pendapatan di dalam Penyata Pendapatan.
E	Ada	PP Disatukan (wakaf merupakan salah satu item)	Wakaf – Wakaf Am dan Wakaf Khas.

Perbincangan dan Cadangan

Kajian ini mendapati terdapat perbezaan antara MAIN dalam mengakaunkan penerimaan harta wakaf. MAIN A umpamanya mengakaunkan harta wakaf dengan menggunakan nilai token (nilai nominal RM10) manakala MAIN B, MAIN C, MAIN D dan MAIN E tidak mengakaunkan penerimaan harta wakaf berkenaan, tetapi hanya menyediakan senarai harta wakaf yang diterima. Penyelidik mencadangkan agar pengukuran penerimaan harta wakaf direkodkan dengan mendebitkan aset tersebut pada nilai saksama bagi aset yang bernilai komersil. Manakala bagi aset yang tidak mempunyai nilai komersil, ianya direkodkan dengan mendebitkan aset tersebut pada nilai token (nominal) sepertimana yang diamalkan oleh MAIN A.

Namun untuk mengkreditkan akaun tersebut, terdapat beberapa pertimbangan yang perlu difikirkan iaitu adakah ia dianggap sebagai (i) hasil dan oleh itu merupakan item dalam Penyata Pendapatan; atau (ii) liabiliti; atau (iii) ekuiti dengan mengkreditkan kepada KW Wakaf (sama

ada wakaf khas atau wakaf am). Persoalan ini akan dikupas pada perbincangan di bawah.

Pengiktirafan Perolehan Wakaf

Dari segi pengiktirafan terdapat perbezaan amalan di kalangan MAIN dan jenis wakaf yang diterima. Wakaf khas diiktiraf sama ada sebagai ekuiti atau liabiliti manakala bagi wakaf am pula, ada MAIN yang mengiktirafnya sebagai ekuiti dan ada yang mengiktirafnya sebagai hasil. Walau bagaimanapun kesemua MAIN menyediakan akaun Kumpulan Wang Wakaf tetapi tidak dibuat pengasingan yang jelas di antara kedua-dua jenis wakaf ini. Penyediaan Kumpulan Wang Wakaf adalah selari dengan Amalan Terbaik Pengurusan Kewangan MAIN dan Manual Pengurusan Wakaf (JAWHAR, 2009).

Daripada kajian dan pemerhatian yang dijalankan, penyelidik mencadangkan supaya kedua-dua jenis wakaf ini (termasuk wakaf tunai) diiktiraf sebagai ekuiti berbanding dengan liabiliti atau hasil. Penerimaan harta wakaf tidak boleh dianggap sebagai hasil kepada penerima (MAIN) kerana tiga (3) prinsip utama undang-undang wakaf ialah ianya tidak boleh dijual, tidak boleh dihibahkan kepada orang lain dan tidak boleh diwarisi (JAWHAR, 2009). Dari segi istilah, wakaf ialah menahan harta dan memberikan manfaatnya pada jalan Allah, dan mendedahkan manfaatnya (faedahnya atau keuntungannya) ke arah kebajikan dari mula hingga akhirnya kepada orang yang ditentukan oleh pewakaf.

Namun, hasil atau manfaat yang diterima daripada harta wakaf seperti sewa dan keuntungan simpanan bank boleh dianggap sebagai hasil yang kemudiannya akan dimanfaatkan oleh pihak yang dinamakan pewakaf. Manfaat ini dianggap hasil daripada urus niaga pertukaran, iaitu seperti yang dibincangkan dalam MPSAS 9 dan seksyen sebelum ini.

Wakaf juga tidak memenuhi definisi liabiliti seperti yang dinyatakan dalam MPSAS 23, kerana penerima tidak mempunyai obligasi untuk memulangkan semula penerimaan berkenaan kepada pewakaf. Oleh yang demikian, penerimaan wakaf sama ada wakaf khas atau wakaf am adalah lebih sesuai diiktiraf sebagai ekuiti. Oleh itu, harta wakaf yang diterima daripada pewakaf adalah bukan hasil daripada urus niaga bukan pertukaran. Namun, kenapa harta wakaf tidak harus dianggap sebagai hasil perlu dibincangkan di dalam piawaian yang bakal diterbitkan nanti. Sekiranya perlu diwujudkan piawaian perakaunan bagi wakaf, perakaunan lebih tertumpu kepada aset dan ekuiti, dan bukannya hasil.

Pendedahan dalam Penyata Kewangan

Dari segi pendedahan di dalam penyata kewangan, kebanyakan MAIN mendedahkan hanya satu Kumpulan Wang Wakaf tanpa dibuat pengasingan di antara wakaf khas dan wakaf am. Penyelidik mencadangkan agar pendedahan untuk kedua-dua kumpulan wang wakaf ini dibuat dan didedahkan secara berasingan sebelum disatukan di dalam Kumpulan Wang Wakaf. Ini akan memberi gambaran yang lebih menyeluruh tentang pergerakan dana bagi kedua-dua jenis wakaf ini. Jadual 5 menunjukkan ringkasan bagi amalan semasa serta

cadangan bagi pengiktirafan, pengukuran dan pendedahan harta wakaf.

Jadual 5: Pengiktirafan, Pengukuran dan Pendedahan bagi KW Wakaf

Isu	Amalan	Keperluan Syariah	Cadangan
Pengiktirafan	•Wakaf khas – ekuiti/ liabiliti •Wakaf am – ekuiti/hasil	Harta wakaf tidak boleh dijual, dihibah dan diwarisi (Enakmen Pentadbiran dan Enakmen Zakat Kedah, Manual Pengurusan Perakaunan Wakaf oleh JAWHAR, JPM (2009)	•Wakaf Khas (termasuk wakaf tunai): Diiktiraf sebagai ekuiti •Wakaf Am (termasuk wakaf tunai) – Diiktiraf sebagai ekuiti
Pengukuran	•Nilai saksama •Token •Tidak diakaunkan		•Nilai saksama bagi aset yang bernilai komersil •Token bagi aset yang tidak bernilai komersil
Pendedahan	Kumpulan Wang Wakaf terdiri daripada wakaf khas dan wakaf am tanpa pengasingan		Wakaf am dan wakaf khas secara berasingan dalam Kumpulan Wang Wakaf

Kesimpulan

Wakaf merupakan salah satu mekanisma kewangan dalam masyarakat Islam yang boleh membantu membangunkan sosial dan ekonomi ke arah kehidupan yang lebih baik. Dana wakaf yang ditadbir oleh MAIN adalah sangat besar dan menjadi perhatian ramai. Oleh itu, adalah penting supaya ia diakaunkan secara sistematik dan mengikut piawaian perakaunan yang ditetapkan. Namun, disebabkan urus niaga wakaf yang unik, piawaian sedia ada tidak begitu membantu MAIN dalam mengakaunkan urus niaga wakaf, terutamanya tentang pengiktirafan hasil. Kajian ini bertujuan untuk mengkaji perakaunan bagi hasil wakaf di lima buah MAIN di Malaysia. Kajian ini mendapati amalan antara MAIN adalah tidak seragam dalam mengiktiraf dan mengukur hasil wakaf, serta dalam mendedahkan item-item berkaitan wakaf. Penyeragaman adalah penting dalam membantu pemegang taruh menganalisis dan membuat keputusan.

Perbezaan amalan ini adalah disebabkan piawaian dan garis panduan yang digunakan ini didapati tidak dapat memenuhi kehendak atau keperluan MAIN disebabkan urus niaganya yang unik atau tidak sama dengan urus niaga institusi lain, serta patuh syariah. Sebagai contoh, MPSAS yang dikeluarkan oleh JANM tidak sesuai digunakan kerana tidak mengambil kira hasil yang unik yang diperolehi oleh MAIN seperti wakaf. MPSAS 23 Hasil Daripada Urus

Niaga Bukan Pertukaran, tidak membincangkan secara khusus mengenai urus niaga MAIN seperti wakaf dan zakat, sebaliknya menjurus kepada cukai dan lain-lain pindahan. Selain itu, contoh-contoh yang diberikan adalah tidak bersesuaian dengan amalan semasa MAIN. Akibatnya, perekodan perakaunan dan persembahan pelaporan kewangan didapati berbeza atau tidak konsisten antara MAIN walaupun mereka menjalankan operasi yang sama dari sudut pengutipan dan pengagihan hasil wakaf, zakat dan sebagainya (Ku Nor Izah et al., 2018).

Dalam mengukur nilai harta wakaf, penyelidik mencadangkan agar nilai saksama digunakan bagi harta wakaf yang boleh dikomersialkan dan nilai token bagi harta wakaf yang tidak bernilai komersil. Amaun ini hendaklah dikredit kepada ekuiti, dan bukannya sebagai hasil. Ini adalah kerana wakaf tidak boleh dijual, dihibah dan diwarisi. Bagi hasil atau manfaat yang diterima daripada harta wakaf seperti sewa dan keuntungan simpanan bank, ia boleh dianggap sebagai hasil kerana ia memberi manfaat kepada pihak yang dinamakan pewakaf. Manfaat ini dianggap hasil daripada urus niaga pertukaran. Bagi pendedahan pula, kajian ini mencadangkan agar wakaf am dan wakaf khas didedahkan secara berasingan dalam Kumpulan Wang Wakaf.

Adalah diharapkan kajian ini dapat membantu pihak-pihak yang berkepentingan seperti MAIN dalam mengakaunkan urus niaga berkaitan wakaf dan juga kepada JANM dalam menyediakan piawaian perakaunan yang sesuai bagi MAIN. Kajian ini juga membuka ruang kepada penyelidik-penyelidik dalam menjalankan kajian mengenai perakaunan dan pengurusan wakaf dan juga lain-lain sumber seperti zakat dan baitulmal.

Rujukan

- Abdullah Abdul Ghani, Rohami Shafie, Md. Suhaimi Md. Saleh, Faisol Elham, Zaleha Othman, Nasri Naiimi, Fathilatul Zakimi Hamid & Sharofi Ismail., 2018. Perakaunan dan pelaporan kewangan Islam bagi institusi wakaf, zakat dan baitulmal di Malaysia Fasa 2, Zon 2. Putrajaya: Jabatan Akauntan Negara Malaysia.
- Abdullah bin Sheikh Al-Mahfuz Bin Bayyah., 2005. I'mal al-maslahah fil waqf-sabil istimar najih lil awqaf wa mudoa'fah ujur waqifin. Bairut: Muassasah Rayyan.
- Abdul-Rahman, A.R. & Goddard, A., 2003. Accountability verstehen: A study of accounting in state religious councils in Malaysia. School of Management, University of Southampton.
- Abdul-Rahman, H., Kwan, C. L., & Woods, P. C. (1999). Quality function deployment in construction design: application in low cost housing design. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 16(6), 591–605

- Ahmad Zamri Osman, Siti Alawiah Siraj, Maliah Sulaiman, Hafiz-Majdi Ab. Rashid, Muslim Har Sani Mohammad, & Marhanum Che Mohd Salleh., 2018. Perakaunan dan pelaporan kewangan Islam bagi institusi wakaf, zakat dan baitulmal di Malaysia Fasa 2, Zon 3. Putrajaya: Jabatan Akauntan Negara Malaysia.
- Anna Che Azmi & Mohamed Hisham Hanifa., 2015. The Sharia compliance of financial reporting practices: a case study on waqf . Journal of Islamic Accounting and Business Research, 6(1), pp. 55 - 72 .
- Dalila Daud, Rashidah Abdul Rahman & Zaluddin Sulaiman., 2011. Waqf reporting to fulfill stakeholder attribution in waqf Islamic councils. Business Management Quarterly Review (BMQR), pp. 38-53.
- Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008.
- Hidayatul Ihsan & Shahul Hameed Mohamed Ibrahim., 2011. WAQF accounting and management in Indonesian WAQF institutions: The cases of two WAQF foundations. Humanomics , 27(4), pp. 252-269 .
- Hisham Yaacob, Mohd Nazli Mohd Nor & Hairul Suhaimi Nahar., 2016. Awqaf accounting and reporting as accountability drivers: evidence from Malaysia . Doha, International Conference on Advances in Business Management and Information Technology .
- J. A. N. M., 2013. Malaysian Public Sector Accounting Standards MPSAS 23 revenue from non-exchange transactions. [Online] Available at: http://www.anm.gov.my/images/JANM/Webmaster/PPPA/asas_akruanmpsas/MPSAS_BI/MPSAS_23_ED_7_Final_v1.2_27.07.15.pdf [Accessed 15 April 2018].
- J. A. N. M., 2013. Piawaian perakaunan sektor awam Malaysia (Malaysian public sector accounting standards) MPSAS 9 Hasil daripada urusan niaga pertukaran. Putrajaya: JANM.
- Jasni Mohamad Zain. (2006). Pembangunan tanah wakaf Majlis Agama Islam Negeri Melaka. Universiti Teknologi Malaysia
- JAWHAR, 2009. Manual pengurusan perakaunan Wakaf. Putrajaya: Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji.

- Ku Nor Izah Ku Ismail, Chek Derashid, Fathiyyah Abu Bakar, Norfaiezah Sawandi, Muhammad Syahir Abdul Wahab & Suhaimi Ishak., 2018. Perakaunan bagi Pendapatan dan Agihan Zakat : Kajian ke atas Institusi Zakat di Utara Malaysia. IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management, Volume 8, pp. 49-72.
- MASB Standing Committee, 2014. Review of BNM Shariah Policy Documents from a Financial Reporting Perspective. [Online] Available at: http://www.masb.org.my/pdf.php?pdf=Review%20of%20BNM%20PDs_A5_3oct_v2.pdf&file_path=pdf_file [Accessed 3 July 2018].
- Maznah Zakaria, Mohamat Sabri Hassan, dan Radziah Abdul Latiff., 2014. Pelaporan wakaf di Malaysia: mengenalpasti keperluan maklumat pemegang kepentingan. s.l., PROSIDING PERKEM ke-9.
- Mohd Fairuz Md Salleh, Norida Basnan, Azlina Ahmad, Azizah Mohd Harun, Hairunnizam Wahid, & Ainol Basirah Abdul Wahab., 2018. Perakaunan dan pelaporan kewangan Islam bagi institusi wakaf, zakat dan baitulmal di Malaysia Fasa 2, Zon 1. Putrajaya: Jabatan Akauntan Negara Malaysia.
- Nori Yani Abu Talib, Radziah Abdul Latiff, Aini Aman & Mohd Rizal Palil., 2018. An exploratory study of accounting and reporting practice for waqf among state Islamic religious councils in Malaysia . International Journal of Islamic , Volume 13 June 2018, pp. 90-104.
- Rabiatul Hasanah Mahmood, Nazifah Mustaffha, Latifa Bibi Musafar Hameed, Norhanizah Johari., 2017. Pengurusan wakaf di Malaysia: isu dan cabaran. s.l., Proceeding of the 4th International Conference on Management and Muamalah 2017 (ICoMM 2017).

Call for Papers

IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management, Volume 10, 2020

Manuscript Submission Deadline: 30th June 2020

Scope of this Journal

The ***IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*** is a scholarly, peer reviewed journal of the National Accounting Institute, Accountant General's Department, Malaysia. Manuscripts appropriate for publication in this journal include critical reviews of best practices in public sector management and accounting, theoretical and conceptual syntheses, literature reviews and empirical research using quantitative or qualitative methods. Manuscript length should be in the range of 3,000 to 7,000 words, exclusive of tables, figures and appendices. Manuscripts submitted to this journal should not have been published or being considered for publication elsewhere. However, revision or re-publication of a manuscript that has been published in conference proceedings or under equivalent circumstances will be considered. Manuscripts can be written in English or Bahasa Malaysia.

Why Write for this Journal?

The journal publishes original works that covering innovative research and practice in various areas of public sector accounting and management. As public sector plays a vital role as an enabler and facilitator of private sector initiatives by providing efficient delivery systems and a customer-focused service, this journal could be a reliable and valuable source for public sector managers and researchers in looking for fresh ways in dealing with problems. The journal will be widely circulated to various government agencies throughout Malaysia. Hence, we will ensure that the quality of the journal is of the highest quality possible.

Manuscript Review

Manuscripts submitted to this journal will be double-blind peer reviewed. A double-blind review process ensures the journal validity and relevance. Reviewers evaluate manuscripts based on their appropriateness for the journal, significance contribution to theory and practice, conceptual adequacy and writing style. If the reviewers do not recommend for publication in the journal, or if the manuscripts do not meet our quality thresholds, it is promptly returned to the authors. If the manuscript requires revision, authors will be advised via email before it can be accepted.

Submissions

All manuscripts must be written in rich text format only (MS Word) and can be submitted via email to the journal chief editor: research@anm.gov.my. We will try to respond to all authors within two months from the date the manuscript is received. Please also feel free to give us a ring 03-8324 4411 and speak to Dr. D. Joyce Christina Dharmaraj should you have any questions regarding publishing your manuscript in this journal.

Copyright

Authors must ensure that their manuscripts do not infringe any existing copyright. Please also be noted that, upon acceptance and publication of the manuscript, authors automatically transfer copyright of the manuscript to the publisher without relinquish author's own proprietary right. The transfer of copyright will grant the publisher to permit educational and non-profit institutions a non-exclusive license to re-publish manuscript in whole or in part for personal or classroom use without fee, provided that correct attribution and citation are made and this copyright statement (Copyright © 2020 National Accounting Institute, Accountant General's Department of Malaysia. Re-printed with permission) is reproduced. Any other usage is prohibited without the express permission to the publisher.

Manuscript Preparation Guidelines

Typing

Manuscripts should be typed double-spaced on only one side of the paper.

Title Page

Include a separate title page with the title of the manuscript, author's name, affiliation, address, phone number, fax number and email. All correspondence will be directed only to the first author.

Abstract

An abstract of 150 to 250 words outlines the purpose, scope and conclusions of the manuscript as well as five selected keywords. If the manuscript is written in Bahasa Malaysia, an abstract in English should be provided. Authors must supply a structured abstract in their submission:

- Purpose (mandatory)
- Design/methodology/approach (mandatory)
- Findings (mandatory)
- Research limitations/implications (if applicable)
- Practical implication (if applicable)
- Social implications (if applicable)
- Originality/value (mandatory)

Figures and Tables

All figures (charts, graphs, drawings etc) and tables should be titled and numbered. Figures and Tables should supplement the text and not duplicate it.

Appendices

Use a separate page for appendices (if required). Provide each appendix with a title.

References

Reference to other publication must be in American Psychological Association (APA) citation and format style and carefully checked for completeness, accuracy and consistency.

Editorial Office

Centre For Professional Development (IPNCPD)
National Accounting Institute
Accountant General's Department of Malaysia
Level 1, Tower 2,
Wisma Mustapha Kamal
Neocyber, Cyber 12
63000 Cyberjaya, Sepang
Selangor Darul Ehsan

Phone: +603-83244400
Fax: +603-83187394
Email: research@anm.gov.my
Website: <http://jurnal.ipn.gov.my>

Institut Perakaunan Negara
Jabatan Akauntan Negara Malaysia
Jalan 2, Sg Lang,
45100, Sabak Bernam,
Selangor Darul Ehsan
Tel: +603-32172000 / Faks: +603-32172121